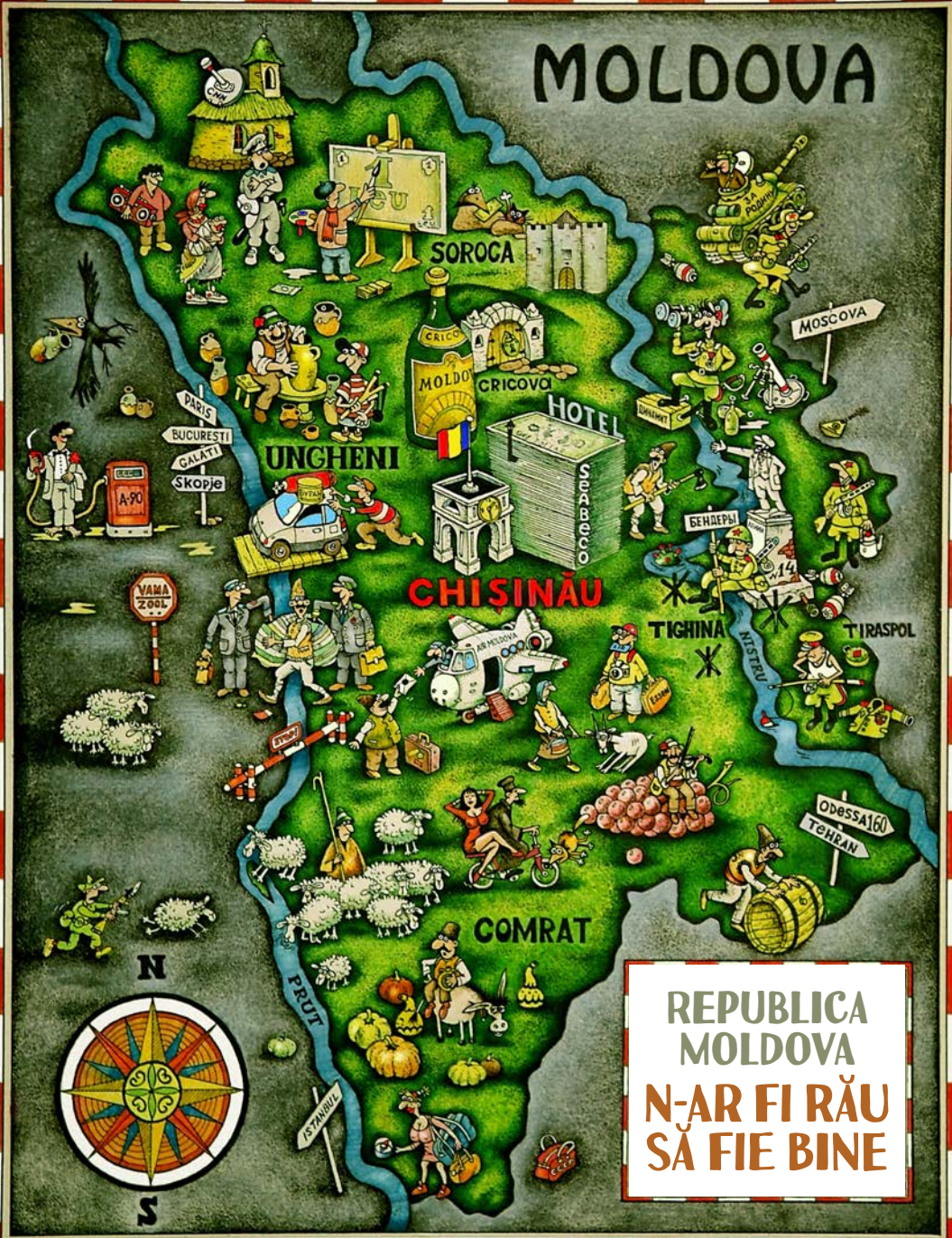

MOLDOVA

UNGHENI

SOROCA

GRICOVA
MOLDOVA
HOTEL

CHIȘINĂU

COMRAT

TIGHINA

TIRASPOL

ODESSA160
TEHRAN

N

S

REPUBLICA
MOLDOVA
N-AR FI RĂU
SĂ FIE BINE

REPUBLICA MOLDOVA

N-AR FI RĂU SĂ FIE BINE

O colecție de articole, interviuri, emisiuni podcast realizate în cadrul proiectului *Moldova-Romania. A network of stories*, derulat între septembrie 2018-iunie 2019 de către Asociația de Investigații Media în Balcani – BIRN Romania.

E-bookul rezultat în urma acestui proiect își propune să ofere publicului din Republica Moldova și România informație și analiză de context pe o serie de teme de comun interes, din politică, economie, societate. Nu în ultimul rând, sperăm să ajute la o mai bună înțelegere a realităților de dincolo de Prut de către publicul român.

B | S | T The Black Sea Trust
for Regional Cooperation

A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

Proiectul *Moldova-Romania. A network of stories* a fost derulat cu sprijin financiar de la The Black Sea Trust for Regional Cooperation – A project of the German Marshall Fund.

Opiniile exprimate în cadrul proiectului nu reflectă neapărat poziția The Black Sea Trust sau a partenerilor săi

BOTCALA MOLDOVENEASCĂ

ÎN LOC DE INTRODUCERE

Pentru cine nu știe, să spunem întâi de toate că *botcală* este cuvântul folosit în Republica Moldova pentru drojdia din care se făcea pâinea "în vremea buneilor". După ce fermenta vinul, se culegea spuma iar aceasta se amestă cu făina de porumb, după care se usca. Iar apoi, desigur, se folosea ca plămadă pentru făcut pâine.

Am zis să folosim acest cuvânt - unul arhaic și plin de semnificații, fără discuție - pentru a încerca să explicăm cum a "dospit aluatul" proiectului ce a dus la apariția volumului electronic (e-book) pe care îl aveți în față.

Întâi de toate, ar fi vorba de o formă de exasperare. Una dată de faptul că Republica Moldova nu există aproape deloc în spațiul public și mediatic din România. Când și când, există doar ca să afli ce s-a mai întâmplat neobișnuit pe acolo: acte de contrabandă, criză politică, propagandă rusă, proteste, trafic de ființe umane, furtul miliardului, nostalgie sovietică etc. etc. Peste acest tip de informație - una aproape exclusiv "negativă", care vinde - se mai adaugă și "comentariile" specialiștilor, cel mai adesea venite de la oameni care cunosc doar tangențial realitatea de acolo sau care o înțeleg dintr-o perspectivă schematică, de nu una manipulatorie.

Desigur, ceea ce se întâmplă în Republica Moldova nu e ușor de înțeles și nici de explicat. Spațiul acesta - pentru care am decis în acest caz să folosim preponderent denumirea oficială, și nu pe cea de Basarabia (des uzitat, cu certă valoare simbolică și emoțională, dar nu chiar exactă din perspectivă geografică) - e unul complex, complicat, cu oameni din varii grupuri sociale, etnice și culturale. Un spațiu de periferie și tranziție, cu o istorie complicată și cu un prezent asemenea.

Iar pentru a înțelege și explica cât de cât "botcala moldovenească", drojdia din care e făcută lumea aceasta, am decis să punem să lucreze împreună jurnaliști din Republica Moldova și România, pe o serie de teme relevante: identitatea etno-națională, chestiunea Transnistriei și situația geopolitică aferentă, divizarea Bisericii majoritare și relația sa cu statul, modul particular de acțiune al propagandei ruse, dramatica chestiune a emigrării masive, politicile de supraviețuire ale unui stat captiv, proiectele economice ale Bucureștiului dincolo de Prut, promovarea limbii române în Găgăuzia, asumarea trecutului sovietic dar și a Holocaustului, cât de viabilă este autonomia găgăuză etc.

În plus, am abordat majoritatea subiectelor politice și sociale importante din perioada septembrie 2018-iunie 2019, totul fiind publicat online pe site-ul SINOPSIS (www.sinopsis.info.ro) și sub forma unor materiale audio în emisiunea-podcast *Zoom cu Sinopsis*. O selecție a acestor materiale de presă a fost publicată în limba engleză pe *Balkan Insight*, publicație a Balkan Investigative Reporting Network.

Tot acest proiect nu ar fi fost posibil fără susținerea financiară primită din partea The Black Sea Trust for Regional Cooperation (BST).

Desigur, nu avem pretenția că am realizat o prezentare completă sau o înțelegere deplină a "botcalei moldovenești". Dar sperăm ca efortul nostru să ofere măcar o perspectivă onestă, de nu chiar o cheie de înțelegere, a ceea ce se întâmplă în Republica Moldova, a evenimentelor principale care i-au determinat istoria și a modului în care acestea se răsfrâng asupra realității curente.

În încheiere, dacă e nevoie, o explicație a titlului ales pentru acest e-book: *Republica Moldova. N-ar fi rău să fie bine*. Expresia a fost lansată de unul dintre cei mai reprezentativi moldoveni din istorie, de Ion Creangă. Acesta, la o întrunire oficială, dar cu caracter viticol, ca să zicem așa, exasperat fiind de faptul că discuția nu ajunge la nicio concluzie a rostit cu năduf: Domnilor, n-ar fi rău să fie bine în țara asta. Din păcate, lucrurile rămân valabile și azi.

CE SE ÎNTÂMPLĂ ACOLO?

7 iunie 2019. Întrebarea zilei în România și nu numai este: "Oare ce se întâmplă acolo?"

7 aprilie 2009. Întrebarea zilei în România și nu numai este: "Oare ce se întâmplă acolo?"

Întâmplarea face ca periodic, în cazul de față la interval de zece ani, ceea ce se întâmplă în Republica Moldova să ia prin surprindere lumea din jur. Nu e ușor, de fapt, nici pentru cei mai mulți moldoveni să înțeleagă sau să explice ceea ce se întâmplă cu țara lor.

În continuare, fără a avea pretenții de a oferi vreun răspuns definitiv la întâmplarea din titlu, vom încerca să prezentăm succint date și context care să ajute – pe cât se poate – la oferirea unei perspective asupra a ceea ce totuși se întâmplă în Moldova. S-o luăm molcom, cu începutul.

REVOLUȚIE SAU LOVITURĂ DE STAT?

Alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 nu au un învingător clar. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM), al cărui lider neoficial este Vladimir Voronin, șef al statului, a obținut cele mai multe locuri pentru viitorul Parlament: 60. Insuficient însă pentru a putea guverna singur. Mai avea nevoie de doar un singur vot.

Două zile mai târziu, câteva mii de oameni, în majoritate tineri, ies în stradă în centrul Chișinăului pentru a protesta față de ceea ce ei considerau fraudarea alegerilor de către PCRM. În scurt timp și din motive încă neclare, demonstrațiile degenerază în violență. Protestatarii intră în clădirile președinției și a parlamentului și

devastează în jur. Printre altele, este distrus și originalul Declarației de independență a țării, din 1991.

La ordinul președintelui Voronin, poliția intervine în forță. Sute de tineri sunt arestați, bruscați sau torturați în comisariate. Cel puțin o persoană – Valeriu Boboc – moare în urma acestui tratament. Presa relatează că *alți trei tineri ar fi fost uciși*, dar poliția spune că ei s-ar fi sinucis, suferind prealabil de probleme psihice.

Pe 8 aprilie, Vladimir Voronin acuză liderii opoziției politice – dintre care majoritatea au fost printre demonstranți, dar nu au susținut violențele – de tentativă de lovitură de stat și de intenția de a lichida statalitatea moldovenească. Voronin acuză și România de implicare, sunt introduse vizele pentru români, ambasadorul de la Chișinău este declarat persoana non grata.

O zi mai târziu, expiră mandatul său de președinte al țării. Cum la acea dată, șeful statului era ales de către Parlament și cum acolo nu exista o majoritate, Voronin mai rămâne însă în post pînă în septembrie. Între timp, mai exact în mai, e ales și speaker (președinte) al Legislativului, cu votul minoritar al deputaților PCRM.

După două tentative eșuate ale comuniștilor de a alege un președinte în persoana doamnei Zinaida Greceanii (rețineți numele, vom reveni), președintele Vladimir Voronin trebuie să dizolve parlamentul și anunță alegeri anticipate pentru 28 iulie.

Între timp, liderul Parlamentului, tot Vladimir Voronin adică, decide înființarea unei comisii care să ancheteze evenimentele din 7-8 aprilie 2009. Făcând un salt în timp, să spunem că nici azi nu se știe cine e responsabil pentru cele întâmplate atunci. Multe victime ale torturilor, ale căror dosare au fost suspendate, fie au plecat peste hotare, fie și-au obținut dreptatea la CEDO.

Totuși, în iunie 2011 autoritățile de la Chișinău îl arestează pe Eduard Bagirov (un scriitor și consultant politic rusofon) pentru manipularea mediului social ca blogger și pentru "folosirea tehnicilor de manipulare în masă, care au fost o parte activă în dezvoltarea și implementarea

măsurilor provocative care au dus la violențe”. Bagirov chiar a fost extrem de activ în social media în aprilie 2009 (ceea ce a făcut ca evenimentele de atunci să fie numite – mai mult pentru uz occidental – drept revoluția twitter) și nu a negat niciodată că a îndemnat la înlăturarea de la putere a comuniștilor. După ce a stat patru luni în închisoare și a fost eliberat pentru a face arest la domiciliu, Bagirov reușește totuși să fugă în Rusia (via Transnistria), unde pentru o vreme se va implica în politică, susținând partidul lui Vladimir Putin.

Dar să ne întoarcem în Moldova, chiar dacă ar mai fi multe de spus pe subiectul de mai sus. Pe 28 iulie 2009 se organizează alegeri anticipate. De data aceasta, PCRM obține doar 48 de mandate în timp ce majoritatea este obținută de o coalitie intitulată Alianța pentru Integrare Europeană (AIE), formată din trei partide, declarat pro-occidentale. Noul premier devine Vlad Filat, lider al Partidului Liberal Democrat (PLDM).

VREMEA SPERANȚEI...

Urmează o perioadă bună pentru Republica Moldova. Sunt inițiate mai multe reforme economice și sociale, se lansează și finalizează cu succes negocierile privind Acordul de Asociere cu UE (iunie 2014), Acordul de Liber Schimb, Acordul de Liberalizare a Vizelor etc.

În paralel, Europa și-a deschis piețele în fața produselor moldovenești după ce, în 2013, Rusia a impus țării un embargou ca modalitate de a forța Chișinăul să renunțe la ambițiile sale europene.

În anii care au urmat, R. Moldova și-a scos majoritatea exporturilor de pe piețele Comunității Statelor Independente, conduse de Rusia, orientându-le spre piețele mai bogate și mai competitive din Europa. Astăzi, peste 70% din exporturile Moldovei se îndreaptă spre Europa, în vreme ce exporturile către Rusia au scăzut la mai puțin de 10%.

Republica Moldova a început totodată să aibă relații mult mai strânse cu România. Faptul că țara a intrat pe o traiectorie pro-europeană a făcut ca, nu o dată, Bruxelles-ul să spună că Moldova este “premianta clasei” în cadrul Parteneriatului Estic (instrument politic, elaborat de

Polonia și Suedia și merit să întărească relațiile cu șase țări pe care UE la avea în vedere în perspectiva lărgirii sale într-un viitor mai îndepărtat).

... INSTABILITATE ACCENTUATĂ

În ciuda aparentului succes la nivel internațional, viața politică internă rămâne agitată. În noiembrie 2010 au loc noi alegeri anticipate, câștigate tot de o alianță de partide pro-europene, de data aceasta în formulă restrânsă. Fricțiunile dintre formațiunile din cadrul AIE duc la reinventarea unor formule de guvernare și la menținerea unui interimat la nivelul președinției (cum nu exista o majoritate de 2/3 de voturi în parlament, nu se putea alege un șef al statului, de aceea între septembrie 2009 și martie 2012, R. Moldova a avut trei președinți interimari, dintre care Vlad Filat a fost pentru doar două zile.

Lucrurile păreau să se mai liniștească după ce s-a ajuns la un acord pentru alegerea unui independent în funcția de șef al statului, respectiv Nicolae Timofti, care în cele din urmă a dus la bun sfârșit un mandat complet, timp în care s-a schimbat și formula de alegere a președintelui (din 2016, prin vot popular).

Dar să ne întoarcem în 2012, la sfârșitul anului. La început evenimentul a trecut destul de neobservat și, oricum, semnificația sa avea să se releve treptat. O partidă ilegală de vânătoare din Pădurea Domnească, o rezervație naturală de pe Prut. Un om de afaceri moare accidental. La vânătoare participă mai mulți înalți demnitari. Un judecător este pus sub acuzare, iar Procurorul general al Moldovei își dă demisia. Ambii participaseră la vânătoarea ilegală.

Dar aceasta a pus de fapt în evidență faptul că instituțiile statului fuseseră subordonate politic și că justiția era selectivă. În plus în cadrul coaliției AIE exista de fapt o luptă pentru putere și pentru instituțiile-cheie. Ca urmare a disputelor dintre partidele la guvernare, pe 31 mai 2013 guvernul condus de Vlad Filat își depune mandatul. Alianța de Integrare Europeană se destramă pentru o vreme.

Lucrurile nu se opresc însă aici. Pe 30 noiembrie 2014 au loc noi alegeri parlamentare. Se ajunge la o nouă configurație politică. Cele

mai multe voturi le obține Partidul Socialist (PSRM, desprins din PCRM, condus de Igor Dodon), urmat de trei partide din coaliția AIE (cumulat dețin majoritatea) și de Partidul Comuniștilor. Aparent, guvernarea are tot o orientare pro-europeană.

Aceste alegeri aveau să "țină sub preș", pentru o vreme, un mare scandal economico-financiar. După cum a reieșit ulterior la iveală, cu doar o lună înainte de scrutin din conturile a trei mari bănci moldovenești dispar misterios aproximativ 1 miliard de dolari. Suma reprezenta circa 13 la sută din produsul intern brut. O panică fără precedent a cuprins populația. Banii s-au devalorizat cu vreo 50% în doar o lună, prețurile au crescut pe măsură. Doar în trecere să mai spunem că în acea perioadă R. Moldova s-a mai confruntat cu o altă mare spălare de bani: grație "spălătoriei rusești" (vezi Russian laundromat), s-a dovedit că, între anii 2012-2014, prin băncile moldovenești au fost spălate 20 de miliarde de dolari cu ajutorul semnificativ al unor judecători corupți.

Să revenim însă la politica internă. Pentru calmarea situației, majoritatea parlamentară acceptă formarea unui nou guvern, condus de un independent. Dar lucrurile nu se normalizează, doar în 2015 R. Moldova având trei nu mai puțin de trei guverne succesive.

La sfârșitul anului, fostului premier Vlad Filat îi este retrasă imunitatea parlamentară, după ce procuratura a declarat că există bănuieli și mărturii cum că acesta ar fi fost implicat în "jaful secolului", plus alte fapte de corupție și trafic de influență. Înainte de a se vota retragerea imunității, de la tribuna parlamentului Filat l-a denunțat public pe mai puțin cunoscutul Vlad Plahotniuc (la acea vreme prim-vicepreședinte al Partidului Democrat din Moldova, de guvernământ) cum că ar controla justiția și că are tot interesul ca el să fie găsit vinovat.

Din acest moment, Vlad Filat intră la închisoare (în urma unui proces lipsit de transparență și desfășurat cel mai adesea cu ușile închise, el fiind și acum în spatele gratiilor) și începe ascensiunea la vedere a lui Vlad Plahotniuc.

VREMEA OLIGARHULUI

Nu se știu prea multe lucruri despre viața publică a lui Vlad Plahotniuc. Inginer, cu specializare ulterioară în economie, gestionând firme din domeniul petrolier, financiar-bancar, hotelier, mediatic și imobiliar, cu o activitate politică de rang secund între 2010-2015, devine începând din anul următor liderul de necontestat, dar un lider din umbră, al vieții politice din R. Moldova. Este foarte bogat (fără să se știe clar cum a făcut averea), cu (se pare) triplă cetățenie (moldovenească, rusă și română).

Sunt multe de spus aici despre Vlad Plahotniuc, *multe dintre ele fiind neclare sau controversate*. Cert este că din 2016 el a devenit eminența cenușie a Republicii Moldova, fiind numit adesea de presă "coordonatorul", "păpușarul" sau "cardinalul din umbră" pentru presupusa sa influență nelimitată asupra vieții politice și economice din țară.

Rămânând doar la nivelul faptelor clare să spunem că din decembrie 2016 el devine președintele Partidului Democrat, de guvernământ, formațiune care treptat reușește să dețină majoritatea în parlament prin cooptarea – cel mai adesea neortodoxă – a membrilor altor partide.

Trebuie acum să introducem în scenă și un alt personaj important. În 2016 au loc alegeri prezidențiale în R. Moldova, primele în care șeful statului este ales prin vot popular. Cu un vot destul de strâns, și cu metode nu întotdeauna principiale (manipularea opiniei publice, printre altele), președinte devine liderul Partidului Socialist din Republica Moldova, Igor Dodon. Pro-moldovenist declarat (cu, adesea, accente antiromânești), pro-rus declarat, Dodon reușește să câștige alegerile în fața unei candidate pro-occidentale, respectiv Maia Sandu.

Între 2017 și 2018, R. Moldova se confruntă cu un proces de "oligarhizare accentuată" în care controlul cvasi-deplin exercitat de Plahotniuc și partidul său (detalii mai jos) se îmbină cu o colaborare neoficială, dar eficientă, cu socialiștii (foști comuniști, de fapt) președintelui Dodon.

larăși ar fi tare multe de spus, doar să notăm succint faptul că regimul oligarhic – deși nu o dată autodeclarat pro-europea și pro-reformist - a împărțit pe criterii politice chiar și instituții care nu pot fi partajate politic, cum ar fi procuratura sau sistemul judecătoresc; a aprofundat procesul de delapidare a banului public; a construit treptat un sistem care a fost catalogat drept „stat capturat”; a dus la izolarea tot mai accentuată a țării pe plan internațional (de la statutul de favorit a UE, Moldova se afla la sfârșitul anului 2018 într-o relație încordată cu Bruxellesul, care a stopat orice sprijin financiar pentru numeroasele derapaje democratice). Deși a încercat să contribuie la îmbunătățirea vieții oamenilor (măritori de salarii, pensii, ajutoare sociale, construire de drumuri și utilități etc), regimul Plahotniuc nu a reușit deloc să oprească hemoragia creierelor și a forței de muncă din țară.

RESET DEMOCRATIC?

Și ajungem la anul 2019, mai precis la data de 24 februarie, când au loc din nou alegeri parlamentare în Republica Moldova. Din nou, este un scrutin în care nu există un câștigător clar: PSRM obține cele mai multe voturi și implicit mandate de parlamentar – 35, urmat fiind de PD-ul lui Plahotniuc – 30 deputați și de blocul ACUM, o coaliție a două formațiuni pro-europene și anti-oligarhice- 26 parlamentari. Mai intră în Legislativ șapte deputați din partea Partidului Șor (printre care și liderul Ilan Șor, singurul inculpat în primă instanță într-un proces legat de „jaful secolului” și alți trei deputați „independenți” (doi reprezentând Transnistria).

Aritmetica parlamentară e complicată. Nimeni nu are majoritatea, nicio coaliție nu e ușor de format în condițiile în care cele trei formațiuni majore par adversari ireconciliabili.

Conform Constituției, președintele **Igor Dodon era cel care urma să desemneze un prim-ministru** pe care să-l propună majorității parlamentare. Pe 9 martie, rezultatele alegerilor sunt validate oficial. Deși au fost mai multe motive de suspiciune (vezi, mai ales numărul mare și modul organizat în care au fost aduși la vot alegătorii din circumscripțiile transnistrene), alegerile au fost considerate libere și

corecte. Pe 21 martie, Parlamentul nou ales se întrunește oficial, se aleg organele de conducere interimare.

Conform Constituției, partidele parlamentare aveau la dispoziție trei luni pentru a forma o majoritate, a propune o formulă de guvernare și pentru președintele țării de a aproba nominalizarea unui premier. Trei luni, rețineți acest amănunt, e foarte important.

A urmat o perioadă destul de confuză și cu puține lucruri întâmplate la suprafață. Au avut loc mai multe runde de întâlniri între președintele Dodon și reprezentanții partidelor, neoficial, s-a vorbit că PSRM și PD vor forma o coaliție, blocul ACUM a încercat să propună o variantă în care să preia puterea cu agendă politică bazată pe dez-oligarhizare. Nimic concret nu s-a întâmplat însă, zilele treceau.

Data de 3 iunie este de asemenea foarte importantă în calendarul negocierilor post-electorale. Atunci, la Chișinău, au ajuns simultan, trei reprezentanți importanți: Johannes Hahn, comisarul UE pentru politica de vecinătate și extindere, Dmitri Kozak, reprezentant special al președintelui Federației Ruse pentru R. Moldova (el este autorul celebrului plan Kozak, care acum zece ani propunea rezolvarea conflictului din Transnistria prin federalizarea Moldovei – n.e.) și Bradley Freden, director în Biroul de afaceri pentru Europa de Est al Departamentului de Stat.

Cei trei se întâlnesc și discută cu președintele I. Dodon, cu reprezentanți ai guvernului și ai PD, cu lideri ai blocului ACUM. Nu se cunosc multe detalii, în afara unor declarații generale la modul "Moldova trebuie să rezolve singură situația politică în care se află", dar cu certitudine din acest moment s-a declanșat procesul de constituire a unei alianțe politice greu de imaginat până atunci: PSRM-blocul ACUM.

Pe 7 iunie se anunță – neașteptat, după cum am zis - constituirea unei noi majorități parlamentare între partidul pro-rusesc al Socialiștilor și blocul ACUM, care dețin împreună 61 de mandate. Spre finalul acestei zile, se trezește din somnu-i letargic și Curtea

Constituțională, care anunță că termenul limită de formare a majorității și a guvernului a expirat.

A doua zi, concluzia Curții este respinsă de Igor Dodon, pe motiv că totuși cele trei luni ar însemna 92 de zile, iar astfel termenul de constituire a guvernului ar fi, de fapt, 9 iunie. Între timp, într-o ședință extraordinară a Parlamentului, este ales spicherul Legislativului, Zinaida Greceanii (vă mai amintiți de ea? – n.e.), care este și lidera socialiștilor, iar Maia Sandu devine premier și este aprobat noul cabinet de miniștri

Noua majoritate parlamentară semnează o declarație în care constată caracterul „capturat” al statului și se obligă să adopte un șir de legi menite să scoată instituțiile statului de sub controlul „oligarhic”.

La rândul lor, liderul PD, Vlad Plahotniuc, precum și premierul (fostul? / încă în exercițiu?) Pavel Filip spun că nu vor admite instalarea noilor miniștri și cred că tot ce s-a petrecut în Parlament este ilegal și că seamănă a lovitură de stat. Pe baza deciziilor Curții Constituționale, guvernul lui Pavel Filip declară că președintele Igor Dodon poate fi suspendat, ceea ce și face, iar Pavel Filip devine președinte interimar.

În acest moment, în Moldova există două guverne și doi șefi ai statului. Simultan.

Situația nu durează mult, și după trei zile de așteptare – în care au existat inclusiv temeri legate de proteste violente – Vlad Plahotniuc și Partidul Democrat anunță că renunță benevol la putere.

Urmează o perioadă scurtă, dar intensă în care noul guvern de la Chișinău (format din mulți oameni școliți în Occident) ia decizii privind dezoligarhizarea statului (schimbări ale șefilor structurilor de forță, schimbări în administrație etc) în timp ce Curtea Constituțională – ale cărei decizii prezentate succint mai sus au stârnit hazul și oprobriul comunității internaționale – decide să își dea demisia.

Deși cu opinii radical diferite în multe privințe (de la integrarea europeană până la apropierea de Moscova, de la modul în care văd identitatea națională etc) fragila alianță de la putere dintre socialiști și pro-europenii de la blocul Acum e unită pentru moment de dorința de a dez-oligarhiza statul și de a îmbunătăți nivelul de trai al oamenilor.

Acest nou început de capitol în Republica Moldova – pe care unii îl numesc deja revoluție pașnică, alții doar un aranjament conjunctural susținut simultan de Rusia și Occident – pare unul promițător. Fără a dori să fim cinici, trebuie spus că în Moldova au mai fost alte vreo patru momente de cotitură, toate ratate.

Poate de data aceasta o să fie mai bine. Căci, după cum am spus-o deja, n-ar fi rău să fie bine în Republica Moldova.

MOLDOVENISMUL

Pe 2 februarie 2019, la Chișinău, în Sala Mare a Președinției, s-a desfășurat o aniversare. Nimic neobișnuit până aici, numai că această aniversare – inițiată și susținută de președintele Igor Dodon – marca o cifră deloc rotundă, respectiv 660 de ani, de la întemeierea statului moldovenesc .

“Este un jubileu semnificativ, care demonstrează că năzuința de a avea propriul stat are o istorie foarte veche, de peste jumătate de mileniu (...) Or, trebuie să conștientizăm că, indiferent de viziunile noastre politice, ideologice, avem o singură Patrie și o singură Țară – Moldova”, *spunea Dodon în discursul său.*

Dacă despre întemeierea unui stat moldovenesc, istoricii serioși au o perspectivă mai nuanțată, pentru Igor Dodon – ca și mulți alți susținători de-ai săi – acesta este doar un motiv pentru a afirma și promova ideea de “moldovenism” și statalitate moldovenească.

Ideea nu e chiar nouă, în condițiile în care dezbaterile identitare în Republica Moldova se poartă de mult timp. Promovate de ideologia și propaganda sovietică, teoria „moldovenismului” și cea a „statalității moldovenești seculare”, au fost resuscitate în timpul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 1994, odată cu organizarea Congresului „Casa Noastră – Republica Moldova”. Atunci, președintele în exercițiu Mircea Snegur a denunțat orientarea românească și a acuzat intelectualitatea de faptul că se îndoiește de „legitimitatea și fundamentele istorice ale dreptului de a fi un stat, de a ne numi poporul moldovenesc”. În același context a fost reiterată și teza sovietică a „limbii moldovenești” distincte de cea română, iar congresul a constituit

începutul unei ideologii oficiale a statului moldovenesc, reprodus ulterior de guvernările agrariene și comuniste.

Ulterior, ideea este preluată și dusă mai departe de către președintele Igor Dodon, care – după cum puteți vedea în reportajul care urmează - a marșat pe ideea de "moldovenism" ca element central al construcției statului și a identității naționale, dar și de raportare civilizațională spre Rusia și spațiul Comunității Statelor Independente.

Pe scurt, prin „moldovenism” se face referință la elementele care construiesc identitatea națională în baza limbii, etniei, simbolurilor identitare moldovenești, care adesea sunt în contrapunere cu cele românești. Exponenții „moldovenismului” identifică mai multe elemente de bază în edificarea acestei identități. Primul se referă la faptul că moldovenii și românii reprezintă grupuri etnice diferite, care pe parcursul istoriei au trăit separat și nu au interacționat în mod semnificativ. Patrimoniul cultural al „moldovenismului” ar fi bazat în primul rând pe cultura slavă și pe „limba moldovenească”, care în viziunea acestor exponenți, a stat la baza formării limbii române. Al doilea argument al „moldovenismului” este precedentul istoric de existență al statului moldovenesc denumit Țara Moldovei/ Principatul Moldova (1359 - 1812). În fine, ultimul argument al „moldovenismului” rezidă în legislația și legea supremă a Republicii Moldova, respectiv preambulul Constituției, care vorbește „despre statalitatea moldovenilor în timp, etnicitatea și națiunea moldovenească”. De asemenea, articolul 13 (1) din același document proclamă limba de stat – moldovenească în baza grafiei latine.

Dar să revenim. De fapt, în spațiul de dincolo de Prut, "moldovenismul" îmbracă mai multe forme. Dacă cel promovată de Dodon e bazat pe ideea de opoziție la "românitate", există și forme mai soft, care merg pe ideea unui "moldovenism" care lasă deoparte factorul identitar etnic și care – cel puțin în teorie - ar reuși aplanarea tensiunilor etnice și a antagonismelor identitare

Ideea a fost pe larg explicată în două studii independente care argumentează că cel mai bine pentru R. Moldova ar fi renunțarea la identificarea etnică și adoptarea unei identități "civice moldovenești".

Mai întâi, conceptul de națiune civică moldovenească a fost prezentat în raportul *"Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova"* publicat în 2012 de către Institutul de Politici Publice de la Chișinău. Principalul argument al studiului este că abordările identitare aflate în confruntare în R. Moldova – respectiv cea românească și moldovenească – sunt în fond ireconciliabile și nici una dintre ele nu poate să se impună, altfel decât prin coerciție, în detrimentul celeilalte. De aceea, ar trebui căutată o altă cale pentru definirea identitară a cetățenilor din Republica Moldova, respectiv adoptarea unei identități civice.

Ulterior, în 2017, mai mulți experți moldoveni și străini publică raportul *"Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova. Probleme cheie și recomandări practice"*. Aceștia consideră că "deoarece termenul de *moldovenesc* este discreditat pentru actori și activiști politici importanți, noțiunea de *identitate civică moldovenească* probabil ar trebui să fie evitată și în loc să fie promovat conceptul de *identitate civică a Republicii Moldova*. Această identificare civică ar putea asigura loialitatea din partea tuturor comunităților etnice față de stat și crea legături între diverse etnii".

Așadar, chestiunea identității naționale este una care încă nu și-a găsit rezolvarea în Republica Moldova.

CÂND ȘTEFAN CEL MARE FACE POLITICĂ

ILIE GULCA

Moldovenismul, mai exact curentul politic și cultural care afirmă că moldovenii ar fi o etnie separată, complet diferită de români, continuă să fie popular în Republica Moldova, ba chiar "exportat" în Ucraina. În 2019, moldovenismul s-a promovează mai ales prin intermediul figurii lui Ștefan cel Mare.

Festivitate Anul Ștefan cel Mare și Sfânt / Foto: aif.md

Nu e chiar obișnuit să marcezi 514 ani de la un anumit eveniment istoric. De obicei, se preferă cifrele rotunde, cu o anumită semnificație.

Însă, la începutul anului 2018, președintele Republicii Moldova, Igor Dodon, considera că e obligatoriu să se serbeze momentul trecerii în eternitate a lui "Ștefan Cel Mare și Sfânt, Domnitor al Moldovei" (1457-1504), anunțând în acest sens *50 de măsuri de angajare* în "domeniul precum istoria, cultura, educația, sportul".

Printre altele, s-a dorit „lansarea a trei episoade ale filmului documentar-științific „Istoria Moldovei” (*ep. 1 aici, ep. 2 aici, ep. 3 aici*), reconstrucția și revigorarea monumentelor lui Ștefan cel Mare în localitățile Republicii Moldova, organizarea de festivaluri, concerte, expoziții, concursuri, mese rotunde dedicate personalității marelui domnitor moldav, producerea filmului documentar „Ștefan cel Mare și Sfânt, Domnitor al Țării Moldovei” ș.a.”

“Cred cu fermitate că participarea asumată la acțiunile descrise în Program va spori interesul societății față de istoria și cultura Moldovei, va contribui la cultivarea spiritului patriotic în rândul cetățenilor și la consolidarea statalității Republicii Moldova”, spunea președintele Dodon.

Acesta a dat oficial startul acestor acțiuni la 2 februarie 2018, invocând data când a avut loc recunoașterea independenței Țării Moldovei, la 2 februarie 1365, de către regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, data de naștere a statalității moldovenești, după cum consideră el.

Principatul Moldovei s-a unit la 1859 cu Principatul Munteniei, formând statul modern român. Teritoriul acestui principat dintre Prut și Nistru, Basarabia, a fost anexat în 1812 de Rusia, iar la 1918, după prăbușirea Imperiului Rus, s-a unit cu România.

În 1940, URSS a ocupat Basarabia, formând aici Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, în baza căreia a fost proclamată în 1991, după prăbușirea URSS, Republica Moldova.

Acum, Corneliu Popovici, absolvent al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și consilier în domeniul educației, culturii și cercetării al președintelui Republicii Moldova spune că programul de acțiuni consacrate „Anului Ștefan cel Mare” au drept obiectiv principal declarat consolidarea societății moldovenești.

„Scindarea [societății moldovenești] este 50% la 50%. Riscăm să intrăm într-un conflict civil de durată [...] În consecință, putem pierde țara noastră”, spune Popovici.

MOLDOVEAN VERSUS ROMÂN

De la proclamarea independenței de stat în 1991, Moldova se confruntă cu o criză de identitate. Unii cetățeni se consideră români, în timp ce alții – majoritatea dintre ei, conform sondajelor – se declară moldoveni.

„Aceasta este o consecință a moldovenismului, politică de stat promovată în raport cu etnicii români din URSS, care hipertrofia diferența culturală, lingvistică și istorică între românii din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și România”, explică istoricul Octavian Țicu, cercetător la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

Țicu, care este și lider al opoziției pro-europene de la Chișinău, a publicat recent volumul *Homo Moldovanus Sovietic* (editura ARC) în care face o pertinentă trecere în revistă a teoriilor și practicilor de construcție identitară a moldovenismului, în perioada 1924-1989.

„Moldovenismul a eșuat în 1989, când s-a revenit la limba română și Istoria Românilor [între Prut și Nistru], însă, continuă Țicu, în perioada 1994-1998, guvernarea agrariană [formațiune politică formată din președinți de colhoz] a recurs din nou la moldovenizare, inserând în Constituția Republicii Moldova articolul 13, conform căruia limba de stat este limba moldovenească.”

Așa se face că, acum, există o situație paradoxală: Declarația de independență din 1991 spune că în R. Moldova se vorbește limba română.

în timp ce Constituția menționează limba moldovenească. O decizie a Curții Constituționale din decembrie 2013 arată că *textul Declarației de independență prevalează asupra celui din Constituție*.

Moldovenismul a revenit în actualitate, în anii din urmă. „În 2001–2009, fostul președinte al Moldovei, Vladimir Voronin, a încercat instituționalizarea moldovenismului. A pornit de la aceleași practici de contrafacere a istoriei, în care Ștefan cel Mare a ocupat rolul central, nu ca exponent al Istoriei Românilor, dar al Istoriei Moldovei, opusă Istoriei Românilor”, spune Octavian Țicu.

O STATISTICĂ CONTESTATĂ ȘI O ISTORIE CONTRAFĂCUTĂ

Autoritățile moldovenești, chiar și cele necomuniste, au descurajat apariția în statistica oficială a etnonimului de român. Astfel, *conform recensământului efectuat în 2014*, 75,1% din locuitorii Moldovei s-au declarat moldoveni și doar 7,0% români.

Aceste rezultate sunt contestate de societatea civilă pe motiv că au fost publicate la trei ani după efectuarea recensământului, respectiv în 2017, și pe motiv că *unele date preliminare indicau absolut alte cifre – 56,8% moldoveni și 23,2%*.

Biroul Național de Statistică, autoritatea centrală care conduce activitatea în domeniul statisticii în R. Moldova, a calificat aceste date de mai sus drept false.

*Structura etnică a populației Republicii Moldova
conform recensământului din 2014 Infogram*

„Fiecare persoană are dreptul să se identifice cum dorește. Sondajele arată că marea majoritate a populației vrea să se numească moldoveni. Acest drept este confirmat prin constituția țării, dar și prin trecutul istoric”, consideră Corneliu Popovici.

Pe de altă parte, din punct de vedere geopolitic, un termen care îi place lui Popovici, 55% din cetățeni optează pentru integrarea Moldovei în Uniunea Europeană, în timp ce 42% – pentru

integrarea în Uniunea Eurasiatică, potrivit *unui sondaj realizat în mai curent de către Institutul de Politici Publice*, un think tank independent din Chișinău.

„CUI NU-I PLACE ȘTEFAN CEL MARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA?”

„Pentru a opri această scindare identitară, crede Corneliu Popovici, este necesar să întreprindem măsuri de consolidare a societății în jurul unor personalități istorice. Un simbol care poate să coaguleze societatea noastră este personalitatea lui Ștefan cel Mare.”

Reprezentanții moldovenismului consideră Republica Moldova succesoare a statului medieval moldovenesc. „Noi nu facem altceva decât să indicăm că trăim pe teritoriul care era pe timpuri parte a statului moldovenesc, iar acum acest stat s-a format ca stat independent. Aici nu a fost alt popor, de la Ștefan cel Mare până în prezent”, se justifică Popovici.

Întrebat dacă această acțiune nu antagonizează și mai mult societatea moldovenească, Popovici ne-a răspuns: „Cui nu-i place Ștefan cel Mare în Republica Moldova? Celor care se declară că sunt români. Cei care se consideră moldoveni susțin cu trup și suflet această inițiativă”.

Corneliu Popovici vede în moldovenism o politică ce ar ajuta Republica Moldova să devină o țară prosperă. Așijderea, el consideră predarea Istoriei Românilor în școlile din R. Moldova drept principalul factor care împiedică dezvoltarea acestui stat.

„Un sondaj arată că peste 75% din tinerii noștri nu își văd viitorul în țara noastră. Această situație este o consecință a propagandei agresive îndreptate împotriva Republicii

Igor Dodon și un Ștefan cel Mare / Foto: Facebook

Moldova ca stat. Drept exemple ne pot servi manifestările organizate la 27 martie [Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918] și 1 decembrie [1 decembrie 1918, unirea Transilvaniei cu România și Ziua Națională a statului român] în școlile noastre”, spune el.

„Este o încălcare a drepturilor omului să insiști asupra acestei probleme”, insistă Popovici, care accentuează ideea că cei mai mulți oameni vor să se numească moldoveni.

„DOAR UN ADEVĂRAT PATRIOTISM POATE SALVA MOLDOVA”

Consilierul responsabil de educație al lui Igor Dodon se declară surprins de faptul că autoritățile moldovenești nu au împiedicat vizitele fostului președinte al României, Traian Băsescu, în localitățile din R. Moldova, având ca mesaj unirea cu România.

„Pentru mine, sunt de neînțeles acțiunile unor forțe politice, ale unor persoane, inclusiv din străinătate, care își propun deschis, prin acțiuni destul de provocatoare, lichidarea Republicii Moldova ca stat.

Corneliu Popovici și "drapelul istoric"

Este foarte ciudat că organele de drept nu întreprind nicio măsură, încălcându-se astfel Legea privind securitatea națională, Codul Penal și chiar Constituția Republicii Moldova”, spune Corneliu Popovici.

Prosperitatea R. Moldova poate fi asigurată, în opinia sa, doar prin promovarea unui „adevărat patriotism moldovenesc, patriotism care să educe cetățeni ai Republicii Moldova, cetățeni care să vadă un viitor al acestei țări”. „Cine ar investi într-un stat fără viitor?”, întrebă el.

Republica Moldova este unul dintre cele mai sărace state din

Europa. Calificând campania de românizare în școlile din R. Moldova drept cel mai mare pericol al statalității moldovenești, președintele *Igor Dodon a promulgat recent legi care compromit lupta împotriva corupției și care legalizează banii de proveniență frauduloasă.*

O acțiune emblematică din același „plan de consolidare a societății moldovenești” a fost reconstituirea unui „drapel istoric” al Țării Moldovei, cu care ar fi depus Ștefan cel Mare la 15 septembrie 1485 omagiul de vasalitate regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea.

„Din păcate, majoritatea parlamentară s-a pronunțat împotriva oficializării acestui drapel istoric, drapel atestat în documente istorice de la sfârșitul secolului XV”, a subliniat Popovici.

Specialiștii au însă altă opinie. „Acest drapel nu s-a păstrat în nicio imagine, fie cromatică, fie grafică, în gravuri, fie în desene contemporane, este o reconstrucție imaginară”, spune heraldistul Vlad Mischevca, membru al Comisiei Naționale de Heraldică.

ȘTEFAN CEL MARE VERSUS MAREA UNIRE

Declararea anului 2018 drept an al lui Ștefan cel Mare coincide cu sărbătorirea de către România a o sută de ani de la unirea Basarabiei, Bucovinei (provincie istorică ce include actuala regiune administrativă Cernăuți a Ucrainei) și Transilvaniei cu Regatul României.

Istoricii cred că decizia președintelui moldovean nu a fost întâmplătoare. „Igor Dodon a inventat acest an al lui Ștefan cel Mare în 2018, o dată absolut nesemnificativă, fără relevanță, pentru istoria Moldovei lui Ștefan cel Mare, tocmai pentru a contracara suita de manifestări legate de centenar care urmau să înceapă în România și R. Moldova”, opinează Octavian Țicu.

De aceeași părere este și istoricul Igor Cașu, autorul unui studiu despre Ștefan cel Mare în manualele școlare sovietice. „Decizia președintelui Dodon de a declara 2018 an al lui Ștefan cel Mare nu este legată de o aniversare rotundă de la nașterea, moartea sau urcarea în scaun a acestui principe”, spune el.

„Astfel, am putea să ne întrebăm ce rațiuni stau în spatele acestei decizii? Explicația mea este că acțiunea are menirea să contracareze sărbătorirea a 100 de ani de la unirea Basarabiei cu România.”

„Dodon intenționează să mobilizeze majoritatea populației rusofone din R. Moldova, precum și segmentele de românofoni prorusi și antiromâni pentru a fi pe plac autorităților ruse, în special președintelui Putin, cu care a avut relații bune și căruia îi datorează autoritatea sa în Moldova”, spune Cașu.

ANUL ȘTEFAN CEL MARE ȘI ÎN UCRAINA

Deși președintele Dodon a prezentat „Anul Ștefan cel Mare” drept o acțiune care ar avea menirea să consolideze societatea moldovenească, de la începutul anului au fost înregistrate mai multe manifestări moldoveniste și în Ucraina, în regiunile Cernăuți și Odesa, populate de comunități importante de români.

URSS a împărțit comunitatea românească din Republica Sovietică Socialistă Ucraineană în români și moldoveni. Românii din regiunea Cernăuți erau indicați în pașapoarte ca români, iar cei din regiunea Odesa ca moldoveni. Autoritățile ucrainene au păstrat și după independență această segregare.

Potrivit ultimului recensământ efectuat în Ucraina în 2001, moldovenii sunt a patra comunitate etnică, după ucrainenii, rușii și belarușii, respectiv 258,6 mii de persoane. Același recensământ arată că în Ucraina locuiesc 151.000 de români.

„Noi suntem, de fapt, a treia comunitate etnică din Ucraina, după ucrainenii și rușii. În cazul de față, problema este una și aceeași, să ne desființeze, să anihileze comunitatea românească din Ucraina”, spune Tărățeanu, președintele Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți.

Un exemplu în acest sens este seria de descinderi efectuate de serviciul de securitate ucrainean, SBU, la Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți.

La 11 iunie, SBU a efectuat aici percheziții, suspectând angajații centrului de incitare la separatism. Ofițerii au ridicat de la sediul organizației hărți ale României interbelice și materiale dedicate sărbătoririi a 100 de ani de la unire.

„Mai întâi, am fost pichetați de forțele ultranaționaliste ucrainene, care au protestat în fața centrului. Ei m-au prevenit că dacă voi mai organiza un protest în fața administrației regionale de stat [împotriva legislației din educație, care interzice învățământul în limba maternă], voi fi ridicat și expulzat în Rusia sau România”, ne relatează Vasile Tărățeanu, președintele centrului.

„A urmat o descindere a 14 angajați ai serviciului de securitate la sediul nostru în urma unui simpozion, la care am folosit harta României Mari de la 1918, hartă care există în toate atlasele din lume. Am folosit-o pentru că am vorbit la acest simpozion despre această perioadă [anul 1918]”, menționează Tărățeanu.

„Au făcut percheziții la sânge în toate încăperile, pe toate polițele. Au ridicat cărțile de istorie care erau în librăria ‘Mihai Eminescu’, ziarul ‘Neamul românesc’, ‘Glasul Bucovinei’, ‘Mesager bucovinean’. Toate acestea au fost ridicate și duse la securitate, studiind și căutând în ele atacuri la integritatea teritorială a statului ucrainean.”

Au ridicat toată corespondența noastră, toate calculatoarele. Clar că au băgat în ele tot felul de softuri ca să poată verifica contactele și corespondența noastră.”

„Au lipit pe geamul sediului nostru o foaie în care scrie că acolo este reprezentanța lui Putin în Ucraina condusă de către Vasile Tărățeanu”, ironizează acesta.

MOLDOVENISM ȘI LA EXPORT

Libertatea cu care colegii de partid ai lui Igor Dodon organizează conferințe și tabere de vară pe tema anului Ștefan cel Mare în Ucraina este oarecum surprinzătoare, în primul rând pentru că șeful statului moldovenesc nu este agreat de autoritățile de la Kiev

Icoană Ștefan cel Mare / Foto: aif.md

pentru declarațiile sale împotriva integrității teritoriale a Ucrainei.

În același timp, presa ucraineană consemnează "în stil sovietic" prietenia dintre moldoveni și ucraineni. „Practica noastră demonstrează că dacă mergi la negocieri constructive, dacă ești concentrat pe consolidarea relațiilor cu autoritățile ucrainene, poate fi găsit un limbaj comun”, își explică Corneliu Popovici succesul acțiunilor sale.

„Împreună cu Asociația moldovenilor din regiunea Odesa au fost organizate întruniri științifice, culturale, în contextul realizării programului Ștefan cel

Mare. Dumitru Roibu, liderul Mișcării de Tineret „Urmașii lui Ștefan”, se ocupă de organizarea acestor evenimente din partea Moldovei”, ne-a spus Popovici.

Mișcarea de Tineret „Urmașii lui Ștefan” este cunoscută în Republica Moldova pentru faptul că a pretins explicații de la primăriile care au semnat declarații simbolice de unire cu România.

Dumitru Roibu a refuzat să discute cu reporterul, motivând că este ocupat cu organizarea unei tabere pentru tineri în Ucraina.

„Partenerii noștri din Ucraina au conștientizat necesitatea ca moldovenii din teritoriile care locuiesc compact, regiunile Odesa și Cernăuți, să își continue studiarea în limba moldovenească sau limba română”, spune Popovici.

„Noi [Președinția] am fost singura instituție din Republica Moldova care ne-am pronunțat categoric împotriva articolului 7 din Legea privind limba de predare în școlile din Ucraina.”

„Am fost înțeleși, conclucrarea pe care o avem cu aceste organizații etnoculturale are ca scop consolidarea relațiilor dintre Moldova și Ucraina. Un fel de manifestare a diplomației populare. Noi reușim să facem lucrul ăsta”, jubilează Corneliu Popovici.

PARTENERUL DE SUCCES AL DODON

Partenerul socialiștilor moldoveni în Ucraina este „*Asociația moldovenilor din întreaga Ucraină*”, condusă de Anatoli Fetescu, deschisă la Odesa în 1998. Acesta este, de asemenea, un bun asociat al comuniștilor din Republica Moldova, conform relatărilor din presă.

„Dodon nu face altceva decât să continue ceea ce a făcut Voronin, care organizase la Chișinău un congres al moldovenilor din întreaga lume, la care a participat și președintele Asociației moldovenilor din Ucraina, Anatoli Fetescu”, spune Vasile Tărățeanu.

„El chiar a vorbit în plenul congresului, solicitând lui Voronin să îl pună la punct pe președintele de atunci al României, Traian Băsescu, pentru că îi sprijină pe moldovenii din Ucraina.”

Structura etnică a Ucrainei conform recensământului din 2001 Infogram

La rândul său, Larisa Fetescu, responsabilă cu învățământul minorităților naționale din regiunea Odesa, și soția lui Anatoli Fetescu, este acuzată de liderii mai multor organizații românești că interzice cărțile editate în altă parte decât în Ucraina și răspândește literatură moldovenistă scoasă la Chișinău.

„Chiar dacă reușim să trecem vămile, după ce le donăm școlilor, grădinițelor, cărțile sunt luate. De exemplu, la școala din Orlovka (Cartal), raionul Reni, a venit doamna Larisa Fetescu, metodista responsabilă de această regiune, și a confiscat toate dicționarele”, ne-a relatat în cadrul unui interviu în 2011 Petru Șchiopu, președintele Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina.

De aceeași părere este jurnalistul și scriitorul Vadim Bacinschi din Odesa, care ne-a declarat acum: „Există un regulament de aducere a

cărților din Republica Moldova și România. Este o întregă procedură, de pildă, dacă aduci cărți, trebuie să declari din timp lista lor la vamă, să permiți la frontieră să scormonească prin ele”.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Republica Moldova se apropie de atingerea a 30 de ani de independență. Aceștia urmează celor o sută de ani de țarism, 25 de ani de administrare românească și celor peste 50 de ani de comunism.

Poate în acest context, al succesivelor ideologii dominante, se poate explica faptul că în acest moment concurează în Republica Moldova mai multe proiecte și percepții asupra identității statale și naționale, între care moldovenismul este cea mai vizibilă.

Ce va fi în viitor, e greu de spus. Cel puțin, istoricii pot oferi o perspectivă pe termen mediu. „Atâta timp cât avem în Republica Moldova această fragmentare identitară, nu știm cum poate fi ea rezolvată nu doar aici, ci și în Ucraina sau în tot spațiul postsovietic. Probabil, problema va fi rezolvată când în R. Moldova nu vor mai exista partide politice care vor insista pe moldovenism și pe opunerea acestuia românismului”, consideră Octavian Țicu.

Ilie Gulca este jurnalist, redactor-șef adjunct al săptămânalului *Jurnal de Chișinău*. Articolul este disponibil și pe Sinopsis.info.ro

PREA PUȚIN STAT, PREA MULTĂ GEOPOLITICĂ

La aproape trei decenii de la obținerea independenței, Republica Moldova nu este încă un stat viabil. Opinia este împărțită fără rețineri de cei mai mulți moldoveni, fie ei oameni simpli sau experți, politicieni. Motivele sunt multiple, nu insistăm asupra lor acum.

Vom cita doar din sociologul Petru Negură, una dintre cele mai lucide voci ale noii clase de intelectuali din R. Moldova. Într-un interviu publicat în volumul "Intelighenția basarabeană azi" (Editura Cartier, 2016), Negură spune: "Această țară, la început himerică, a devenit o <<patrie>> de nevoie pentru un întreg evantai de grupuri de oameni, care nu s-ar fi simțit mai <<acasă>> nicăieri în altă parte și că, de bine de rău, acest stat recent le-a redat cel puțin iluzia unui cadru de viațuire și conviețuire. De partea mea, am înțeles că Republica Moldova a devenit un status quo cât de cât viabil care, dacă s-ar prăbuși acum, fiind înghițit de oricare dintre vecinii săi mai mari, ar crea chiar mai multe frustrări și resentimente în sânul populației sale locale decât destrămarea URSS".

Incapacitatea de a construi până acum un stat viabil poate fi explicate, printre altele, prin faptul că modelul de stat național propus de diferiții politicieni și intelectuali a fost până acum unul preponderent etnocentric, în care cetățenii (care se consideră fie moldoveni, fie români, sau de altă etnie) au fost îndemnați să se "alieze" ideologic sau geopolitic și nu pe baza unui model consensual și inclusiv de societate.

Odată la patru ani, când în mod normal au loc alegeri, toți politicienii moldoveni, indiferent de orientarea lor politică, au o problemă comună. Ei nu încearcă să unească societatea și așa divizată, ci se concen-

trează preponderent doar pe un segment al electoratului, împărțit strict pe considerente geopolitice: Europa/România versus Rusia, modernitate versus tradiționalism, prosperitate versus autoritarism.

Pentru un observator neutru este greu de înțeles cât de mult se vorbește la Chișinău cum că acest joc geopolitic este determinant în disputele interne, asta în condițiile în care Republica Moldova este totuși doar este o țară mică, subdezvoltată, fără o amplasare geografică care să îi ofere vreo importanță strategică.

În plus, în condițiile în care Republica Moldova are o atât de scurtă istorie de independență și stătalitate, ca și în ce privește (ne) construirea unor instituții democratice funcționale, nu este deloc surprinzător că factorul geopolitic este asumat și din perspectiva nevoii țării de a fi guvernată "din afară".

Oricum, teoria politică spune că cel mai adesea "marile puteri" nu sunt preocupate neapărat de cine anume guvernează un teritoriu din zona gri a vecinătății lor, ci mai ales de stabilitate și predictibilitate, de faptul de a avea acolo un "partener" care să le promoveze – atunci când e necesar – interesul propriu.

"PERICOLUL TRANSNISTRIZĂRII"

Și totuși, să dăm un oarecare credit factorului geopolitic. Și să ne uităm la ultimele alegeri parlamentare din Republica Moldova și mai ales la "deznodământul" lor, la alianța de guvernare rezultată, atât de improbabilă la început, respectiv cea dintre socialiști și blocul pro-european ACUM.

Chiar dacă e prea devreme pentru a trage concluzii definitive, se poate estima rezonabil că la acest "deznodământ" s-a ajuns în urma unui acord între Rusia, pe de o parte, și SUA și Uniunea Europeană, pe de altă parte.

Un acord bazat pe posibilul interes comun al marilor puteri, nu atât față de R. Moldova, cât de reglementarea situației politice și militare la nivelul mai mare al regiunii (Ucraina, zona Mării Negre).

Ideea a fost exprimată înainte de alegerile din 24 martie de către sociologul și analistul politic Dan Dungaciuc *într-o ediție a podcastului "Zoom cu Sinopsis"*. Dungaciuc considera că procesul electoral din R. Moldova are o importanță geopolitică doar pentru România în sensul că ar putea fi îndeplinite niște condiții care, pe termen cel puțin scurt -, să ducă la fixarea R. Moldova în spațiul estic. "Mă refer la faptul că, de fiecare dată, poziția R. Moldova a depins de variabila Transnistria și, în condițiile în care contextul e favorizant, Rusia folosește Transnistria ca o ancoră care să fixeze definitiv R. Moldova în spațiul estic. La aceste alegeri – și asta e diferența majoră față de altele – s-au creat condițiile ca Transnistria să fie o astfel de ancoră. Există o astfel de proiecție din partea Federației Ruse, asta nu înseamnă că se va și petrece cu necesitate. Mai exact, se poate face (după alegeri – n.e.) un statut special pentru Transnistria, ceea ce ar duce la o federalizare a Republicii Moldova, și implicit ancorarea sa în spațiul estic".

Dan Dungaciuc estima că o eventuală deschidere a dosarului federalizării Republicii Moldova ar avea și implicații regionale, Rusia putând să mute "modelul" unei astfel de înțelegeri în cazul Ucrainei (Donbassul să devină un fel de Transnistrie, formalizată într-o federație ucraineană). "Se poate ajunge așadar ca două state vecine României să ajungă indirect sub controlul strategic al Rusiei, asta însemnând că acestea nu fac neapărat ceea ce vrea Rusia, ci nu fac ceea ce nu vrea Rusia", considera Dan Dungaciuc.

Altfel, Dungaciuc nu exagerează influența exercitată de Rusia la Chișinău. "Nu Federația Rusă a furat miliardul, nu ea a dus nivelul de încredere al Bruxellesului față de Chișinău la un nivel de sub zero. (...) Din păcate, prăbușirea R. Moldova este opera iresponsabilă a unei elite politice de la Chișinău, lucru care arată că statele nu se configurează atât de ușor. E nevoie de o memorie statală, de o conștiință statală, de o elită responsabilă..."

CONCEPTUL MOLDOVENESC DE PATRIOTISM

Dan Dungaciuc mai considera că, în ultimii ani, tema unirii Republicii Moldova cu România s-a diluat foarte mult, unionismul nemaiaivând nici un vehicul politic credibil, nici forță demografică, în condițiile în care au plecat din țară preponderent persoanele mature și active.

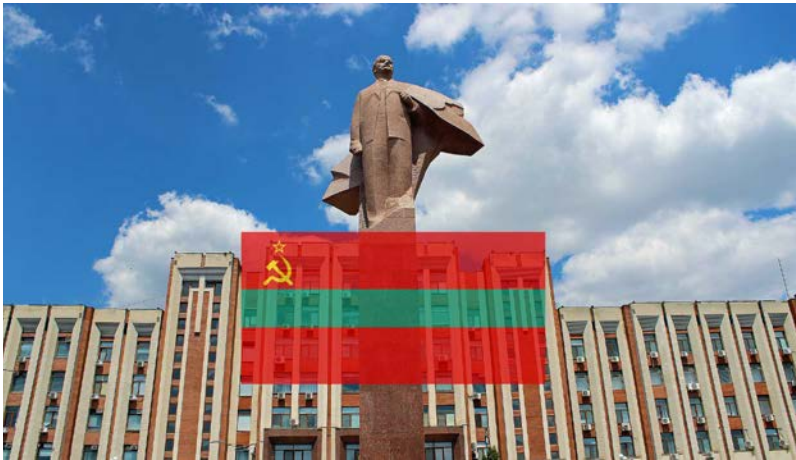

Generalul Suvorov este figura emblematică a Transnistriei

Comentariul său a fost validat de rezultatele alegerilor din 24 februarie, când pentru prima dată în istoria R. Moldova în Parlament nu a mai intrat niciun partid cu o agendă clar unionistă.

În aceste condiții, ideea de statalitate moldovenească – un concept destul de fluid și instabil – a devenit vehiculul politic cel mai important la Chișinău. "Rușii au în-

țeles asta, din păcate România nu. Uniunea Europeană și SUA nu au fost interesate de acest subiect. Rușii au înțeles că pentru moldoveni ideea de suveranitate e foarte importantă și, de aceea, toate mesajele lor politice în R. Moldova sunt construite în jurul acestei idei. (...) A dispărut și generația anilor 90, care a crescut pe ideea că binele e în Vest și răul e în Est și s-a ajuns acum la ideea de suveranitate. Aceasta e exprimată foarte expresiv prin intermediul unui banc: cel mai bine în R. Moldova a fost când au plecat rușii și nu au venit românii. Dar asta nu s-a întâmplat niciodată în istorie...", spune Dan Dungaciuc.

Nostalgie după Lenin și perioada sovietică

”Și rușii au înțeles un lucru: chiar dacă nu sunt cu noi, moldovenismul ne ajută, pentru că patriotismul moldovenesc – și asta e cheia de înțelegere – îi întoarce pe moldoveni spre Transnistria. Dacă ești patriot nu poți să renunți la un teritoriu. Când ești patriot moldovean singura legitimitate și legitimare statală este Transnistria. Aici stă perversiunea situației. Garantul statalității R. Moldova e Transnistria (...) Pentru ruși, ideea de moldovenism și suveranitate moldoveanească e un lucru pozitiv, căci îi ajută strategic. Din păcate, în momentul acesta se pare că ei câștigă bătălia”.

Oricum, concluzia lui Dan Dungaci e tranșantă: moldovenismul este ”biletul” către o Moldova care nu va avea de a face cu spațiul european și euro-atlantic și care va tinde să devină o zonă în afara oricărei zone de garanții de prosperitate și securitate.

Varianta integrală a discuției cu sociologul Dan Dungaci poate fi găsită *aici*. Alte numeroase articole și investigații pe tema Transnistriei pot fi găsite pe *Sinopsis.info.ro*

DIVIZARE ȘI LA NIVELUL BĂSERICII

La fel ca în majoritatea țărilor din regiune, religiozitatea este un element definitoriu al societății moldovenești. O cercetare publicată în 2017, "*Biserică și stat în Republica Moldova*" arată că aproximativ 94% dintre moldoveni răspund afirmativ atunci când au fost întrebați dacă cred în Dumnezeu și doar 1 procent dintre cei chestionați au răspuns negativ. Spre deosebire însă de ceea ce se întâmplă în Estul Europei, moldovenii cred foarte mult în biserică (61%), instituție care corespunde în mare nevoilor lor spirituale.

Situația instituțională a bisericii în Republica Moldova este însă destul de complicată, reflectând în mare divizarea identitară care există la nivelul societății.

Astfel, există o singură confesiune ortodoxă în Republica Moldova, dar credincioșii sunt structurați în două entități bisericești. Una este cea considerată canonică, respectiv *Mitropolia Basarabiei*, aflată sub jurisdicția Patriarhiei Române și a doua, *Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove*, aflată sub jurisdicția Patriarhiei de la Moscova. Acestea două entități s-au format în contextul destrămării URSS și a proclamării independenței țării, în 1991.

Într-un interviu din cadrul emisiunii de podcasturi "Zoom cu Sinopsis", istoricul Ion Negrei, cercetător științific la Institutul de Istorie din Chișinău, *ne-a oferit mai multe detalii* despre cum se reflectă fragmentarea identitară din R. Moldova și la nivelul Bisericilor ortodoxe de aici și cât de dificilă este relația dintre stat și instituțiile ecleziastice.

UN CANON, MAI MULTE BISERICI

După tradiție, Biserica din R. Moldova este parte componentă a entității bisericești românești, a Mitropoliei Moldovei, recunoscută de Patriarhia ecumenică de la Constantinopol la 1401 (vezi și *aici*), crede Ciornei. Doar în urma anexării părții de răsărit a Principatului Moldovei în 1812 această entitate bisericească, Mitropolia Moldovei, a fost împărțită în două părți, după cum a fost împărțit și statul. De o parte, din punct de vedere civil s-a format o entitate administrativă – e vorba de regiunea, ulterior gubernia Basarabiei – iar din punct de vedere religios, în spațiul dintre Prut și Nistru, s-a format o entitate bisericească separată care s-a numit inițial, de la 1813, Arhiepiscopia Hotinului și a Chișinăului.

Mai târziu, după unirea Basarabiei cu România, în 1918, Biserica din Basarabia revine în structurile bisericești ale Mitropoliei Moldovei, iar din 1925 ea devine parte componentă a Patriarhiei Române. După anexarea Basarabiei, în 1940 și ulterior în 1944, Biserica Ortodoxă Rusă formează aici o structură separată, anexată intereselor statului sovietic, care a existat până în 1991, în momentul declarării independenței Republicii Moldova.

Mitropolia Basarabiei a fost reactivată în 1991, cea a Moscovei fiind formată puțin mai târziu, moștenind structura din vremea sovietică. Mitropolia Basarabiei nu a fost recunoscută inițial de către statul moldovea și a fost înregistrată oficial mai târziu, în 1998, în urma unei decizii CEDO. După această dată, între cele două Biserici s-a conservat un status-quo.

Din punctul de vedere al numărului credincioșilor, dominantă este Mitropolia Chișinăului, în jurisdicția căreia se află circa 90% din bisericile și comunitățile religioase ortodoxe și doar 10 procente din enoriașii ortodocși fac parte din Mitropolia Basarabiei (deține circa 130 parohii). Lucrul acesta se reflectă și în notorietatea liderilor religioși, cercetarea mai sus amintită arătând că singurul ierarh care este cu adevărat cunoscut la nivel național este conducătorul bisericii majoritare, Mitropolitul Vladimir (de circa 75% dintre moldoveni). Dar opiniile despre el sunt împărțite: 41% au puțină sau foarte puțină încredere, în timp ce doar 34% răspund că au multă sau foarte multă încredere.

Dar să continuăm cu prezentarea istoriei recente a entităților bisericești din R. Moldova. Tot conform istoricului Ion Negrei, titlaturile pe care le poartă structurile bisericești au o tradiție istorică, care le dă o legitimitate, ele nu se modifică la fiecare schimbare de regim politic. Mitropolia Basarabiei a fost înființată pe teritoriul Basarabiei, în componența Patriarhiei Române, prin legea de organizare a BOR din 1925, are așadar un temel legal, canonic. A fost organizată într-un spațiu geografic care este Basarabia, în teritoriul dintre Prut și Nistru, care era parte componentă a statului român.

În ce privește titulatura nouă pe care o are Biserica ortodoxă din Moldova aflată sub jurisdicția Rusiei, ea este istorie curentă, vine din anii 1990 și e "făcută după calapodul rusesc". Biserica ortodoxă rusă nu e a Rusiei, dar e a Întregii Rusii. Termenul acesta a fost extins și asupra Bisericii din Republica Moldova. Cum în anii 1990 apăruseră ideologiile de refacere a Moldovei mari și cum din punct de vedere politic ideea nu a putut fi exprimată foarte bine, aceasta a fost plasată pe teren bisericesc. Așa s-a ajuns la adăugarea titlaturii "și a Întregii Moldove", ceea ce presupune niște pretenții de jurisdicție asupra unui teritoriu pe care Republica Moldova nu îl deține.

Pe de altă parte, și în România avem Mitropolia Moldovei istorice, care există în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, cu reședința la Iași, și care are în spațiul său teritoriul canonic de la 1401. Ba mai mult, ea este structura ecleziastică cu drepturi jurisdicționale asupra spațiului Basarabiei.

Totodată, un ierarh al unei Biserici naționale întotdeauna reprezintă națiunea, poporul respectiv. "În cazul Bisericii din Moldova, aceasta reprezintă doar un segment de enoriași, nu poporul respectiv. Aici este locul slab și deosebit față de ceea ce presupune canonul. Acesta prevede că ierarhul e exponentul națiunii pe care o păstorește. Având situația identitară din R. Moldova, unde populația nu are o identitate clară națională, atunci ierarhul își caută adepți de jurisdicție și nu de credință națională. În orice Biserică, ierarhul e un simbol național, ceea ce în spațiul basarabean nu se vede. Ierarhul Bisericii atașate Moscovei nu reprezintă interesele naționale, ci doar interesele unui segment de enoriași", consideră Ion Ciornei.

LEGĂTURA CU STATUL

Potențialul de influență al bisericii, respectiv al liderilor religioși și al preoților este ridicat în R. Moldova, mai ales în mediul rural. De aceea, se poate spune că există o relație specială între biserică și politică, adesea caracterizată drept o situație avantajoasă pentru ambele părți: biserica primește bani și prestigiu din partea statului și a politicienilor - în timp ce politicienii populiști primesc binecuvântarea episcopilor și a clerului superior, lucru care îi ajută în vânătoarea lor de voturi.

În problemele Bisericii Ortodoxe din Moldova se implică puternic și liderul Patriarhiei Ortodoxe Ruse, Patriarhul Kiril, am arătat *într-un articol publicat de SINOPSIS*. Acest lucru se datorează faptului că Mitropolia Moldovei este subordonată canonic Moscovei, fiind un aliat fidel al Rusiei și al Bisericii ruse. Imitând situația din politica moldovenească, unde principala formațiune pro-rusă, Partidul Socialist, se aliază de conjunctură cu partidul de guvernământ - Partidul Democrat - pentru a adopta unele decizii importante, precum schimbarea sistemului de vot, Biserica Ortodoxă a avut adesea o atitudine similară, devenind aliată de conjunctură cu o varietate de politicieni și partide, care au interese similare.

Experții consideră că Biserica Ortodoxă este unul dintre canalele cele mai eficiente prin care Rusia își promovează interesele în Moldova. Se poate spune că lupta pentru „inimile și mințile” alegătorilor din Moldova în ceea ce privește alegerea politică este adesea făcută folosind instrumente emoționale, pe care clerul obedient Moscovei din fosta republică sovietică le mânăiește cu pricepere. „Biserica, mass-media și partidele pro-ruse sunt de fapt cei trei factori majori ai influenței Rusiei în afacerile interne ale R. Moldova. Biserica Ortodoxă din Moldova este un instrument foarte util”, crede Victor Gotișan, expert în probleme politice și religioase.

Influența clericală poate fi văzută în mod clar în campaniile electorale, când episcopii, precum Marchel din Bălți se transformă în agenți electorali de facto pentru candidații pro-ruși. În 2016, episcopul Marchel l-a sprijinit deschis pe candidatul pro-rus, Igor Dodon, care a câștigat cursa prezidențială. El a atacat-o atunci în termeni duri pe principala candidată pro-europeană, Maia Sandu, declarând că este o „femeie infertilă” și care încearcă să „facă lucrarea diavolului”. Odată ce Dodon a devenit președinte, a întors favoarea, alocând bani pentru reconstruirea sediului episcopiei din Bălți, folosind fonduri de la președinție și bani din alte fonduri private deținute de oameni apropiați de Partidul Socialist.

Pe de altă parte, mai mica rivală din lumea ortodoxă din Moldova, Mitropolia Basarabiei, care este subordonată canonic Patriarhiei Române, nu are aceleași resurse și influențe. Asta, mai ales după ce, a greșit odată, când în anii 2000 a sprijinit deschis un partid pro-român, Partidul Popular Creștin Democrat, PPCD, care pleda pentru reunificarea României. Acum PPCD nu mai există practic pe scena politică moldovenească iar fostul său lider, Iurie Roșca, este implicat acum în activitatea filialei moldovenești a agenției de știri Sputnik, respectiv în răspândirea propagandei rusești în R. Moldova și în România.

“Biserica ar trebui să aibă legătură nu cu statul, ci cu structura ecleziastică din care face parte. În R. Moldova, toate comunitățile au fost înregistrate de către stat, care parcă le-a luat sub un patronaj. Și nu unul spiritual – care rămâne din partea Bisericii -, ci un patronaj asupra proprietăților, ceea ce face ca Biserica să fie vulnerabilă și foarte dependentă de stat”, arată istoricul Ion Ciornei.

Oricum, cercetările sociologie confirmă că o separare clară între Biserică și Stat este acceptată doar declarativ. În fapt, “Biserica Ortodoxă așteaptă un tratament privilegiat din partea Statului

pe două coordonate: sprijin direct, îndeosebi material, respectiv influență asupra politicilor publice. Motivațiile acestei așteptări sunt date pe de o parte de dorința de a i se recunoaște un rol instituțional important în societate, iar pe de altă parte de repararea unor daune materiale și morale din timpul perioadei comuniste”, se spune în raportul “Biserică și Stat în Republica Moldova”. Care mai arată că gradul de conservatorism social este foarte ridicat în R. Moldova, iar valorile acestuia – accent pe familie și tradiție, intoleranță față de minoritățile sexuale sau avor, credința cvasi-exclusivă în învățăturile morale religioase – sunt susținute intens de Biserica ortodoxă majoritară.

AUTOCEFALIE?!

Recunoașterea oficială a autocefaliei (independenței) Bisericii Ortodoxe Ucrainene, în ianuarie anul acesta, nu putea să nu atragă atenția și Bisericilor și liderilor politici din Republica Moldova. În acest sens, conducătorii Bisericii moldovenești, loiali Bisericii

Ortodoxe ruse, au condamnat cu vehemență ceea ce ei au numit o mișcare schismatică. „Biserica iartă tuturor oamenilor, dar în acest caz cei care au făcut această schismă în Biserică nu pot fi iertați”, spunea, spre exemplu, Mitropolitul Vladimir de Chișinău și întreaga Moldovă. Președintele Igor Dodon a criticat, de asemenea, autocefalia Bisericii ucrainene.

Experții sunt unanimi că niciuna din Bisericile din R. Moldova nu are intenția să repeta scenariul ucrainean, dar cel puțin cea subordonată Patriarhiei de la Moscova ar putea să obțină unele beneficii în urma acestui conflict. „Dacă o gestionează cu înțelepciune [problema bisericii din Ucraina], biserica moldovenească ar putea încerca să obțină niște dividende de la Patriarhia Rusă, cum ar fi mai multă autonomie”, crede Victor Gotișan.

La rândul său, profesorul Ion Negrei a spus: “Ucraina este stat independent, are o tradiție de organizare bisericească proprie. Acum asistăm la o revigorare a ceea ce a fost odinioară. În Republica Moldova lucrurile sunt absolut diferite. Chișinăul nu poate pretinde la o organizare ecleziastică de sine stătătoare. De aceea, nici nu face demersul de genul Kievului și nici nu este îndreptățit să îl facă. Pe teritoriul Republicii Moldova nu a funcționat niciodată o structură bisericească independentă recunoscută. Canonic, Basarabia a făcut parte din Mitropolia Moldovei, apoi din Biserica Ortodoxă Română. Autoritățile ecleziastice moldovenești nu au niciun temei să pretindă la dreptul de autocefalie. Conform legislației canonice (Canonul 34), fiecare enoriaș trebuie să asculte de ierarhul neamului său. Ierarhul superior al etnicilor români din Republica Moldova, din punct de vedere canonic, este patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Daniel. Structura ecleziastică numită Mitropolia Chișinăului și Întregii Moldove este necanonică, ea a fost creată de autoritatea ecleziastică rusă, ca rezultat al ocupării unei părți de teritoriu românesc”.

DEZINFORMARE, MOLDOVA STYLE

Fenomenul știrilor false este unul relativ nou în Republica Moldova. Dar în ultima perioadă fenomenul a luat amploare: site-uri clonă, propagandă vădită, știri denigratoare la adresa oponentilor politici. Acestora se adaugă și lipsa unei educații media a publicului, ceea ce face din Republica Moldova un teren fertil pentru fake news.

Prima dată când societatea s-a confruntat serios cu acest fenomen a fost în campania prezidențială din anul 2016. Atunci, *guralumii.net*, un site abia creat, a distribuit diverse știri false cu caracter electoral, printre care a apărut și "informația" conform căreia „cancelarul german Angela Merkel i-a acordat Maiei Sandu sprijinul său, iar Maia Sandu la rândul său a promis că va primi 30 de mii de refugiați sirieni, în cazul în care va ajunge Președinte”. Ulterior, această "știre" a fost preluată de mai multe televiziuni și agenții de știri, făcând valuri în societate și estimându-se că a contribuit la înfrângerea Maiei Sandu în al doilea tur al alegerilor prezidențiale. Acum, acest site este dezactivat.

Un alt fenomen specific este cel al distribuirii "știrilor" de către site-uri clonă, a căror denumire se aseamănă foarte mult cu numele unor site-uri cu credibilitate din Moldova. Nu în ultimul rând, a proliferat fenomenul publicării – mai ales pe Facebook – a unor știri false, mai ales despre politicienii din opoziție și gândite astfel încât să aibă cât mai multe accesări.

Asta a făcut ca în februarie 2019, compania Facebook să elimine 168 de conturi false, 28 de pagini și opt conturi de Instagram, deoarece răspândeau informații false, cu scopul de a induce în eroare cetățenii moldoveni, înaintea alegerile parlamentare din 24 februarie. Presa de la Chișinău a relatat că o parte dintre persoanele aflate în spatele conturilor false de pe Facebook ar fi angajați ai guvernului din R. Moldova.

Despre fenomenul "fake news" din R. Moldova *am stat de vorbă cu Sorin Ioniță*, director al think-tankului "Expert Forum", în cadrul primului episod al *podcastului "Zoom cu Sinopsis"*. Rezumăm câteva din ideile exprimate:

- » "Fake news" rămîne o temă majoră, deoarece ne interesează manipularea politică deliberată cu știri false, cu teorii ale conspirației, cu accentuarea unor clivaje și spaime sociale care se joacă strategic cu temerile oamenilor.
- » Există o legătură directă între manipularea politică deliberată și proasta guvernare. Iar acest lucru se vede foarte bine în Republica Moldova.
- » Ceea ce este însă specific Estului (inclusiv României), e că aici principalii producători de fake news și principalii răspîndaci de dezinformare sunt chiar guvernele și liderii politici.
- » Deși între România și Moldova există diferențe între tipurile de fake news vehiculate, se regăsesc adesea teme comune, care par că provin din aceeași sursă.

Și pentru că am vrut să vedem cum funcționează în practică fenomenul de dezinformare am zis să facem o analiză inedită a conținutului site-ului Sputnik

SPUTNIK LA O NOUĂ ALTITUDINE

GEORGE BOGDAN BĂTRÎN

Dacă pentru publicul român, propaganda rusă, prin intermediul agenției de presă Sputnik, promovează preponderent politicieni anti-sistem, mesaje anti-occidentale, conspiraționiste și/sau pro ruse, în Republica Moldova lucrurile sunt diferite. Aici, narativul Sputnik e axat pe acoperirea subiectelor de interes public, însă pe fundal împinge informații pozitive despre Rusia, promovează beneficiile economice și sociale ce le-ar aduce o cooperare mai strânsă cu Moscova, promovează Uniunea Eurasiatică, apără regimul de la Kremlin față de critici și atacă occidentul.

SCURTĂ INTRODUCERE

Era informațională devine tot mai susceptibilă dezinformărilor și știrilor false. State ca Rusia doresc revizuirea sistemului internațional actual și sponsorizează campanii ample de propagandă[1]. Ele au evoluat de la a promova în mod obtuz ideile și agenda Kremlinului (ca pe vremea războiului rece) și se axază pe amplificarea tensiunilor dinăuntru statelor și slăbirea atașamentului la valorile euro-atlantice.

Uneltele propagandei rusești și eficacitatea lor diferă. Recent am analizat cum una dintre acestea, *Sputnik, se manifestă în România*. Concluziile arată că ea are o activitate perceptibilă în țară, dar este în continuare un jucător de nișă. Articolele sale se axează foarte mult pe politica de nivel înalt a țării și politică externă. Promovează și amplifică un narativ anti-occidental și pro-rusesc, folosindu-se uneori de figuri politice periferice și oferindu-le acestora o platformă.

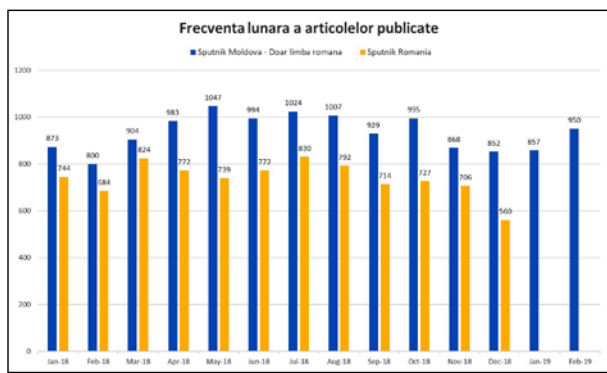
De multe ori însă, declarațiile venite de la anumiți membri ai partidului de guvernământ (Partidul Social Democrat) sunt suficiente. Are un mesaj clar partizan, împotriva președintelui Iohannis și a opoziției. Laudă anumiți membri ai PSD, prim-ministrul Viorica Dăncilă fiind probabil politicianul preferat în 2018. În același timp apără intervențiile externe rusești în Siria și Ucraina și critică puternic Statele Unite și extinderea NATO[2].

Folosind aceeași metodologie (un proces numit Natural Language Processing - detalii în anexă), am analizat și *Sputnik Moldova*. Au fost extrase toate articolele în limba română din 2018, împreună cu ianuarie și februarie 2019 pentru a acoperi și alegerile parlamentare din Moldova. Ea va permite o comparație a felului în care Sputnik se manifestă în diferite țări. Va oferi de asemenea mai multe informații despre strategia de dezinformare a Kremlinului, în special având în vedere că analizele pe Moldova sunt relativ rare și că după unele măsurători este țara cea mai vulnerabilă din Europa Centrală și de Est la propaganda rusă[3].

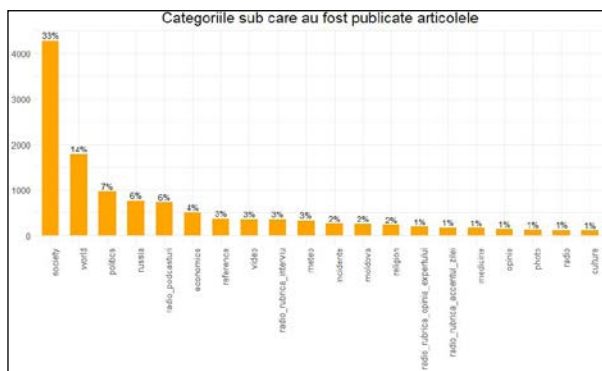
VIZIUNEA DE ANSAMBLU

În perioada studiată, au fost publicate 13.087 articole. Frecvența lor lunară a fost relativ constantă, înregistrându-se o medie de 935 de

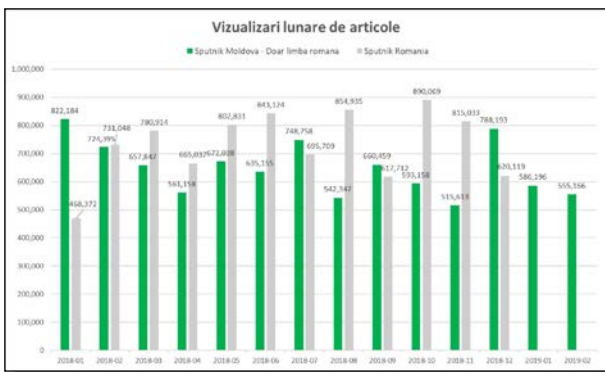
articole pe lună. A fost mai ridicată decât în România, unde s-au publicat 740 de articole pe lună[4].

Când ne uităm la cum au fost clasificate pe site, se poate vedea că cele mai multe sunt legate de "societate". După aceasta urmează "restul lumii", "politică", "Rusia" și "economie". În România nu a existat o categorie așa clar dominantă, ci mai multe categorii principale. Acolo, cea mai folosită categorie a fost cea de "internațional", urmată de "societate", "politică" și "Rusia".

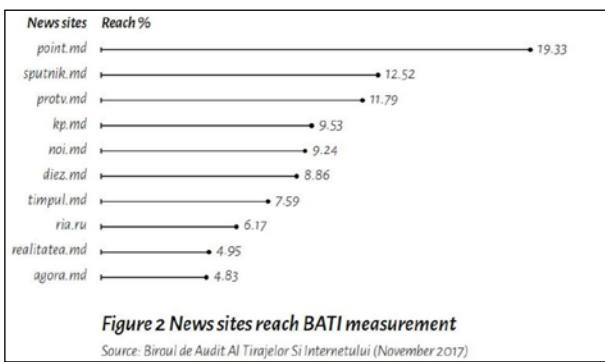

Sputnik.md are, de asemenea, un contor de vizite pentru fiecare articol. Oarecum interesant este faptul că în timpul alegerilor parlamentare numărul de vizualizări pare a fi sub media lunară de 647,333. Ea a fost ușor mai mică ca în România, care a înregistrat 732,075 / lună.

Se poate observa că Sputnik.md este foarte activ în spațiul mediatic moldovean. Activitatea secțiunii sale românești este mai intensă decât cea a lui Sputnik România iar vizitele aproape la fel de numeroase în ciuda audienței potențiale mult mai scăzute.

Popularitatea sitului este confirmată de un studiu al ONG-ului Ukrainian Prism care citează Biroul de Audit al Tirajelor și Internetului din Republica Moldova (BATI). Ei clasează Sputnik.md ca fiind al doilea cel mai popular site de știri, ajungând la 12.5% din populația țării[5].

Un alt aspect este clasificarea articolelor. O treime dintre ele sunt clasificate drept "chestiuni sociale". Apar alte categorii importante cum ar fi "podcast-uri" sau "interviuri radio" ceea ce sugerează o diversitate mai mare de tipuri de conținut și o atenție mai mare asupra problemelor sociale interne.

O PRIVIRE DETALIATĂ

Pentru a avea o privire mai detaliată asupra subiectelor abordate de Sputnik în Moldova, am extras conceptele care au apărut cel mai des în cele 14 luni studiate. Rezultatele sunt consistente cu categoriile în care articolele sunt clasificate.

Nouă din cele douăzeci de concepte se referă aproape exclusiv la teme sociale sau la situații locale, apropiate de viețile cititorilor: leu (moneda națională), copil, poliție, lege, bărbat, muncă, capitală, femeie și accident. Multe dintre subiectele abordate de aceste articole sunt tragice: accidente rutiere, acte criminale, corupție sau violența domestică (în special articole unde apar conceptele de poliție, accident, bărbat sau femeie).

Altele sunt legate de corupție, pensii, migrație sau forță de muncă (lege, leu, muncă). Apar și articolele despre evenimente locale sau diferite evenimente mondene (femeie, capitală, leu). Multe dintre știri sunt ușor vulgarizate și scrise pentru a atrage clickuri, dar temele sunt locale.

Ca subiecte de politică externă, se face des referire la SUA, Rusia și Europa. Asemănător cu Sputnik Romania, articolele despre Rusia prezintă țara într-o lumină pozitivă. Capabilitățile militare ale acesteia sunt lăudate, narativele despre Siria, Venezuela și Ucraina sunt pro-rusești și se susține nevoia Europei de a restabili relații bune cu Rusia. Apar în plus și articole ce se referă la diaspora moldoveană din Rusia, la evenimente mondene rusești, la Transnistria și sunt promovate relațiile bilaterale Moldova – Rusia.

SUA și Europa (conceptul de Europa face de cele mai multe ori referire la Uniunea Europeană) sunt criticate. Articolele ce menționează Europa fac referire la migrație, condițiile de călătorie a moldovenilor în uniune, sancțiunile contra Rusiei, brexit și relațiile energetice cu Rusia (în general laudă Nord Stream și acuză SUA că sabotează vechiul continent când ridică obiecții la acest proiect). Într-o măsură mai mică, publicația laudă anumiți lideri populiști (Salvini sau Orban) și critică o pretinsă servilitate a Moldovei față de UE.

Criticile față de SUA fac mult mai des referire la conflicte armate (peste 16% din articole ce conțineau conceptul de SUA au conținut și cuvântul război). În prim plan sunt acțiunile din Siria, Venezuela și Ucraina. Apar acuzații că SUA împinge lumea înspre haos și sunt subliniate schismele și conflictele dintre UE și SUA (în special când vine vorba de importurile de gaze naturale). De asemenea, e criticat importul de armament american în statele din estul Europei (în special în România).

Anumite teme sunt relativ generice și pot fi utilizate în multe contexte politice: „guvern”, „președinte”, „parlament” sau „minister”. Conceptul de alegere a fost des utilizat în Moldova datorită alegerilor prezidențiale din Rusia în martie 2018, a celor locale din Chișinău în mai 2018 și a celor parlamentare din februarie 2019.

În linii mari, Sputnik România s-a axat aproape exclusiv pe politică la nivel înalt și relații externe. În Moldova, publicația pare a fi mult mai aproape de firul ierbii. Chiar și știri despre alte țări sau regiuni cuprind uneori informații relevante pentru cititorii locali (proceduri vamale, salarii, diaspora moldoveană, drepturi etc).

ARTICOLELE CELE MAI CITITE

Este interesant de asemenea de văzut care au fost cele mai citite articole de pe site. Vizibilitatea unui articol nu este dependentă doar de tracțiunea organică pe care o are în rândul cititorilor, ci și de deciziile publicației cu privire la ce conținut vrea să promoveze.

Trimestrul I, 2018. Articole despre condițiile meteo și calendarul ortodox au fost printre cele mai vizitate pe tot parcursul primului trimestru al lui 2018. În luna ianuarie topul a mai fost completat de știri despre accidente rutiere, reforma învățământului, o schimbare a politicilor de imigrare și un articol despre prostituție de lux în Chișinău.

Cele din februarie și martie mai vorbesc despre permise de conducere și șofat, programa școlară, drepturi și ajutoare de care se poate beneficia în Europa de vest, mai multe știri despre un model Playboy din Moldova ucisă de soț, un incendiu și diverse știri mondene.

Ultimul lucru e să ne uităm la conceptele specifice care au fost folosite des lunile acestea (dar care nu au fost în topul celor 20 pe tot anul). România a apărut în toate cele trei luni. Viorica Dăncilă a făcut o vizită la Chișinău în februarie. S-a scris despre protestele ce au avut loc la începutul anului, cheltuielile militare prea ridicate și scutul anti rachetă. Au apărut îndemnuri la o aliniere pro Moscova, diverse mesaje pro ruse (inclusiv declarații ale lui Dan Puric) și critici față de Traian Băsescu și față de reacția României la scandalul Skripal.

Conceptul de "cetățean" din februarie s-a datorat unor articole ce discutau despre schimbarea pașapoarelor, care aniversau ridicarea vizelor de către UE pentru cetățenii moldoveni, brexit și diverse știri de interes pentru diasporă.

Conceptele specifice din martie se datorează în mare parte alegerilor prezidențiale din Rusia, a scandalului Skripal și a incendiului din Kemerovo. De asemenea, au apărut mai multe articole despre arme și rachete noi lansate de către armata rusă care nu ar putea fi oprite de sistemele de la Deveselu.

Trimestrul II, 2018. În toate cele trei luni s-au găsit articole ce faceau referiri la condițiile meteorologice, inclusiv cel mai citit articol al trimestrului (cel din iunie). În aprilie și mai apar articole despre legislația rutieră sau sancțiuni pentru șoferi și referiri la calendarul ortodox sau paște.

Știrile despre crime și tragedii primesc de asemenea multe vizite. Sunt și câteva articole cu tentă politică: gay pride din Chișinău este criticat, se discută corupția din spatele renovării proaste a unor drumuri și sunt prezentate măsurile luate de poliție pentru un protest de 1 iulie împotriva anulării alegerilor locale din Chișinău. În mod interesant, articole despre alegerile locale din capitală sau anularea lor nu apar printre cele mai vizualizate.

Privind conceptele specifice apărute acest trimestru, vedem că atacul din Siria este reprezentat printre articole (armă, atac, chimic și Siria).

În trimestrul acesta s-a scris mai des despre corupție, furturi, curs valutar, creșteri de prețuri, dispariția unor bacnote din circulație

dar și locuri de muncă în afara țării (concepțiile de ban și euro). Conceptul de internațional se datorează concursului Eurovision, schimbări legate de permisele de conducere internaționale și diverse comentarii despre Rusia și relațiile moldo-ruse (în special economice). Se suprapune parțial cu conceptul de Putin, în special cu privire la relațiile cu Rusia.

Președintele rus apare mai des datorită re-investirii sale în acest rol, a forumului economic din Sankt Petersburg, a unei întâlniri cu Igor Dodon, a faptului că Moldova a devenit membru cu statut de observator al Uniunii Economice Eurasiatice și a mai multor sondaje și păreri ce-i confirmă popularitatea.

Conceptul de "șofer" se datorează mai multor probleme locale din Moldova: escrocherii ale polițiștilor, schimbări de cod rutier, accidente, noi prețuri la carburanți și schimbări la controalele vamale pentru șoferi.

În luna iulie s-au scris mai multe articole pe teme economice. Acestea promovau cooperarea cu Rusia și Uniunea Eurasiatică, deplângeau evoluția economică a României după aderarea la UE și prevedeau consecințe negative dacă Moldova ar adopta euro. Au discutat de asemenea majorarea prețurilor la carburanți, cheltuielile Rusiei pentru Campionatul mondial de fotbal și relațiile economice ale acesteia cu SUA și China.

Conceptul de "apă" s-a datorat unor inundații, a condițiilor meteo nefavorabile și a schimbării tarifelor la apă.

Trimestrul III, 2018. Patru dintre cele mai citite articole din iulie erau alarmiste și implicau știri despre boli sau răufăcători. Trei erau despre călătorie sau muncă în UE (unul în care se pretinde că moldovenii sunt umiliți) iar restul au fost despre schimbări fiscale, calendarul ortodox și incendiile din Grecia.

Trei articole despre prăbușirea podului din Genova au fost printre cele mai vizitate din august. Celelate au avut teme mondene sau alarmiste iar unul a fost despre schimbarea codului rutier.

Articolele cele mai citite din septembrie au continuat tema codului rutier (patru din zece). Alta temă importantă au fost pașapoartele moldovene (trei din zece), iar restul despre un omor, o faptă de corupție și tratarea cancerului în Republica Moldova.

Putin este din nou menționat mai des în luna iulie datorită summitului de la Helsinki și a conferinței de presă alături de Trump, a unei întâlniri cu Igor Dodon, Cupei mondiale și mai multor declarații și întâlniri cu diverși lideri. Conceptul de familie apare datorită mai multor articole despre drame de familie, diverse ilegalități / escrocherii și sfaturi despre familie și sexualitate (nu foarte progresiste).

Conceptul de "cetățean" se datorează tragediilor din Genova (prăbușirea podului) și Kaluga (Rusia - un accident rutier) unde cetățeni moldoveni s-au aflat printre victime. Cel din Kaluga a fost acoperit mult mai pe larg. Conceptul de "mașină" se datorează mai multor accidente rutiere sau tragedii ce au implicat mașini.

În luna septembrie a avut loc primul forum economic moldo-rus la Chișinău. Sputnik l-a acoperit pe larg și a subliniat avantajele cooperării economice cu Rusia și Uniunea Eurasiatică. Tot în Chișinău au mai avut loc Congresul mondial al familiilor și OlympicECOFest. Igor Dodon apare menționat mai des datorită prezenței sale la aceste evenimente, a deciziei Curții constituționale de a-l suspenda, desfășurării Consiliului liderilor CSI și unui accident rutier în care a fost implicată coloana oficială a președintelui.

Trimestrul IV, 2018. Fiecare lună a trimestrului IV a avut câte o temă prevalentă printre articolele cele mai citite. Jumătate din articolele cele mai citite din octombrie au fost despre o explozie din Râșcani, un sector al Chișinăului. În noiembrie, șase dintre cele mai citite articole erau despre înnăsprirea condițiilor meteo iar restul despre noi amenzi, acte necesare pentru mașini second hand și aglomerația de pe o linie de troleibuz.

Articolele cele mai citite din luna decembrie au fost despre amenzi și sancțiuni noi introduse în codul rutier. Restul au fost despre calendarul ortodox, schimbări ale carnetelor de muncă, un jaf și un arest la aeroportul din Chișinău.

Conceptele de "apartament" și "explozie" țin de tragedia de la Râșcani. Articolele ce fac referire la Moscova vorbesc despre posibila vizită a patriarhului Kiril în Moldova și despre recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ucrainene de către Patriarhia Constantinopolului. De asemenea, apartamentul care explodase era pe bulevardul Moscovei.

În noiembrie apar mai des articole despre incidentul din strâmtoarea Kerci, în urma căruia trei nave ucrainene au fost capturate de forțele navale ruse (conceptele de Putin și Ucraina). Acestea au un ton pro-Moscova și îndeamnă Kievul să înceteze provocările. Articolele ce îl menționează pe Putin mai vorbesc despre popularitatea sa, sau sunt anunțuri despre investiții în dezvoltarea militară rusă și prezența sa la summitul G20 și la Forumul păcii de la Paris. Trump apare mai des datorită anulării unei întâlniri cu Putin și a absenței sale de la Forumul păcii.

Articolele din luna noiembrie vorbesc mai des și despre Uniunea Europeană, și în mod specific Comisia Europeană. Aceasta era menționată în contextul brexitului, a unor declarații anti-UE din Polonia sau Italia și al alegerilor ce vor urma în Republica Moldova.

Igor Dodon a fost menționat mai des în decembrie datorită declarațiilor sale de Crăciun, dar și deoarece și-a exprimat interesul de a coopera cu Uniunea Eurasiatică.

Ianuarie și februarie 2019. Cele mai citite articole din ianuarie nu sugerează cu nimic faptul că, în Moldova, ar avea loc alegeri parlamentare luna următoare. Știrile vorbeau despre educația (sau lipsa ei) copiilor, diverse întâmplări din țară, noi măsuri ale fiscului din Moldova sau știri meteo.

Nici februarie nu arată prea multe semne de fervoare electorală. Două dintre cele mai citite articole au fost despre alegeri și rezultatele lor (inclusiv cel mai citit din lună). Dar restul s-au axat pe teme deja similare cu restul lunilor analizate anterior: meteo, accidente, un scandal, un articol ce vizează șoferii și unul ce anunță că o mică parte a populației Moldovei ar putea recupera o parte din banii depuși la Banca de Economii în perioada sovietică.

Uitându-ne la temele specifice care au apărut în ansamblul articolelor, aici se poate observa mai clar impactul alegerilor. În ianuarie, toate conceptele specifice au fost legate de alegeri, mai puțin conceptul de „drum” care a fost datorat mai multor știri despre condițiile meteo și efectul lor asupra drumurilor. În luna februarie, în schimb, toate conceptele specifice (care au fost 11 din cele 20), au fost legate de alegerile parlamentare.

CONCLUZII

Revizuiind mesajele și narativul Sputnikului în Republica Moldova, și având comparația cu România la îndemână, pot fi trase câteva concluzii:

- i.** Cea mai evidentă este faptul că Sputnik Moldova este mult mai influent și mult mai adânc înrădăcinat în spațiul mediatic național comparativ cu cel românesc. A avut mai multe articole și un număr apropiat de vizualizări într-o țară cu o populație de aprox 5,5 ori mai mică, chiar dacă a fost omisă secțiunea în rusă. BATI confirmă poziția influentă pe care o are Sputnik în peisajul mediatic moldovenesc, plasându-l ca al doilea cel vizitat site de știri.
- ii.** Sputnik Moldova are o diversitate mai mare de conținut publicat. Se regăsesc podcasturi, interviuri, reportaje de la fața locului și rubrici pe diverse domenii, ceea ce presupune un număr mai mare de angajați. Putem astfel fi relativ siguri că Sputnik Moldova beneficiază de mai multe resurse, comparativ cu sucursala românească.
- iii.** Majoritatea subiectelor abordate de publicație și consultate de către cititori sunt foarte apropiate de "firul ierbii", respectiv traiului de zi cu zi. Aceasta este în contrast cu România, unde subiectele cele mai citite erau legate de politică (internă sau externă) sau de politicieni. Nici unul dintre cele mai vizualizate articole nu face referire la lideri politici sau evenimente politice. Singura excepție este luna februarie 2019 când s-au anunțat rezultatele alegerilor parlamentare.

Mai mult, subiectele despre care se scrie cel mai mult reflectă probleme din viața de zi cu zi a oamenilor cum ar fi accidente, condiții me-
teo, violența domestică, condiții de muncă pentru diasporă, schimbări
ale codului rutier sau acțiuni ale poliției. Chiar și teme pe care Sputnik
România le-ar discuta într-un context politic și partizan, Sputnik
Moldova le aproprie de firul ierbii. Spre exemplu, articolele despre co-
rupție se axează pe impactul local pe care o are (ce localități suferă, la
care instituții sau funcționari publici trebuie să se dea mită, ce rețele
au fost dezmembrate etc), pe când în România se discută corupția la
nivel înalt, legată cel mai mult de oameni și partide politice împreună
cu DNA-ul.

iv. Lipsa aparentă a unei preferințe politice clare a publicației. Uităndu-
ne doar la temele abordate, nu se poate distinge o preferință pentru un
anumit partid sau politician. Singurul politician moldovean despre care
se vorbește mai des este Igor Dodon, președintele pro-rus al republicii.
El este în general prezentat într-o lumină relativ pozitivă, dar această
caracteristică este un factor secundar. O analiză calitativă care se axează
pe articolele despre politicieni sau partide politice ar putea arata un spi-
rit partizan pronunțat. Însă, dacă acesta este prezent, nu se află printre
narativele principale ale publicației (spre deosebire de România).

v. Singura similaritate importantă între articolele din Sputnik Moldova
și Sputnik România este imaginea pe care o oferă cu privire la Rusia,
Statele Unite și, într-o mai mică măsură, Uniunea Europeană. Putin este
politicianul cel mai des menționat și mereu într-o lumină pozitivă. Este
preluat narativul Rusiei despre capacitățile sale militare, despre conflic-
tele din Siria, Venezuela, Ucraina și despre nevoia Europei de a avea re-
lații bune cu Moscova. Se fac multe referiri la diaspora moldoveană din
Rusia și la beneficiile economice ale unei alinieri economice cu Rusia
și Uniunea Eurasiatică. Ideea că Rusia poate fi o sursă de prosperitate
economică nu prea se găsea în discuțiile din Sputnik România, dar în
Moldova ea este bine înrădăcinată.

Discursul față de Statele Unite se axează pe cheltuielile sale milita-
re, conflictele în care se implică, instalațiile ei militare (inclusiv de la
Deveselu) și sunt amplificate divergențele cu Europa. Criticile față de UE
se axează pe migrație, brexit, declin european, în timp ce liderii populiști

ca Orban, Salvini și Le Pen sunt lăudați. Critica este însă mai blândă, subliniindu-se și nevoia de cooperare cu Rusia, beneficii pentru diaspora moldoveană din UE sau cum SUA amenință prosperitatea europeană generală prin (spre exemplu) opoziția la conducta Nord-Stream.

Aceste concluzii despre activitatea Sputnik în Moldova sunt interesante și oarceum atipice. Studii anterioare ale propagandei rusești au identificat mai multe tactici și narative rusești. În Ucraina spațiul mediatic a fost inundat cu mai multe teorii și narative care să justifice sau să camufleze acțiunile rusești[6]. De asemenea, sunt lansate mesaje adaptate pentru diferite audiențe care au ca scop delegitimizarea autorităților ucrainiene în fața occidentului și a propriei populație[7].

În țările baltice, se dorește inducerea sau amplificarea unor schisme între populație de etnie rusă și restul locuitorilor, de a sublinia poziția lor slabă economic și militar vis a vis de Rusia și de a submina sprijinul pentru valorile și alianțele occidentale. În alte state din Europa centrală și de est, publicațiile rusești dau o platformă politicienilor anti sistem care au mesaje anti occidentale, conspiraționiste și/sau pro ruse[8]. De asemenea se caută accentuarea tensiunilor și diviziunilor existente în societate. Uneori, asta poate însemna chiar promovarea unui naționalism feroce care să înstrăineze o parte a populației față de occident[9]. Campaniile de comunicare rusești din România par să urmeze această ultimă tactică[10], la fel ca și narativul Sputnikului românesc[11]

În Moldova tactica pare a fi ușor diferită, cel puțin când vine vorba de articolele în limba română de pe sputnik.md. Marea lor majoritate, inclusiv cele mai vizitate sunt despre teme moldovenești locale sau naționale. Despre legislație și evenimente care au potențialul să afecteze direct viața cetățenilor cum ar fi condițiile meteo, sărbătorile creștine din acea lună sau schimbări ale codului rutier. Acoperă subiecte tulburătoare cum ar fi accidente sau crime. Sunt într-adevăr încadrate într-un narativ conservator. Preoți sunt invitați să vorbească despre teme curente (corupție sau economie), imigranții sunt priviți cu suspiciune (în ciuda numărului lor mic în Moldova) și articolele privind minoritățile sexuale sunt de-a dreptul ostile. Aceasta concide cu imaginea și narativul general al Kremlinului de apărător al valorilor tradiționale, dar nu îi este exclusivă.

Articolele ce promovează narativul Kremlinului nu ocupă un loc de prim plan. Sputnik Moldova nu se comportă ca o publicație de nișă care are ca scop promovarea unui narativ sau amplificarea unor mesaje. Ea nu este o publicație de nișă în Moldova. Este un site de știri conservator, ce ajunge la o audiență semnificativă și oferă diferite emisiuni și formaturi prin care să se consume informația. Se axează pe acoperirea subiectelor de interes public din Republica Moldova, însă pe fundal împinge informații pozitive despre Rusia, promovează beneficiile economice și sociale ce le-ar aduce o cooperare mai strânsă, promovează Uniunea Eurasiatică, apără regimul de la Kremlin față de critici și atacă occidentul. Sputnik este bine foarte bine împământenit în spațiul mediatic moldovean și este evident că beneficiază de investiții substanțiale, relativ la mărimea Moldovei. Ca mijloc de propagandă, este greu de imaginat o poziție mult mai convenabilă în care s-ar putea afla.

George Bogdan Bătrîn este absolvent de științe politice, cu un masterat în comunicarea politică la Universitatea din Leeds. Actualmente, este consultant independent în comunicare și analist de date la Bruxelles. O variantă extinsă a analizei sale poate fi citită pe Sinopsis.info

[1] Center for European Policy Analysis, 2017, *Winning the Information War*
https://docs.wixstatic.com/ugd/644196_264d764d8fc04714a883355f4ac682b9.pdf

[2] Bătrîn, George Bogdan, 2019, *From Russia with Love: narativa Sputnikului în România*
<http://www.contributors.ro/global-europa/from-russia-with-love-narativa-sputnikului-in-romania/>

[3] Damarad, Volha and Yeliseyev, Andrei, 2018, *Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe*
http://prismua.org/wp-content/uploads/2018/06/DRI_CEE_2018.pdf

[4] Numărul de articole pentru Sputnik România a fost extras pe 26 Decembrie 2018. Astfel numărul este ușor subestimat în acea lună.

[5] Damarad, Volha and Yeliseyev, Andrei, 2018, *Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe*

[6] Iasiello, Emilio J, 2017, *Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea*
https://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Summer_2017/8_Iasiello_RussiasImprovedInformationOperations.pdf

[7] Center for European Policy Analysis, 2017, *Winning the Information War*

[8] Nimmo, Ben, 2016, *Sputnik: Propaganda in a New Orbit*
<http://infowar.cepa.org/Reports/Sputnik-propaganda-in-orbit>

[9] Center for European Policy Analysis, 2017, *Winning the Information War*

[10] Rebegea, Corina, 2017, *Russian propaganda meets Romanian nationalism*
<http://infowar.cepa.org/Briefs/Ro/Russian-propaganda-meets-Romanian-nationalism>

[11] Bătrîn, George Bogdan, 2019, *From Russia with Love: narativa Sputnikului în România*

MIGRAȚIA

La un moment dat, publicistul și editorul Gheorghe Erizanu, care coordonează editura "Cartier", scria pe blogul personal: "După ce în douăzeci de ani în Republica Moldova s-au furat: fabrici, uzine, hectare agricole, case, bacuri, mese, stâni, clădiri, terenuri de joacă, păduri, guverne, adidasul, podgorii, teze, livezi, acțiuni, slogane, căpșuni, doctorate, televiziuni, parlamente, ziare, poezii, concursuri, primării, pensii, voturi, ruble, copii, lei, bănci, portmonee, mașini, companii de asigurări, bătrâni, goluri, imașuri, cuvinte, stadioane, unde de emisie, premii, ambasade, computere și găini, a fost furată și încrederea. Închis. Nu deranjați".

Cuvintele lui Erizanu rezumă foarte bine motivul pentru care în anii din urmă, Moldova se confruntă cu un fenomen îngrijorător: migrația masivă. Țara este părăsit de tot mai mulți oameni, care și-au pierdut încrederea, care nu mai suportă sărăcia și își doresc doar un trai mai bun, care sunt nemulțumiți de lipsa perspectivelor și de o societate coruptă în mare măsură.

Dacă până prin anul 2000, principala țară de emigrare pentru cetățenii moldoveni plecați peste hotare a fost Federația Rusă, treptat după aceea destinațiile cele mai căutate au devenit Uniunea Europeană (Spania, Italia, Germania și România, mai ales) și Israelul.

În lipsa unor date certe, se estimează că numărul cetățenilor moldoveni aflați la muncă peste hotare este de cel puțin 300.000 și cel mai probabil între 700-800.000 de persoane. Asta în condițiile în care populația întregii republici, incluzând aici și Transnistria, este de circa 3.5 milioane de persoane.

Expertii avertizează că dacă actuala tendință de emigrare va continua, în condițiile în care s-ar menține și tendința de îmbătrânire demografică, către anul 2035 populația R. Moldova se poate reduce până la 2,3 milioane de oameni.

Riscul de a spune, precum Erizanu, "Închis. Nu deranjați" este unul real.

MOLDOVA, VIAȚA BUNĂ E ÎN ALTĂ PARTE

ANGELA BARBAIANI

Exodul femeilor din Republica Moldova la muncă peste hotare nu se mai oprește de ani buni. Căutarea unui trai mai bun, fie în Rusia, fie în vestul Europei este cauzată de gradul scăzut al nivelului de trai și de situația precară a economiei țării.

Republica Moldova este țara cu cel mai înalt nivel de emigrare dintre toate țările europene. O spun datele statistice. În 2017, potrivit unui raport al Națiunilor Unite, fosta republică sovietică s-a numărat printre statele cu cele mai multe femei migrante, raportat la numărul de locuitori.

Situată între două sisteme geopolitice. Uniunea Europeană, pe de o parte. Comunitatea Statelor Independente, pe de alta. Moldova pare să nu știe încotro s-o ia. Oamenii săi, și femeile în special, s-au decis însă: nu contează destinația atâta timp cât e vorba de căutarea unei vieți mai bune sau de obținerea unor minime mijloace de existență pentru familiile rămase acasă.

PO DOROGE NA ROSSIA

Aliona, 35 de ani, a plecat la muncă pe timpul verii, în Rusia, pe când avea doar 15 ani. A crescut într-un sat din sudul Moldovei, ajutându-și de mică părinții la treburile gospodărești, ori vânzând la piață. „Acolo

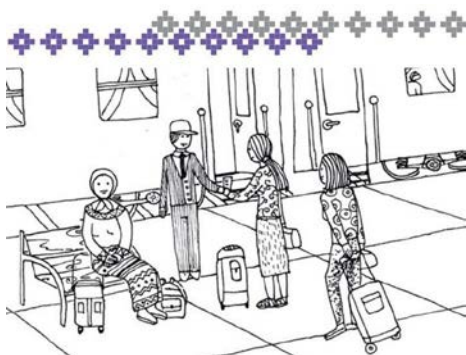
am făcut ceea ce am învățat acasă”, zice Aliona. Mărturisește că în Rusia „a început altă viață” și a înțeles că voia ceva mai bun, pentru ea și pentru familie, așa că a rămas.

La 20 de ani distanță, Aliona este o mamă singură și muncește tot în Rusia, doar că într-o cafenea și acum se bucură de toate drepturile, pentru că între timp a obținut cetățenia rusă.

Până aici însă a fost cale lungă, iar despre toate greutățile prin care a trecut, nu prea mai vrea să-și amintească. „Au fost multe. În orice moment, puteai să rămâi pe străzi. Să lucrezi și să nu te plătească. Putea să te ia poliția și să te închidă. Fără acte era foarte greu să găsești de lucru”, spune femeia.

A încercat să revină acasă, dar datoriile acumulate și o mamă bolnavă de cancer au determinat-o să plece din nou. „Nu pleacă nimeni din Moldova de viață bună. Și nu am mare plăcere să fiu departe de casă, să vin aici. Însă în Moldova nu pot aduna banii pe care îi fac la Moscova. Te duci de aceea, că acasă peste tot trebuie bani și bani, iar eu nu am niciun ajutor de la nimeni”, adaugă Aliona.

Ba mai mult, femeia își ajută familia rămasă acasă și revine cât poate de des pentru că și-a lăsat fetița de cinci ani în grija surorii. „Aș vrea să revin acasă, dar salariile și prețurile din Moldova nu sunt tocmai bune”, a mai spus oftând Aliona.

DATE CONTRADICTORII

Despre migrația moldovenilor în căutare de lucru se poate vorbi încă de la mijlocul anilor 1990. Însă, începând din 2014, de când Republica Moldova beneficiază de regimul liberalizat de vize din partea UE, ritmul plecărilor, mai ales al femeilor, a crescut mult, putându-se vorbi chiar de dimensiunile unui exod.

Datele oficiale sunt însă contradictorii, iar multe *rapoarte independente*, precum cel al Centrului de Cercetări Demografice, spun despre ele că sunt subestimate.

Astfel, migrația la muncă este estimată în țară de către Biroul Național de Statistică (BNS), în baza datelor Anchetei Forței de Muncă (AFM), prin numărul persoanelor de 15 ani și peste, plecate la muncă sau în căutare de lucru peste hotare la momentul cercetării.

Conform datelor AFM, aceștia cumulează un număr de circa 300 de mii persoane care într-un anumit timp s-au aflat la muncă în afara țării în perioada 2013-2017. Femeile migrante constituie o pondere de circa 35% din totalul migranților.

O altă sursă, ce oferă posibilitatea estimării volumului emigrării, se referă la datele despre perioada aflării persoanelor în afara țării. Conform acestora, numărul cetățenilor moldoveni plecați din țară pentru diferite perioade de timp la sfârșitul anului 2016 a fost de 764.000 persoane, dintre care 409.700 femei.

Conform datelor obținute de la misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova, la sfârșitul anului 2015, numărul estimativ al moldovenilor care se aflau peste hotare a fost de circa 805.000 persoane.

Așadar, numărul cetățenilor moldoveni aflați la muncă peste hotare este de cel puțin 300.000 și cel mai probabil între 700-800.000 de persoane. Asta în condițiile în care populația întregii republici, incluzînd aici și Transnistria, este de circa 3.5 milioane.

GO WEST OR STAY HOME

La fel ca multe alte femei din Moldova care au emigrat, Mariana, 43 de ani, a fost pusă în fața alegerii de a pleca în Rusia sau în Europa occidentală. A ales în cele din urmă Europa, mai exact Spania.

„Erau anii 90 și nu prea găseai de lucru în Moldova. M-am căsătorit, aveam un copil mic și începusem să ne facem casă, iar la un

moment dat nu mai aveam bani să putem continua construcția. Era și perioada când toți emigrau”, spune Mariana.

Așadar, cu o viză obținută pentru Germania, a ajuns în Spania și era hotărâtă că va rămâne doar un an la muncă. Dar anul s-a transformat în ani. Mariana urca în fiecare zi pe bicicletă și mergea pe la câteva case să facă curățenie, iar apoi și la un depozit, să sorteze fructe.

După toate greutățile de acasă, primii bani câștigați, 90 de euro, i-au părut o avere.

„Când am venit acasă să-mi fac actele, ca să pot pleca legal înapoi am zis că eu aici (în Moldova) nu mă mai întorc”, zice femeia.

Europa i-a câștigat inima din prima, „cu frumusețea și curățenia”, după tot cenușul de acasă.

Era fericită, mulțumită și avea „dorința de a trăi”. La scurt timp însă au început probleme în familie și a fost nevoită să se întoarcă acasă, să treacă printr-un divorț și să fie pusă în fața faptului împlinit: doi copii de crescut, singură.

În 2014 a decis să plece înapoi în Spania, pentru trei luni, și să înlocuiască pe cineva la făcut curățenie. Și a rămas.

„Cel mai mult îmi e dor de copii, de părinți. Îmi e dor de locul unde am crescut și să-mi vorbesc limba. Asta e cel mai greu”, spune Mariana.

Și chiar dacă aleargă de luni până sâmbătă prin casele localnicilor, ca să le lustruie băile și să le calce hainele, spune că nu este greu deloc. „E mai greu acum în Spania să găsești de lucru, dar eu nu mă plâng. Mi-a ieșit ceva tot timpul. Și am avut și noroc să fiu recomandată ba la un stăpân, ba la altul. Că așa e aici, fără recomandare nu intri în casa lor”, adaugă femeia.

Acasă, în Moldova, Mariana spune că se va întoarce la bătrânețe, dar până atunci are de pus doi copii pe picioare.

„Mă gândesc uneori că m-aș întoarce, dar copiii îmi zic nici nu te gândi, noi venim la tine. Le fac acum acte românești. să-i pot aduce (...) Îmi pare rău că noi, moldovenii, nu putem să ne dobândim o bucățică de pâine la noi acasă. Îmi pare rău că nu poți să trăiești acasă și să-ți vorbești limba”, spune cu tristețe, Mariana.

IMPACTUL MIGRAȚIEI

Studiile realizate în domeniul migrației arată că lipsa oportunităților de angajare și salariile mici constituie principalul factor de impulsivitate pentru migrații moldoveni.

Experții spun că emigrarea masivă a moldovencelor se datorează procesului de globalizare și circulației libere, iar condițiile socio-economice și instabilitatea politică din țară nu creează premise pentru diminuarea fenomenului.

„În contextul Republicii Moldova, migrația femeilor trebuie să o catalogăm ca pe o migrație forțată, pentru că femeile sunt forțate de situația în care s-au pomenit familiile lor și nu văd „perspectiva luminată” a timpului care urmează. Politicile și dezvoltarea economică nici pe departe nu ating așteptările pe care le au familiile, în general”, spune demograful Valeriu Sainsus.

Raportul de care am mai amintit, *publicat de Biroul Național de Statistică (BNS)*, arată că, peste 2/3 dintre femeile care pleacă peste hotare în scop de muncă, au vârste cuprinse între 15 și 44 de ani.

Plecarea peste hotare a femeilor de vârstă fertilă conduce la reducerea natalității, iar faptul că rata totală de fertilitate per femeie s-a redus în Republica Moldova aproape de trei ori este un rezultat direct al migrației, mai spune Sainsus.

Contingentul de femei migrante care pleacă din localitățile rurale este mai tânăr, femeile până la 35 de ani constituie 46,9% față de 33,2% femei de aceeași vârstă din mediul urban, se mai arată în același raport.

„Nu există locuri de muncă. Situația economică din spațiul rural a determinat foarte multe femei să plece. Iată de ce și valorile de migrație de aici sunt mult mai mari”, explică Valeriu Sainsus.

Raportul mai spune că migrația este orientată atât spre țările CSI, cât și spre UE, țările preferate fiind Rusia și Italia, care găzduiesc cumulativ 79% din totalul femeilor migrante (48% Rusia și 31% Italia).

Femeile tinere acceptă în general migrația vestică pentru că învață mai ușor o limbă străină, dar cele trecute de 40 de ani pleacă preponderent spre est datorită faptului că știu limba rusă, potrivit demografului.

Pe termen lung impactul migrației este negativ și se atestă prin pierderi mari de populație și creșterea numărului de divorțuri. Un alt efect negativ e legat de numărul mare al copiilor rămași acasă, de educația cărora nu prea are cine avea grijă în lipsa mamelor.

„Este arhicunoscută problema socială a acestui fenomen: familii despărțite, copiii crescuți fără părinți. Efectele negative sociale încă se vor resimți”, spune și analistul economic Sergiu Gaibu. El a adăugat că, din fericire, Moldova nu se confruntă încă serios cu problema îmbătrânirii populației. „Există o creștere lentă a speranței de viață, dar e departe de cea din țările dezvoltate. Problema aici este legată de lipsa populației active care să contribuie la fondul de pensii și alte contribuții sociale”.

Singurul efect pozitiv al migrației în căutarea unui loc de muncă e legat de volumul mare al remitențelor, respectiv al sumelor mari de bani trimise acasă. „Se poate spune că de ani buni economia Republicii Moldova supraviețuiește datorită remitențelor”, consideră Valeriu Sainsus.

Anul trecut, *conform statisticilor*, circa 20 la sută din produsul intern brut al Republicii Moldova a fost acoperit din remitențe. Mai exact, transferurile bancare din străinătate au fost de 971,4 milioane euro, mai mult cu circa 11% față de anul 2016, conform datelor Băncii Naționale a Moldovei

Transferurile din țări ale Uniunii Europene au reprezentat un procent de 34%, în timp ce cele din Rusia au fost aproape identice, de circa 33%.

ȘI SPRE „ȚARA FĂGĂDUINȚEI”

După Rusia și Europa, cea de-a treia destinație favorită a moldovencilor care pleacă la muncă în străinătate este acum Israelul. O piață bună de muncă, în special pentru vorbitorii de limbă rusă, acolo unde mulți angajatori sunt din rândul fostei emigrații evreiești din spațiul defunctei URSS.

Se împlineau aproape doi ani când Ina, 30 de ani, a înțeles că salariul de la primul ei loc de muncă nu îi ajunge „pentru toate”. Datoriile și creditele se adunaseră, iar soluția a fost să plece la muncă peste hotare și, ca să nu meargă cu „ochii închiși”, a apelat la serviciile unei firme ce îi promitea „angajare oficială”, contra cost, în Israel. Banii necesari, vreo 6.000 de dolari, i-a împrumutat cu dobândă de la firmă. A adunat toate actele, a învățat un pic de engleză și peste trei luni era în Israel.

„Trebuia să am grijă de o bătrână, 24 de ore din 24, timp de un an”, spune Ina despre unicul loc de muncă oferit „legal” moldovencilor în Israel.

„La început nu prea înțelegeam ce îmi spunea, căutam cuvintele pe internet. Mi-a luat ceva timp până am învățat să le fac mâncare, ce le place lor. Aproape 24 de ore zilnic, era ca o mini-închisoare. Aveam o zi liberă pe săptămână și două ore libere pe zi, dar trebuia să alerg la piață și repejor înapoi, să nu întârzii”, adaugă femeia.

Pe lângă toate astea, Ina trebuia „să aibă grijă” și de ceilalți membri ai familiei.

„La cât îmi era de ușor, la un moment dat, stăpânii au decis să mai cumpere și un câine să am grijă și de el. Îmi era atât de greu și mă simțeam atât de singură că vorbeam cu câinele și îmi părea că doar el mă înțelege”, zice Ina.

Dar nu avea încotro, pentru că doar muncind un an de zile a reușit „să întoarcă” banii pentru contractul de muncă.

Acum, după cinci în Israel, Ina cunoaște mult mai bine limba engleză și a știut să-și negocieze un alt contract de muncă. „Am obosit, vreau acasă, să am un salariu decent. Oricum, aici, de dimineață până seara trebuie să lucrezi”, spune resemnată femeia.

„Cel mult peste doi ani mă întorc acasă. E nevoie de multă răbdare, dacă nu era răbdare demult eram înapoi în Moldova.”

CE FEL DE VIITOR?

“Fenomenul emigrării va continua [și în anii care vin] din cauza lipsei unor politici economice și sociale potrivite în Republica Moldova”, consideră profesorul de economie Ion Tăbârță. Acesta a adăugat că lipsa oportunităților de angajare, ca și salariile mici îi vor forța pe mulți oameni, îndeosebi femei și tineri, să plece afară în căutarea unei vieți decente.

Cercetările sociologice confirmă această opinie. O treime din populația aptă de muncă din Moldova nu dorește să lucreze acasă, considerând că aici salariile sunt mici și perspectiva de creștere profesională e slabă. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, 31,5% din numărul total de persoane inactice cu vârsta de 15 ani și mai mult lucrează sau planifică să meargă să lucreze pe piața forței de muncă din alte țări. În plus, *un recent sondaj de opinie* arăta că circa 56 la sută dintre moldoveni ar pleca din țară dacă ar avea ocazia să o facă.

Angela Barbaiani este jurnalistă la *Evenimentul Zilei Moldova*.
Articolul este disponibil și pe Sinopsis.info.ro

CETĂTENIE CONTRA INVESTIȚIILOR

Pare greu de crezut că cineva ar fi interesat să obțină cetățenia moldovenească, în condițiile în care foarte mulți dintre oamenii acestei țări preferă să plece peste hotare în căutarea unui trai mai bun.

Cu toate acestea, guvernul de la Chișinău a cheltuit mult timp și energie pentru adoptarea unei legi – văzută de mulți experți drept una controversată și riscantă – care permite obținerea cetățeniei moldovenești în schimbul unor investiții economice.

De la lansarea programului "Moldova, perla Europei moderne", în noiembrie 2018, până la sfârșitul lunii mai, au fost depuse 23 de solicitări de a obține cetățenia moldovenească, majoritatea provenind din mediul IT. În aprilie a fost acordată prima cetățenie, unui om de afaceri din domeniul IT, care ar intenționa să investească 100 de mii de euro și să implice în activitatea companiei sale studenții de la Universitatea Tehnică a Moldovei. În luna mai, a mai fost acordată o cetățenie, de fiecare dată – conform legii – fiind păstrată tăcerea asupra identității celui care a primit-o. Coincidență tristă, chiar în aceeași zi în care președintele statului semna decretul de acordare a cetățeniei, tot el semna un alt decret prin care aproba renunțarea la cetățenia moldovenească în cazul a 165 de persoane.

Dar să revenim la "Moldova, perla Europei moderne". Guvernul de la Chișinău consideră programul o simplă platformă de atragere a investițiilor și nu de vânzare de pașapoarte, respingând ideea că doar posibilitatea de a călători în spațiul european îi atrage pe beneficiarii acestei proceduri. Totodată, oficialii moldoveni au respins criticile – venite inclusiv din partea Comisiei Europene – conform cărora beneficiarii acestui program de cetățenie nu ar fi suficient de bine verificați. Oficial, fiecare solicitant trece prin patru filtre de verificare, fiind prin urmare

foarte greu că cetățenia să fie obținută de persoane care au comis infracțiuni, au fost sau sunt urmărite internațional sau au venituri din activități dubioase, ilegale.

Cu toate acestea, nu sunt deloc puține și nici de neglijat temerile exprimate de numeroși experți independenți. Despre toate acestea vă invităm să citiți în analiza care urmează.

RISCU UNUI PARADIS FISCAL ÎN COASTA UE

ANGELA BARBAIANI ȘI MĂDĂLIN NECȘUȚU

Republica Moldova își promovează intens un program de dobândire a cetățeniei prin investiție. Experții avetizează însă asupra opacității unor astfel de afaceri cu „vize de aur” și a faptului că se poate da liber criminalității transfrontaliere dinspre R. Moldova înspre țări din Uniunea Europeană.

Cadrul se repetă aproape identic. Câteva zeci de persoane – jurnaliști, oameni de afaceri, oficiali locali – sunt adunați în mai multe săli de conferință elegante. Se discută, se prezintă slide-uri frumos colorate. Lucrurile se întâmplă cam la fel, pe rând, în *Hong Kong* sau orașe din China continentală: Shenzen, Beijing, Shanghai, Qindao.

Sfârșitul lunii martie a fost astfel aglomerat, dar intens, pentru mai mulți oficiali moldoveni care au participat, în Asia, la prezentarea programului guvernamental de dobândire a cetățeniei moldovenești prin investiție.

Programul, promovat sub numele de "Moldova, perla Europei moderne", își propune să atragă investiții și investitori în schimbul oferirii cetățeniei moldovenești. De ce ar fi atrași investitorii? Conform oficialilor de la Chișinău, valoarea pașaportului moldovenesc constă în oferirea de acces liber unic pe două piețe mari (Uniunea Europeană și Comunitatea Statelor Independente), un timp scurt de procesare a dosarelor, de până la 90 de zile și, nu în ultimul rând, oportunități de trai și dezvoltare ulterioară a afacerilor în R. Moldova.

Astfel de programe, cunoscute și sub numele de "golden visa" se întâlnesc și în alte țări, inclusiv europene, dar sunt în general destul de controversate. În R. Moldova însă, după cum vom vedea în continuare, sunt mai multe riscuri aferente.

Să nu uităm, programul "Moldova, perla Europei moderne"- care a debutat în noiembrie 2018 în Emiratele Arabe Unite - a avut numai în luna martie prezentări la Zurich, Bangkok, Manila, Singapore și Ho Chi Min (Vietnam).

MOLDOVA, CE FEL DE PARADIS?

Cu un viitor incert în ceea ce privește drumul european început în urmă cu o decadă, Republica Moldova se află din nou într-un moment de cotitură. Aflat într-o regiune de confluență a intereselor UE și Rusiei, Chișinăul a pendulat în cei 28 de ani de independență între o politică favorabilă Estului sau Vestului, lucru ce s-a transformat adesea într-un război geopolitic mut, la umbra căruia s-a dezvoltat mai degrabă o economie gri și incertă.

Ultimul semn de întrebare din zona economică este dacă R. Moldova se va transforma în cel mai nou paradis fiscal al Europei, unul mai degrabă netransparent, cu multe conexiuni în lumea rusească și cea din Orient. Asta în condițiile în care, conform programului prezentat mai sus, oricine are 250.000 de euro pentru investiții sau direct 100.000 de euro poate dobândi cetățenia moldovenească.

Inițial, Guvernul a pus la dispoziție 5.000 de locuri în acest program pentru titulari. Aceștia mai pot aduce până la trei sau patru membri ai familiei contra unor costuri aferente de circa alte 15.000 de euro de persoană. Zonele-țintă pentru aceste vânzări sunt Orientul Mijlociu și China, dar programul este deschis oricărui cetățean al lumii.

Lansarea programului în China / Foto: MEI Moldova

Analiștii politici și economici trag un semnal de alarmă în ceea ce privește tendințele periculoase legate de modul în care guvernanții de la Chișinău vor să facă rost de bani la buget și se arată mai degrabă sceptici în legătură cu plus valoarea acestui program de „vize de aur”.

„Pentru ca să evaluăm impactul acestei legi trebuie mai întâi să răspundem la întrebarea: cine ar avea nevoie de cetățenia Republicii Moldova? Moldova nu este o țară din paradis, iar din exterior are o imagine de cea mai săracă țară din Europa, cea mai coruptă, cu un conflict înghețat creat și gestionat de Rusia. Credeți că oameni de bună credință ar sta la coadă ca să ia cetățenia Moldovei?”, spune directorul de programe al think tank-ului „Expert-Grup” de la Chișinău, Sergiu Gaibu.

Între 2011 și 2014, R. Moldova a trecut prin celebrul „furt al miliardului”, o „afacere” încă neclară care a sărăcit bugetul de stat cu un miliard de dolari, bani furați din sistemul bancar. Incidentul echivala la acea dată cu sustragerea a 15% din PIB-ul țării. Furtul a fost convertit ulterior în datorie de stat ce urmează a fi achitată pe o perioadă de 25 de ani.

Cu toate acestea, deși schemele și numele celor implicați în jaf au fost indicate în rapoartele companiei de investigații financiare internaționale „Kroll”, autoritățile nu au întreprins aproape nimic pentru identificarea și pedepsirea vinovaților, dar mai ales pentru recuperarea prejudiciului.

Mai mult, R. Moldova a fost implicată masiv prin companii și sistemul judecătoresc corupt în schema „*Landromatului rusesc*” prin care grupări ale crimei organizate din Rusia au spălat peste 20 de miliarde de dolari între 2012 și 2014.

SAGA AVENTURII CU „VIZE DE AUR”

Programul de vânzare a cetățeniei moldovenești a luat amploare, imediat după ce Executivul de la Chișinău „a ars” aproape toate podurile cu Uniunea Europeană, în *momentul anulării alegerilor pentru Primăria Chișinăului* la începutului lunii iunie 2018, câștigate de unul dintre liderii opoziției, Andrei Năstase.

Atunci, UE a început gradual să aplice sancțiuni care au mers până la suspendarea ajutorului macrofinanciar de 100 de milioane de euro promis Chișinăului, chiar înaintea pregătirilor pentru alegerile parlamentare.

Astfel, pe 11 iulie 2018, Ministerul Economiei de la Chișinău semna un contract cu consorțiul de companii MIC Holding LLC, Henley&Partners Holdings Ltd, Henley&Partners Government Services Ltd și Henley&Partners International Ltd.

Oficialii moldoveni nu s-au ferit să prezinte programul ca pe o formă de salvare a economiei moldovenești. „Cetățenia pentru investiții este o formă care se aplică în mai multe state, precum Letonia, Malta, Cipru, Canada, Australia și altele. Guvernul Republicii Moldova a elaborat acest instrument având la bază bunele practici internaționale și contând pe identificarea unui partener bun, de încredere, cu experiență internațională. Acum, când partenerul a fost identificat, semnăm contractul cu încrederea că în următorii cinci ani volumul investițiilor va atinge o valoare cumulativă de 1,3 miliarde de euro. Republica Moldova trebuie să fie foarte activă în atragerea investițiilor”, puncta atunci *ministrul moldovean al Economiei și Infrastructurii, Chiril Gaburici*.

Dar tot în aceeași zi, pe 11 iulie 2018, jurnaliștii portalului maltez *St. Lucia News* au scris că MIC Holding LLC este acronimul pentru Moldovan Investment Company (MIC), companie cu sediul în Dubai, Emiratele Arabe Unite.

Doar două săptămâni mai târziu, pe 26 iulie, Parlamentul de la Chișinău adopta *o controversată reformă fiscală care conținea prevederi legate de amnistierea fiscală*. Acest pachet de legi, ce ar fi trebuit să stimuleze economia, a legiferat în subsidiar și dobândirea cetățeniei R. Moldova în condiții dubioase.

Parlamentul de la Chișinău a adoptat în 2018 mai multe legi economice controversate

Au fost create astfel 5.000 de cetățenii ce pot fi acordate contra sumei de 100.000 de euro în Fondul de dezvoltare durabilă sau contra investiții a cel puțin 250.000 de euro într-un domeniu strategic de activitate. Mai mult, în forma inițială, Serviciului de Informații și Securitate (SIS) nu i se permitea să cerceteze în prealabil aplicațiile la cetățeniile moldovenești.

Ca tabloul să fie complet, numele aplicanților nu va fi publicat în Monitorul Oficial și vor rămâne secrete, fapt ce ridică mari semne de întrebare privind transparența acestui program.

REAȚII DURE DIN OCCIDENT...

Critici din partea partenerilor și donatorilor occidentali ai R. Moldova nu au întârziat să apară imediat după lansarea acestui pachet legislativ. „Legea adoptată astăzi, în grabă și în mod netransparent, odată aplicată, ar putea duce la o încălcare a acestor angajamente și să fie incompatibilă în raport cu reformele în derulare privind consolidarea statului de drept, combaterea corupției, spălarea banilor, crima organizată și îmbunătățirea mediului de afaceri. Ne așteptăm ca autoritățile din Republica Moldova să înceteze procesul de adoptare a acestei legi și să o aducă în conformitate cu standardele internaționale”, declara în ziua adoptării pachetului legislativ ambasadorul UE la Chișinău, Peter Michalko.

La fel, Ambasada SUA la Chișinău își exprima dezacordul față de „adoptarea legislației care va diminua capacitatea Moldovei de a combate spălarea banilor”.

„Legea privind declarația voluntară și stimularea fiscală (numită și legea amnistierii capitalului) legitimează furtul și corupția și va dăuna climatului de afaceri al Republicii Moldova [...] cetățenii moldoveni au suferit destul consecințele unor delikte financiare majore. Infractorii trebuie pedepsiți, nu recompensați. Oamenii din Moldova merită mai mult”, scria și Ambasada SUA în R. Moldova pe pagina sa de Facebook.

... DAR INTERESE CONVERGENTE ÎN ORIENTUL MIJLOCIU

În ultimii ani, presa de investigație de la Chișinău a scris despre interesele unor puternici oameni de afaceri din domeniul agriculturii

în zona Emiratelor Arabe Unite. De altfel, o ambasadă a R. Moldova în această țară a fost deschisă în luna mai 2018.

Câteva exemple. În ultima *declarație de avere* a liderului Partidului Democrat, Vlad Plahotniuc, Emiratele Arabe Unite figurează ca țara unde acesta desfășoară o serie de afaceri.

De această zonă se mai leagă și numele lui *Vaja Jhashi, om de afaceri* cu triplă cetățenie – rusă, americană și moldovenească –, cel care deține compania Trans-Oil. De altfel, acesta a fost cel care l-a consiliat neoficial pe *premierul Pavel Filip în stabilirea unor relații politico-economice cu oficialii din Dubai*.

Numele lui Vaja Jhasi a apărut în presa din România, atunci când *a cumpărat o mare parte a afacerii Comcereal* de la milionarul român Adrian Porumboiu. Ulterior, acesta a pasat afacerea companiei Babylon Overseas cu sediul în Sharjah, Emiratele Arabe Unite.

Premierul Pavel Filip în Dubai / Foto: gov.md

Această țară a devenit în ultimii ani un magnet pentru afaceriștii din toată lumea care își doresc un control cât mai lejer din partea statului unde își desfășoară activitatea.

În martie 2019, *UE a actualizat lista neagră a jurisdicțiilor fiscale necooperante* (citește paradisuri fiscale), incluzând aici și Emiratele Arabe Unite, o țară în care scandalurile legate de „bani negri” au ținut capul de afiș în ultimii ani, inclusiv prin schema de spălare a nu mai puțin de 434 milioane de dolari americani în cadrul schemei cunoscute drept „Landromatul rusesc” care a totalizat o sumă de peste 20 de miliarde de dolari.

„Lista UE a paradisurilor fiscale este un real succes european. Are un efect răsunător asupra transparenței și echității fiscale la nivel mondial. Datorită procesului de listare, zeci de țări au eliminat regimurile fiscale

dăunătoare și s-au aliniat la standardele internaționale privind transparența și impozitarea echitabilă. Țările care nu s-au conformat au fost incluse pe lista neagră și vor trebui să suporte consecințele care decurg din aceasta. Ridicăm ștacheta buneii guvernante fiscale la nivel mondial și reducem posibilitățile de abuz fiscal", declara Pierre Moscovici, comisarul pentru afaceri economice și financiare, impozitare și vamă.

Cu toate acestea, deși au existat scandaluri financiare în această țară, legate de bani negri, guvernul de la Chișinău și-a aprofundat relațiile cu Emiratele Arabe Unite, iar prima destinație pentru „vizele de aur” moldovenesti a fost tocmai această țară.

Asta pentru că o delegație a R. Moldova lansa, pe 5 noiembrie 2018, „Programul de dobândire a cetățeniei Republicii Moldova prin investiție” în cadrul Conferinței Globale a Reședinței și Cetățeniei, care s-a desfășurat în Dubai, Emiratele Arabe Unite.

CE SPUN EXPERTII

Specialiștii în domeniul economiei din R. Moldova au păreri împărțite când vine vorba despre acest program, care riscă să transforme R. Moldova în cel mai nou paradis fiscal al Europei.

„Cetățenia Moldovei poate fi interesantă din perspectiva unor facilități ce țin de regimurile liberalizate de vize cu o serie de state pentru persoane care au dificultăți în a călători liber în zonele de interes (preponderent UE). Este de asemenea clar că aceste persoane ar veni din jurisdicții care au restricții și nu pot obține acorduri de circulație liberă cu UE și alte țări dezvoltate. Până a ajunge la subiectul buget, prima întrebare ar fi: are Moldova și societatea moldovenească nevoie de astfel de noi cetățeni?”, se întreabă economistul Sergiu Gaibu.

El mai apreciază că introducerea unor amendamente în lege pentru păstrarea anonimatului, confirmă că legea dată este foarte confortabilă "investitorilor" cu istoric dubios.

„Din păcate, părerea societății civile a fost ignorată atunci când a fost elaborată legea și votată”, mai spune el.

Gaibu ridică un semn de întrebare și asupra selectării viitorilor cetățeni moldoveni. „Aceste ‘filtre’ vor funcționa exclusiv în interesele grupărilor care au susținut legea în comun cu grupurile de interes care vor achiziționa aceste cetățenii. Consiliul UE deja a declarat că după aprobarea acestei legi vor fi monitorizate mai atent evoluțiile și traficul de persoane din Moldova”, a completat el.

Problemele identificate de expert, ce decurg din vărsarea investițiilor aduse de viitorii cetățeni moldoveni, se răsfrâng și în zona bancară, în condițiile în care Banca Națională a Moldovei (BNM) se confruntă cu diminuarea excesului de lichidități din piață.

„În momentul actual, economia națională [a R. Moldova] are lichidități semnificative nevalorificate și nu există o nevoie pentru astfel de investiții. BNM cheltuie resurse pentru a diminua excesul de lichiditate din economie, iar apariția acestor investitori vor spori această lichiditate și vor impune BNM să aplice restricții și să consume resurse suplimentare pentru menținerea pieței monetare în echilibru. Deci, această măsură este mai curând defectuoasă pentru economia națională.

În ceea ce privește a doua posibilitate de investiție a noilor cetățeni, respectiv cea de 250.000 de euro, expertul vede ca destinație piața imobiliară din R. Moldova. „Sectorul imobiliar este supraaglomerat de astfel de investiții, iar menținerea unor prețuri ridicate la imobile este în detrimentul populației locale. Tranzacțiile cu imobile au impozitare minimă, în special cele rezidențiale și vor comporta un aport minim pentru bugetul național”.

Având în vedere riscurile pe care le comportă personajele care vor obține cetățenie, această formă de investiție este mai curând în detrimentul interesului cetățenilor Republicii Moldova și cu un impact minor pentru buget.

Nu în ultimul rând, Gaibu vede și o a treia posibilitate de vărsare a banilor la buget, dar precizează că efectul în practică nu ar fi foarte

mare pentru stat. „A treia posibilitate de investire este vărsarea în Fondul de dezvoltare Durabilă a Moldovei a unei sume de 100.000 euro pentru aplicantul principal și a 15.000 euro pentru fiecare membru, dar nu mai mult de 155.000 euro pentru o familie. Această metodă de investire ar fi într-adevăr mai atractivă pentru bugetul de stat, pentru că ar aduce direct la buget sume suficient de consistente.

Dar măsura dată este ridicolă și pentru ochii lumii, având în vedere că există celelalte două forme de investiții. Această formă de investiție reprezintă timp irosit de specialiștii care au formulat și redactat aceste prevederi și au pus la punct regulamente și proceduri de operare. Un potențial investor trebuie să nu cunoască aritmetica elementară ca să prefere această opțiune față de primele două descrise mai sus”, a mai spus Sergiu Gaibu.

Ca alternativă, expertul de la Chișinău sugerează mai degrabă facilități pentru investitorii străini din Occident, prin facilitarea regimului de investiții și prin îmbunătățirea regimului de ședere a acestora în R. Moldova cu vize pe 10 ani sau chiar pe viață. „Deci, dacă să tragem linia și să facem totalul beneficiului acestei legi [care facilitează acordarea cetățeniei moldovenești], atunci legea dată este una inutilă pentru bugetul de stat și negativă per se în ceea ce privește impactul general și riscurile comportate de potențialii investitori”, a completat el.

Dar lucrurile nu se opresc aici. *Legea cetățeniei și cea a amnistiei fiscale*, prin care orice cetățean moldovean poate introduce în circuitul legal sume nedeclate anterior contra unei taxe de 3% ridică de asemenea multe semne de întrebare.

„Aceste legi pot funcționa și aduce prejudicii Moldovei atât fiecare în parte cât și în scheme ce ar implica aplicarea lor combinată. Combinația acestor legi pentru persoane străine care au dificultăți în a-și legitima veniturile în jurisdicțiile din care fac parte le-ar permite achiziția cetățeniei în condiții ieftine sau chiar fără cost și ulterior declararea veniturilor cu aplicarea impozitului de 6%.

Având în vedere natura sursei acestor venituri, utilizarea acestor fonduri va duce la consolidarea structurilor semicriminale, distanțarea Moldovei

de valori democratice și pierderea încrederii cetățenilor, investitorilor de bună credință și a partenerilor internaționali”, a conchis Gaibu.

Pe de altă parte, analistul economic de la Chișinău, Roman Chircă, vede și beneficii în acest program, dar și mai puține riscuri.

„Cred că este un program care va canaliza anumite fluxuri financiare către R. Moldova. Indirect, aceasta va contribui la majorarea anumitor încasări la buget, însă nu în măsură să schimbe esențial starea lucrurilor. Este o componentă complementară de popularizare a R. Moldova pentru investitori, însă un instrument cu capacități reduse. Însăși piața afacerii “golden visas” este modestă pe plan mondial, circa 4.000-5.000 de aplicații anual. Moldova poate spera la câteva sute în cel mai bun caz”, a spus Roman Chircă.

De asemenea, el vede în acest program o sursă de supraîncălzire a pieței imobiliare din R. Moldova.

RISURI PENTRU ROMÂNIA, CA GRANIȚĂ A UE ȘI NATO

Riscurile nu țin numai de bucătăria internă a R. Moldova, ci s-ar putea propaga și în proximitatea țării. Specialistul în probleme ce țin de spațiul răsăritean, Mihai Isac, este de părere că potențialul de insecuritate și instalarea unui climat specific unei economii nefuncționale la granițele României nu poate fi decât un semnal de alarmă care trebuie tras imediat.

„Având în vedere corupția masivă a instituțiilor de stat din Republica Moldova, România și alte state membre UE și NATO ar trebui să fie îngrijorate și să urmărească cu atenție deciziile Chișinăului în această problemă.

Lideri ai opoziției de la Chișinău și voci ale societății civile au declarat de mai multe ori că prin acest mecanism se încearcă albirea pe cale legală a unei părți a miliardului furat și reintroducerea acestor sume de bani legal în R. Moldova.

Obținerea, prin diferite mijloace, a cetățeniei Republicii Moldova de către persoane bănuite de colaborare cu organizațiile teroriste trebuie să îngrijoreze structurile de profil din România. Nu trebuie să uităm cazul libanezului Mahmoud Ahmad Hammoud, fost ginere al deputatului democrat de la Chișinău, Dumitru Diacov, personaj anchetat de CIA și SRI pentru apartenență la mișcarea teroristă Hezbollah la începutul anilor 2000”, avertizează Mihai Isac.

El a mai spus că exemplele aduse de autoritățile de la Chișinău a unor țări occidentale care au dezvoltat program similare sunt mai degrabă neconcludente.

„Procesul de obținere a cetățeniei unui stat membru UE în schimbul unor investiții (vize de aur) este aspru criticat de majoritatea oficialilor europeni, și este aplicat doar în unele state din blocul comunitar. Aceste state, precum Spania, Portugalia, Grecia ori Malta au sisteme de prevenție net superioare resurselor autorităților moldovenești pentru a opri tentativele unor persoane cu relații în mediile criminale ori teroriste de a obține cetățenia.

Majoritatea statelor implicate în astfel de scheme oferă participanților posibilitatea de a obține statutul de rezident în schimbul unor sume ori investiții solide și crearea de locuri de muncă”, mai spune Mihai Isac.

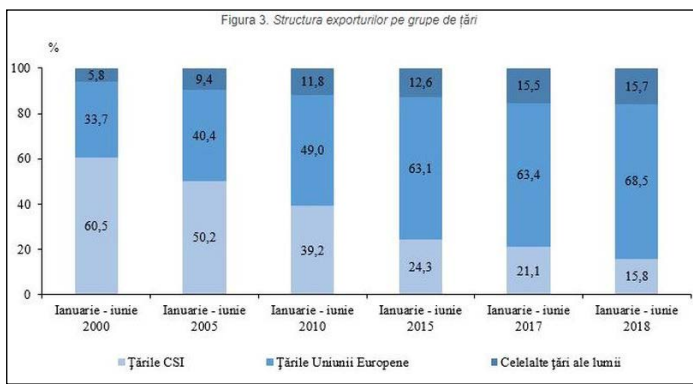
El opinează că sumele solicitate de Chișinău sunt ridicole față de cele cerute de alte state care au implementat programe similare și că legea de la Chișinău nu impune și crearea unor noi locuri de muncă ca în acele țări europene invocate.

Mai mult, Isac a oferit și exemple de personaje controversate care obținut cetățenii ale unor state europene. „Programele de acest fel derulate de guvernele europene sunt periodic afectate de diferite scandaluri, precum asasinarea jurnalistei malteze Daphne Caruana Galizia, ori faptul că unii oligarhi controversați, precum ucrainenii Ghenadii Bogoliubov și Igor Kolomoiski, rusul Oleg Deripaska și apropiații ai dictatorului Bashar al Assad au devenit cetățeni ai Republicii Cipru”, a completat expertul.

PERICLITAREA RELAȚIILOR CHIȘINĂULUI CU UE

De reținut este și faptul că programul Chișinăului poate duce la o răcire suplimentară a relațiilor cu Bruxellesul. „Recent, UE a reactualizat lista jurisdicțiilor fiscale necooperante, fiind introduse un număr suplimentar de state, precum Aruba, Barbados, Belize, Bermuda, Dominica, Fiji, Insulele Marshall, Oman, Emiratele Arabe Unite, Vanuatu. Posibila introducere a R. Moldova pe o astfel de listă poate afecta grav slaba economie moldovenească, dependentă într-o măsură foarte mare de relațiile comerciale cu UE. Concomitent, R. Moldova primește anual sume importante din partea blocului comunitar sub diferite forme de asistență nerambursabilă”, a mai spus Mihai Isac.

În prezent, circa 70% din exporturile R. Moldova merg pe piețele europene, o creștere semnificativă înregistrându-se începând cu anul 2013, atunci când Moscova a impus un embargo aproape general produselor moldovenești.

Structura exporturilor moldovenești / Foto: Bnm.md

Ca urmare, orientarea R. Moldova către găsirea de fonduri suplimentare din zone gri, cum ar fi Orientul Mijlociu, ar putea complica și mai mult lucrurile.

„Orientarea ofertei programului către cetățeni ai unor state care sunt deja pe lista de sancțiuni a UE (ex: Emiratele Arabe Unite) și sprijinul, formal și informal, acordat la cel mai înalt nivel politic de la Chișinău ridică multe semne de întrebare pentru autoritățile de resort și serviciile secrete din statele membre UE și NATO [...] Posibilitatea ca de privilegiul pașaportului Republicii Moldova să beneficieze persoane cu un trecut criminal din spațiul CSI ori alte zone cu probleme de criminalitate, și care vor avea posibilitatea de a își extinde activitatea în spațiul comunitar este extrem de ridicată.

Având în vedere situația politică și militară actuală din spațiul estic, putem specula că de acest program se vor arăta interesate și serviciile secrete ale unor state implicate în conflictele regionale (ex: Ucraina), precum cele ale Federației Ruse și nu numai”, a completat Mihai Isac.

Cu toate acestea, Isac vede și părți bune în această sagă a dobândirii cetățeniei moldovenești. „Prin implementarea unui program deficitar la capitolul transparență, autoritățile moldovenești invită practic serviciile secrete ale statelor NATO și UE să acorde o atenție sporită flancului estic al celor două blocuri. Acest lucru va avea și efecte pozitive, în sensul scăderii criminalității la frontiera estică a României.

Ascunderea identității solicitanților nu poate însă decât să îngrijoreze autoritățile UE, având în vedere nivelul de sofisticare la care au ajuns operațiunile organizațiilor criminale ori ale organizațiilor teroriste, inclusiv cele islamice radicale, îndreptate împotriva statelor europene”, a conchis Mihai Isac.

SECURITATEA ENERGETICĂ

Sfârșitul anului 2019 va reprezenta un punct de cotitură pentru Republica Moldova, cel puțin în ceea ce privește viitorul său energetic. Țara este în acest moment dependentă aproape sută la sută de importurile de gaz rusec și, de aceea, Federația Rusă folosește această pârghie nu atât în scopuri economice, cât mai curând de influență politică asupra Moldovei.

Din această perspectivă trebuie privit faptul că la sfârșitul acestui an expiră contractul dintre autoritățile de la Chișinău și gigantul rusesc Gazprom, iar atunci oficialii moldoveni se vor afla în fața unei opțiuni radicale: ori reînnoiesc contractul și vor continua să importe gaz din Rusia, ori vor încerca să accelereze conexiunea cu alte piețe și furnizori de energie din regiune, fără de care nu ar putea supraviețui nici economic, nici ca stat.

Trebuie spus că îndatorarea R. Moldova față de concernul rus este comparabilă cu PIB-ul țării și e cifrată la 7,5 miliarde de dolari, dintre care 7 miliarde sunt datoriile regiunii transnistrene căreia gazele îi sunt livrate aproape pe gratis începând din anul 1992.

Alternativele la gazul rusec nu sunt foarte multe. Prima dintre ele este gazul natural din Europa, via Ucraina. În iunie, compania Ukrtransgaz, operatorul sistemului de transport al gazelor din Ucraina lansa informația că *Moldova poate să importe gaz din țara vecină*, dar și să-și creeze propriile sale rezerve de metan în unitățile subterane ucrainene de depozitare a gazelor. "Capacitatea interconexiunilor gazeifere moldo-ucrainene permite transportul de până la 15 milioane de metri cub de gaz pe zi, ce ar acoperi pe deplin necesitățile consumatorilor din Moldova. Oferta oficială a fost trimisă Moldovei în primăvară. Cooperarea într-un astfel de regim

poate începe imediat după semnarea acordului între operatorii de transport de gaze (...)", susținea Ukrtransgaz.

A doua opțiune este reprezentată de finalizarea construcției unui îndelung amânat gazoduct Iași-Ungheni-Chișinău (amănunte complete în materialul care urmează) care ar urma să ducă în R. Moldova gaze naturale din România. Ultimele estimări arată că proiectul ar putea fi terminat pînă în decembrie 2019 dar chiar dacă infrastructura va fi construită, întrebarea care se pune este dacă se vor putea și vinde gaze naturale către Moldova. Asta pentru că rămâne de văzut dacă în România va exista suficient gaz pentru exporturi, cel puțin pînă la finalizarea coridorului sudic și întăririi rețelei din Bulgaria, prin care s-ar putea aduce în câțiva ani gaz din zona Mării Caspice.

ROMÂNIA TRAGE, RUSIA ÎNCURCĂ

CRISTIAN PANTAZI ȘI MĂDĂLIN NECȘUȚU

Cel mai important proiect economic ce ar trebui să unească, nu doar simbolic, România și Republica Moldova are întâzieri nepermise. Gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău, gândit să asigure securitatea energetică a Moldovei, nu se știe exact nici când va fi gata și nici dacă își va îndeplini scopurile pentru care a fost gândit.

Anul 2013. Pregătiri la inaugurarea conductei Iași-Ungheni / Foto: Dumitru Doru (EPA)

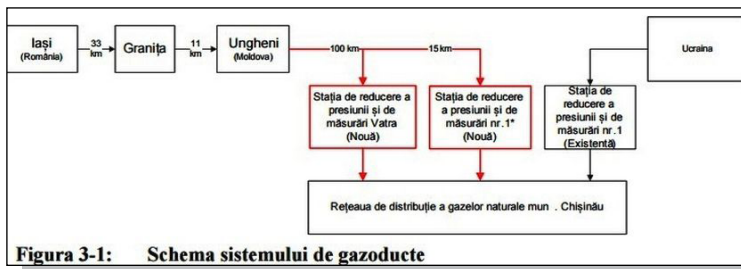
La mijlocul primei luni a anului, pe 15 ianuarie, oficialii români și moldoveni anunțau că, în fine, a demarat construcția conductei de transport de gaze naturale Ungheni-Chișinău, care va conecta sistemul de transport al Republicii Moldova la sistemul din România (SNT), prin legătura Iași-Ungheni-Chișinău.

„Construcția conductei va duce la dezvoltarea durabilă a economiei naționale (a Moldovei –n.e). Datorită acestui proiect avem o nouă alternativă de gaz, care va consolida securitatea energetică. De asemenea, acest proiect înseamnă și prețuri mai mici la gaz pentru cetățenii noștri”, spunea Chiril Gaburici, ministrul moldovean al Economiei și Infrastructurii.

În plus, omologul său român Niculae Bădălău declara: „Construcția gazoductului Ungheni-Chișinău este un obiectiv de importanță deosebită pentru România, pentru Republica Moldova și pentru întreaga regiune. Este un proiect strategic pentru Transgaz și pentru Ministerul Economiei. În primul rând, pentru că reprezintă o dovadă clară și concretă a angajamentului pe care România l-a luat pentru a sprijini Republica Moldova. În al doilea rând, pentru că este una dintre măsurile care contribuie la consolidarea securității energetice: mai multe surse de aprovizionare cu gaz înseamnă mai multă securitate energetică”.

În realitate, însă, lucrurile nu sunt atât de simple. Demararea lucrărilor la conducta Ungheni-Chișinău înseamnă de fapt doar construirea unor corpuri de clădiri în cadrul Complexului administrativ Ghidighici: birouri, o hală industrială, clădire poartă, clădire laborator și clădire pompe PSI. *Lucrările, evaluate la circa 144,5 milioane lei (fără TVA)*, urmează să fie făcute de către o asocierie de trei firme românești, lider de contract fiind ACI Cluj SA.

Momentul în care vor începe lucrările efective la ce este de fapt important, respectiv la conducta de gaze, nu este deloc clar. Alte șapte loturi de construcție – pe lângă complexul de la Ghidighici - urmează să fie realizate: construcția conductei propriu-zise, cu o lungime de 110 km, precum și a stațiilor de reglare și măsurare, a conductelor de distribuție a gazelor naturale Tohatin – CET Chișinău și Tohatin – Chișinău, conducta de racord Ghidighici – Petricani și Petricani – Chișinău.

Sursa: Ministerul Economiei din R. Moldova

Valoarea totală a lucrărilor, care au început efectiv prin primăvară, este estimată la circa 70 milioane de euro. Cel mai scump lot îl reprezintă lucrările la stațiile automatizate de reglare și măsurare.

De selectarea antreprenorului care va construi conducta Ungheni – Chișinău se ocupă Vestmoldtransgaz, operatorul sistemului național de transport gaze naturale din Republica Moldova, preluată în februarie 2018 de compania română Transgaz, contra a circa 9 milioane de euro. Transgaz s-a angajat atunci la o investiție de alte 93 de milioane euro în următorii doi ani de zile, mai precis pentru construcția segmentului de gazoduct Ungheni-Chișinău.

Licitația de selecție a unui antreprenor pentru viitoarea conductă a fost lansată în toamna lui 2018 (primul *anunț* a fost pe 14 septembrie), dar ulterior prelungită de mai multe ori, fără explicații oficiale.

Foarte probabil, găsirea unui antreprenor e întârziată de cerințele greu de îndeplinit de către viitorul antreprenor: experiență relevantă, scrisori de garanție bancară, dotarea tehnică adecvată și realizarea comenzii în maximum 12 luni.

La nivel neoficial se estimează că finalizarea conductei se va face în vara anului 2020. Experții sunt însă mai rezervați în această privință. "Licitația pentru construcție a fost parțial de succes (...) din păcate, cinci tronsoane nu au avut oferte. Vom putea vorbi despre un termen realist de finalizare abia după ce licitația va fi încheiată", spune Victor Grigorescu, fost ministru român al Energiei în guvernul D. Cioloș.

AGENȚI DE INFLUENȚĂ ȘI POLITICI PROASTE

În prezent, Republica Moldova este dependentă în proporție de 100% de gazul rusesc. Chiar dacă recunosc acest lucru, autoritățile de la Chișinău nu se prea grăbesc să abordeze problema.

Lucrările la conducta Iași - Ungheni - Chișinău care, în mod normal, ar trebui să racordeze Moldova la sistemul energetic european și să elibereze țara de povara monopolului de livrare al gazului natural din partea Gazprom, au demarat în august 2013, pentru ca exact un an mai târziu, pe 27 august 2014, când în Republica Moldova era sărbătorită Ziua Independenței, să fie inaugurat tronsonul Iași-Ungheni. Lansarea s-a făcut cu mare fast, la eveniment participând comisarul european pentru Energie de atunci, Günther Oettinger, plus înșiși oficiali români și moldoveni.

Gazoductul, ce subtraversează râul Prut, are 43,2 km lungime (dintre care 32 km în România) și o capacitate de transport de 1,5 miliarde de metri cub de gaz pe an. Proiectul a costat 26 milioane de euro, dintre care 7 milioane au fost oferite sub formă de grant de Uniunea Europeană.

Foto: Europa Liberă

Ulterior, din 2014 încoace, lucrările pentru continuarea gazoductului au stagnat, în ciuda a numeroase declarații oficiale sfârșitoare. Desigur, pot fi invocate o insuficientă voință politică sau birocrația, dar cel mai adesea experții din Moldova vorbesc la unison și de existența unui lobby puternic al Gazpromului, în spatele scenei desigur, atât la București, dar mai ales la Chișinău, printr-o serie de agenți de influență.

„Indiscutabil, birocrația este încă o problemă mare, în ambele țări. În același timp interesele Gazprom sunt reprezentate prin agenți influenți care fac lobby puternic în R. Moldova”, spune Sergiu Gaibu, directorul de programe al „Expert Grup” de la Chișinău.

El mai afirmă că, în ciuda atribuțiilor limitate ale președintelui moldovean Igor Dodon, acesta rămâne un promotor al intereselor Rusiei, la fel

ca și Partidul Socialist, din care face parte și care, deși este în opoziție, are cea mai numeroasă facțiune în Parlamentul de la Chișinău.

„La fel, agenții de influență asigură târăgănarea implementării *Pachetului energetic III* care ar reduce semnificativ din pârghiile rezultate din monopolul Gazpromului în R. Moldova”, a mai explicat expertul.

Declarativ, Republica Moldova își dorește încă din 2001 să se interconecteze energetic cu România. Intenția care reglementa acest lucru se regăsește în *două documente* de program care vizau extinderea rețelelor de distribuție pentru ca prin intermediul acestora gazele naturale să fie livrate în noi localități și respectiv mai multor consumatori de pe teritoriul țării.

Și România are partea sa de responsabilitate pentru întârzierea interconectării energetice cu Moldova. „Gazoductul Ungheni - Chișinău nu este gata pentru că s-a întârziat mult cu începerea lucrărilor și cu asumarea leadershipului pentru proiect. Recent, acest leadership a fost asumat de către Transgaz.. Nu sunt convins că această soluție e perfectă, însă sigur e mai bine decât să stăm și să nu facem nimic”, crede Răzvan Nicolescu, fost ministru al Energiei în guvernul V. Ponta.

„Oricum, România putea face mai mult, mai ales pe teritoriul ei. (Noi – n.e) am alocat încă din 2014 aproape 60 milioane de euro din fonduri structurale pentru întărirea coridorului de pe teritoriul românesc care să permită evacuarea gazelor către Moldova atunci când Ungheni - Chișinău ar fi fost gata. Deocamdată nu s-a tras niciun euro și încep să am regrete că am insistat atât de mult să alocăm acești bani, care puteau merge către alte domenii. Acești bani aruncați în investiții ar fi generat încasări la bugetul de stat. Din acest motiv nu înțeleg această întârziere”, mai spune Nicolescu.

MARILE MIZE ALE ANULUI 2019

După cum am mai spus, realist vorbind, gazoductul ar putea fi terminat cel mai devreme în vara anului 2020, deci nici vorbă de terminarea lui până la finalul acestui an, așa cum arătau *ultimelile declarații ale oficialilor români*. Sunt multe lucruri de rezolvat legate

de construcția propriu-zisă a conductei: proceduri lungi legate de licitații, exproprieri, proiectarea rutei pe care va trece gazoductul, expertize ecologice etc.

Oricum, anul 2019 are cel puțin două mize majore privind viitorul gazoductului Ungheni-Chișinău. Prima e politică. În contextul alegerilor parlamentare din 24 februarie, gazoductul nu a reprezentat o temă de campanie, însă este foarte probabil ca tema interconectării energetice cu România să fie o prioritate pentru viitoarea coaliție la putere.

În al doilea rând, la finalul acestui an expiră contractul dintre Gazprom și Moldova pentru livrarea de gaze naturale către această țară. Iar orice nouă negociere va fi influențată și de modul în care arată spectrul politic la Chișinău.

Nu în ultimul rând, tot în 2019, este foarte probabil că Rusia va termina de construit *TurkStream*, o conductă care va alimenta cu gaze naturale Turcia dar și țări din sud-estul Europei (Bulgaria, Serbia, posibil și Ungaria) și care va face irelevant actualul gazoduct Transbalcanic, care traversează Ucraina și Moldova, cu ramificații spre România și Bulgaria.

Răzvan Nicolescu spune că, în acest context, se vede cât de important ar fi fost ca interconectarea Moldovei cu România să fi fost realizată. "Aceasta era singura șansă pentru Moldova, mai ales în contextul tensiunilor existente dintre Rusia și Ucraina. Tot conceptul pentru interconectarea cu Moldova trebuia finalizat înainte de expirarea actualelor contracte de achiziție de gaz natural. Aceasta era gândirea în 2014. După ce am plecat eu de la minister nu știu dacă această gândire a fost păstrată sau s-a schimbat", a adăugat fostul oficial român.

Experții moldoveni consideră că astfel țara lor se află într-un vădit statut de inferioritate economică și de negociere a viitoarelor tarife la gaze în relația cu Rusia.

„Gazprom s-a gândit în felul următor: noi construim gazoductul (TurkStream -n.e.), căpătăm apoi o putere de negociere mai mare

pentru că putem ocoli sistemul de transport al gazelor în scopuri de tranzit – cele din Ucraina și Republica Moldova. Prin urmare, după aceea, ei (rușii -n.e.) vor pune condiții mult mai dure la negocieri, dacă noi (R. Moldova -n.e.) nu vom avea o alternativă. Eu cred că asta este miza,” spune fostul șef al Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică (ANRE) din R. Moldova, Victor Parlicov, în prezent expert la IDIS „Viitorul”, un think-tank din Chișinău.

Sursa: Gazprom

Estimat la șapte miliarde de euro, proiectul TurkStream prevede construcția a două conducte cu o capacitate de 15.75 miliarde de metri cubi de gaz pe an fiecare, ceea ce va permite Rusiei să își reducă semnificativ dependența de Ucraina ca rută de tranzit pentru livrările sale de gaze destinate Europei de sud-est și chiar mai departe.

În noiembrie anul trecut, publicația rusă *Kommersant* anunța că *Gazprom* a pus la punct planuri pentru a prelungi conducta de gaze naturale TurkStream în patru state din sudul și centrul Europei (Bulgaria, Serbia, Ungaria și Slovacia). *Gazprom* vrea să demareze livrarea de gaze către Bulgaria și Serbia prin TurkStream în anul 2021, urmând ca livrările spre Ungaria să înceapă în 2021, iar cele spre Slovacia la mijlocul lui 2022.

De altfel, în termeni reali, R. Moldova reprezintă o miză pentru Rusia doar în ce privește tranzitarea gazului pe teritoriul său și mai puțin din perspectiva cantităților de gaze naturale consumate. Moldova consumă anual circa 3 miliarde de metri cub de gaze.

„Deosebirea din noi și alții este că în Moldova consumul de gaze, raportat la cantitatea de gaze tranzitate, este de 1 la 20. Adică se consumă doar 5% din gaze și se tranzitează 95%. Așa o proporție nu are nimeni. În Ucraina, spre exemplu, raportul este de 1 la 1”, declară fostul deputat Veaceslav Ioniță, în prezent și el expert al IDIS „Viitorul”.

„După mine, Federația Rusă folosește arma energetică ca să influențeze politicul și să captureze politicul din Europa de Vest. La noi, este un caz facil, noi suntem copii mici. Rusia reușește să facă agenda la case mai mari. La noi, în Moldova, nu trebuie impuse noi reguli, ele există și doar trebuie păstrate”, a mai spus Veaceslav Ioniță.

PE HÂRTIE UNA, ÎN REALITATE CAM ALTA

Experții mai spun că o altă problemă în privința viitorului gazoduct Iași-Ungheni-Chișinău ar putea apărea și în momentul când gazul românesc ajunge totuși în capitala Moldovei, dar apoi trebuie băgat în rețeaua subterană deținută de MoldovaGaz.

Compania MoldovaGaz a fost formată în 1999 și are ca acționar majoritar tocmai pe Gazprom, cu 50% din acțiuni, Republica Moldova cu 35,3% și regimul separatist de la Tiraspol, cu 13,4%. Alți câțiva acționari minori dețin circa 1,2%.

O schemă complicată așadar, care arată că statul moldovenesc nu deține de facto controlul celei mai mari companii energetice din țară și nici măcar al rețelelor de distribuție ale acesteia.

Viitoarea interconectare a conductei ce vine din România la rețeaua subterană a Chișinăului e așadar o problemă reală. Astfel, subsidiara Transgaz din R. Moldova s-ar putea trezi cu o conductă adusă până la Chișinău, dar care nu poate - din mai mult sau mai puțin reale motive tehnice dar și din cauza unei legislații confuze, validă doar pe hârtie -, să bage gaz natural în casele chișinăuenilor.

Asta deoarece Moldova are întâzieri la adoptarea legislației care să permită acest lucru. Astfel, în 2011, Chișinăul s-a angajat să implementeze aquis-ul comunitar și să introducă în propria legislație așa-numitul *Pachet III Energetic al UE*, până în 2015. Ulterior, a cerut o amânare până în 2020.

Pachetul prevede, printre altele, o separare clară a producerii gazului, de transportarea și apoi stocarea acestuia.

„Accesul la rețeaua de distribuție nu poate fi îngrădită altor furnizori. Cu toate acestea anumite târăgănări prin bariere tehnico-birocratice ar putea fi invocate. Moldova are obligația de a implementa Pachetul energetic III (...) Mai mult, într-un studiu recent am arătat că de facto 2/3 din investițiile în rețelele de distribuție de presiune medie și mică au fost făcute de consumatori individuali și de primăriile locale”, spune expertul Sergiu Gaibu.

Foto: Adel - al Haddad / InquamPhotos

Gaibu mai afirmă că, totuși guvernul moldovean nu a asigurat un cadru normativ și un mecanism ca acești investitori să devină proprietari cu drepturi depline asupra investițiilor efectuate, fiind de facto discriminați față de investitorul monopolist Gazprom.

Există riscul ca un scenariu asemănător să fie aplicat și în cazul viitoarei conducte a Transgaz. „Un program de regularizare a acestor aspecte ar fi imperativ, nu doar pentru investițiile deja efectuate, dar și pentru viitoarele investiții în infrastructura de distribuție”, crede Gaibu.

La rândul său, expertul Veaceslav Ioniță spune că „este necesar să ai legislația potrivită prin care poți introduce regulile de joc și nu contează cine este proprietarul (sistemului subteran de distribuție - n.r)”. „Gazoductul este un monument al naivității noastre. Dacă nu ai adoptat Pachetul energetic III, cum poți schimba legislația?”, se întreabă retoric Ioniță.

Pe de altă parte, Victor Parlicov susține că toată afacerea introducerii gazului în orașul Chișinău este doar o chestiune de voință politică și că statul moldovean are pârghiile prin care să se impună chiar și în fața Gazprom. Sigur, numai dacă o și dorește.

„Conform legislației, și dacă R. Moldova dorește, vă asigur că dacă există voință politică nu face nimeni nimic (de la MoldovaGaz) cu tot cu Gazpromul în spate și cu (Alexei) Miller adus la Chișinău”, a declarat Parlicov.

Acesta a admis însă o „breșă” legislativă lăsată la implementarea Pachetului III energetic. „Cu o singură derogare, care nu ține de gazoductul de distribuție, unde va fi de fapt problema, gazul ajuns la Chișinău va trebui să intre cumva în sistemul de distribuție. Derogarea ține de sistemul de transport. Deci, pe cât Gazprom poate să continue să exercite controlul ca furnizor asupra prestatorului serviciului de transport”, a mai spus el.

Expertul citat a mai adăugat că „miezul problemei, atât în România, cât și în R. Moldova și în alte părți a fost voința politică”. „Dacă există voință politică se face, dacă nu, nu se face”, a concluzionat Victor Parlicov.

CE FEL DE VIITOR?

În acest moment, finalizarea gazoductului Ungheni-Chișinău depinde aproape în totalitate de felul în care compania românească Transgaz își va putea duce la bun sfârșit obiectivele asumate.

Iar acest lucru, în opinia Otiliei Nuțu, specialist în piața de energie la organizația Expert Forum din București, depinde de mai mulți factori: “Are Transgaz capacitatea financiară să acopere toată construcția, în condițiile în care i se iau dividendele la buget? Apoi, rămâne de văzut cum vor influența investiția Transgaz incertitudinile de pe piața de gaze din România. Altfel spus, vom mai avea ce să exportăm, dacă piața s-a reglementat din nou?”, se întreabă Nuțu.

“În plus, există și discuții privind recuperarea investiției: vor fi suficiente tarifele?, de situația de pe piața de gaze din Moldova: vor avea acces corect pe piață furnizorii români?, de independența reglementatorului de la Chișinău, de accesul gazului în rețeaua MoldovaGaz”, încheie Otilia Nuțu.

Și chiar după finalizarea gazoductului, adică undeva în anul 2020, este aproape cert ca tot gazul rusesc să fie consumat preponderent în Moldova, cel puțin încă o bună perioadă de timp.

“Cred că Moldova va continua să cumpere gaze naturale de la Gazprom, probabil pe baza unor contracte pe termen scurt. Având în vedere că acolo se consumă relativ puțin, este rezonabil de luat în calcul că

Moldova se va putea aproviziona cu gaz rusesc chiar dacă scade semnificativ tranzitul prin Ucraina”, crede Victor Grigorescu.

În plus, există și varianta ca inclusiv gazul rusesc tranzitat prin intermediul TurkStream să ajungă în Moldova. Asta deoarece Rusia are, printre altele, interesul de a susține autoritățile și populația din Transnistria, regiunea separatistă unde se află de fapt cei mai mari consumatori de gaze din Moldova.

”Pe malul drept al Nistrului există doar câțiva mari consumatori (de exemplu, CET-urile din Chișinău) și consumatori mai mici. Teoretic, Gazprom ar putea livra gaze și dacă ocolește Ucraina după TurkStream, în direcție inversă Bulgaria - România - Moldova. E posibil, așadar, să dea în continuare gaz spre Transnistria”, crede Otilia Nuțu.

Chestiunea aceasta, care în limbaj tehnic se numește ”reverse flow” / ”pe flux invers” (adică livrarea de gaze pe conductele deja existente, dar dinspre sud, Bulgaria, spre nord, Moldova) este una cunoscută de specialiști, dar mai delicată din punct de vedere politic.

Foto: Unsplash

Până una-alta, în cazul gazoductului Iași-Ungheni-Chișinău se pare că primează rațiunile politice și cele geo-strategice, în fața celor economice. Iar, conform unui raport Expert Forum, subiectele delicate de rezolvat în acest sens sunt numeroase, amintind aici obligativitatea deschiderii reale a pieței moldovenești pentru gazul românesc, plus depășirea mai multor constrângeri economice:

cererea mică de consum, dificultățile populației de a achita gazul natural consumat la prețul real al pieței, datoria mare a MoldovaGaz către Gazprom (ceea ce poate constitui mereu un factor de șantaj) etc.

”Mă gândesc, care este relevanța unei asemenea investiții (de multe milioane de euro - n.r.) din partea Transgaz, într-un proiect cu

recuperabilitate foarte slabă, în condițiile în care mult mai repede și mai ieftin s-ar putea rezolva (chestiunea livrării de gaze către Moldova – n.r.) prin <<revers >>, pe gazoductul transbalcanic?”. se întreabă Victor Parlicov.

Un astfel de proiect este, în opinia sa, ușor de realizat din punct de vedere tehnic și mult mai fezabil economic. Iar pentru realizarea sa ar fi nevoie doar de “diplomație”, adică de un acord între toate părțile implicate.

„Trebuie ca toată lumea să se așeze la masă, să discute, să bată palma... apoi urmează doar o chestiune tehnică, care se rezolvă foarte repede. Eu vorbesc despre această variantă de prin 2014. De atunci, din câte cunosc, nu s-a făcut niciun efort asumat, nici din partea Chișinăului, nici a Bucureștiului, în această direcție. Dimpotrivă, presiunea și cererea pentru acest proiect au venit din partea Bruxellesului”, mai spune Parlicov.

Totuși, *conform experților*, acest lucru nu este chiar atât de ușor de realizat. Numai din partea României ar fi nevoie de o interconectare pe flux invers la Isaccea (acolo unde intră în țară conducta de tranzit TransBalkan, ce vine din Rusia-Ucraina-Moldova și ajunge în Bulgaria), plus investiții de peste 60 milioane euro pentru construcția unor noi compresoare și pentru întărirea rețelei de gaze. În plus, e nevoie de punerea la aceeași masă de discuție a Gazprom și a Ucrainei, ceea ce, în acest moment, pare un lucru aproape imposibil.

„Oricum, după mine, proiectul gazoductului s-a târănat premeditat. Eu nu sunt departe de gândul că, pe ambele maluri ale Prutului, status quo-ul pe care îl avem în prezent este alimentat și este susținut de agenți de influență ai Federației Ruse. Ei sunt beneficiarii acestei situații”, mai crede Victor Parlicov.

Cristian Pantazi este jurnalist și editor al G4Media.

Mădălin Necșuțu este redactor-șef al EVZ Moldova și corespondent la Chișinău al Balkan Insight. Articolul este disponibil și pe Sinopsis.info.ro

LIMBA ROMÂNĂ

Românilor le place, în general, să creadă că sunt frații mai mari ai moldovenilor. Cu tot ceea ce înseamnă asta: fie o atitudine de grijă, prietenie sau implicare, fie una de condescendență sau chiar de superioritate.

Cel mai adesea, românii se declară pentru unire, în timp ce numeroși politicieni fac paradă – mai ales atunci când au interesul – de atitudini patriotice sau de declarații "istorice".

Este însă asta suficient? Dincolo de sentimente și vorbe se poate vorbi de lucruri concrete și importante pe care le face România pentru Republica Moldova? Răspunsul nu este chiar ușor de oferit.

După începutul anilor 1990, când relațiile dintre cele două țări s-au bazat prioritar pe reluarea legăturilor culturale și umane (celebrele "poduri de flori"), a urmat o perioadă cu sușuri și coborâșuri, în care relațiile politice au fost mai curând neutre (de nu, scurtă perioadă, chiar reci), cele economice aproape inexistente, doar cele culturale și educaționale (burse pentru elevi și studenți, sprijinirea presei de limbă română) având un impact mai clar.

Abia în ultimii zece ani, Bucureștiul a devenit un susținător vizibil al Chișinăului printr-o serie de proiecte, nu neapărat de amploare, dar care au reușit să lase urme. Dintre acestea, amintim, proiectele de asistență tehnică și financiară precum implementarea serviciului de urgență 112, reabilitarea mai multor școli și grădinițe, repararea unor instituții culturale, proiecte ecologice (curățarea albiei râului Bâc) etc.

Tot în această perioadă s-au dezvoltat și schimburile comerciale: Moldova exportă acum cel mai mult în țările Uniunii Europene (iar circa o treime din aceste exporturi sunt către România), în timp ce

România a devenit al doilea partener comercial din perspectiva importurilor (primul rămâne Federația Rusă), chiar dacă volumul investițiilor directe rămâne destul de scăzut.

Însă, în același timp, rămâne lungă lista proiectelor comune despre care s-a tot vorbit, dar care nu au fost nici măcar demarate. Cu singura excepție notabilă, interconectarea energetică, mai exact construirea gazoductului Ungheni-Chișinău (despre a cărei sagă *puteți citi aici*), care ar urma să fie finalizată pe la începutul anului 2020, toate celelalte proiecte rămân la nivel de bune intenții: dezvoltarea infrastructurii rutiere, interconectarea liniilor de distribuție a energiei electrice, construirea unei linii de cale ferată cu ecartament european pe relația Ungheni-Chișinău, stabilirea condițiilor de furnizare a serviciilor de roaming etc.

Dincolo de toate acestea, există însă un proiect românesc în R. Moldova despre care nu se știe foarte multe. E un proiect deloc scump, dar cu efecte importante, mai ales pe termen lung: promovarea limbii române în comunitățile de non-vorbitori nativi ai acestei limbi. Vă invităm să îl citiți.

LECȚII DE ROMÂNĂ LA COMRAT

MĂDĂLIN NECȘUȚU

Găgăuzia. O regiune autonomă în sud-vestul Republicii Moldova. Nici 150 de mii de oameni, ce vorbesc o limbă turcică, dar care comunică mai ales prin intermediul rusei. Și totuși, limba română pare să aibă aici tot mai mare căutare.

Comrat, capitala a ceea ce oficial se numește Unitatea Teritorial Administrativă (UTA) Găgăuză. Sau Avtonom Territorial Bölümlü Gagauziya, în limba găgăuză. O regiune autonomă situată în sud-vestul Republicii Moldova, foarte aproape de granița cu România.

Foto: Mădălin Necșuțu

Pe aleea din parcul central al acestui cel mai important oraș din Găgăuzia, statuia poetului național Mihai Eminescu stă față în față cu cea a dictatorului kazah Nursultan Nazarbaiev. Dar totuși umăr la umăr cu celălalt romantic neînțeles de semenii vremurilor lor, poetul rus Aleksandr Pușkin.

Imaginea surprinde parcă chintesența întregii Basarabii, ținută de mai bine de două secole între lumea europeană și cea asiatică, asezată cu condimentele perioadei sovietice.

Cu toate acestea, în acest sfârșit de toamnă soarele strălucește și la Comrat, acolo unde poezii stau față în față cu oamenii de stat de prin mai tot spațiul ex-sovietic, într-un tablou ciudat, greu de înțeles astăzi, mai ales pentru vecinii români, la doar câteva zeci de kilometri de granița comună a Moldovei și României. Oamenii sunt degajați și zâmbesc. Unii dau binețe, chiar dacă o fac în limba rusă: „Privet!” (salut-n.r.).

Aici, la Comrat, se regăsește o lume pestriță, din care ar trebui să înțelegem că găgăuzii sunt un neam turcic creștin ortodox, cetățeni ai R. Moldova și în marea lor majoritate filoruși, cel puțin în grai și mentalitate. Acesta este tabloul imagologic pictat în mintea unui român care are cunoștințe minime despre această regiune autonomă din R. Moldova. Însă, o parte dintre aceste preconcepții se sparg atunci când pătrunzi în esența vieții cotidiene din UTA Găgăuză.

În 1994, Chișinăul a acordat autonomie teritorial-administrativă Comratului, pentru a stinge un focar de naționalism local aprins de Moscova și întreținut de abordarea greșită a Chișinăului. Chestiunea nu a fost tratată atunci cu suficient de multă diplomatie, poate sub imperiul situației tensionate creată cu doi ani mai devreme de războiul cu regiunea separatistă transnistreană.

Era rezultatul unei situații geopolitice complexe, care a divizat populația R. Moldova pe criterii etnice, cu largul concurs al Moscovei, care a mers întotdeauna pe o politică de fragmentare etnică, ghidându-se după principiul „dezbină și cucerește”.

De aceste metehne sovietice, lumea din Comrat nu s-a lepădat totalmente după independența R. Moldova față de Moscova, din 1991. Dar nici autoritățile de la Chișinău nu s-au străduit prea tare să omogenizeze situația acestora cu majoritarii, mergând pe varianta mai facilă a uitării într-un colț a tuturor problemelor pe care le au găgăuzii.

„Îmi pare rău, dar nu știu unde este liceul!”, ne răspunde o fetiță de pe stradă, atunci când este întrebată în rusă dacă știe unde este Liceul Mihai Eminescu din Comrat. Rămânem uimiți și, în același timp, ușor descumpăniți de faptul că ne-am gândit să cerem indicațiile în rusă.

De mai bine de zece ani de zile, România se încăpățânează să schimbe ceva din mentalitatea oamenilor din autonomia găgăuză. Să spargă barierele lingvistice și clișeele înrădăcinate aici, în special de propaganda rusă. Una care i-a prezentat pe români drept „dușmani de clasă” ai găgăuzilor.

Comrat, Parcul central / Foto: M. Necșuțu

Iar lor le-a intrat în cap această sintagmă. Una care nu vrea să se lase dusă prea ușor din „ghetozarea mentală” inoculată și de populismul și oportunismul politic local preț de aproape 30 de ani.

Totuși, situația este complexă și interesantă în același timp pentru București. România o gestionează destul de bine în materie de conservare a limbii române, puțin cunoscută și vorbită în aceste părți.

Necunoașterea ei duce la probleme grave sociale în regiune ce țin în special de educația în limba de stat a R. Moldova și apoi cele legate de integrarea pe piața muncii.

Tocmai de aceea, Bucureștii încearcă de mai mulți ani să ajute copiii din UTA Găgăuză să aibă un viitor poate mai bun, prin cunoașterea elementară a limbii statului ai căror cetățeni sunt. Principalele direcții de dezvoltare în Comrat sunt cele bazate pe educație în limba română, de la nivel primar, până la ciclul universitar prin intermediul unui liceu și apoi a universității locale.

„Până în anul 2000, am existat cu câteva clase într-un liceu rus din centrul orașului. Pe atunci eu eram profesoară de matematică și alți câțiva colegi la istorie și română. Eram cinci clase. Apoi, un grup de părinți, condus de un profesor de istorie și eu, care aveam copiii în aceste clase, am dorit ca ai noștri copii să învețe în română. Nu voiam să învețe în rusă. Am mers pe la toate instanțele să ne dea o locație aparte, chiar dacă aveam doar cinci clase”, povestește Svetlana Stoinov.

Dar asta nu a nu a descurajat-o. După aproape doi ani de umblat cu jalba în proțap pe la toate autoritățile locale, undeva prin anul 2002 a primit în gestiune locația care arăta ca după război. Foștii locatari au avut grijă să lase în urma lor „potopul”, astfel că profesorii s-au transformat pentru o perioadă în muncitori, vopsitori, zugrăvi și meșteri multifuncționali.

Începând cu 2005, a început să vină ajutorul și din partea României. Departamentul Românilor de Pretutindeni a reparat atunci acoperișul. Apoi, de la an la an, atât Chișinăul cât și Bucureștiul au investit constant în acest edificiu.

„Toată predarea este în limba română, în baza curriculumului național al R. Moldova și practic toate manualele sunt aprobate de Ministerul Educației de la Chișinău”, ne-a spus directoarea.

De la cele cinci clase, liceul are astăzi 19 clase și 401 elevi, repartizați la ciclurile primare, gimnaziale și liceale.

Foto: Mădălin Necșutu

DE LA „PERVÎI RĂZBOI MONDIAL”, LA PROMOVABILITATE 100% LA BAC

Copiii de la liceu nu sunt numai ai moldovenilor, ci și ai găgăuzilor. Aceștia și-au dat seama că copiii lor pleacă în viață cu un handicap major prin necunoașterea limbii statului în care trăiesc și, de aceea, acum se înghesuie să-și dea copiii la școala în limba română.

„Sigur, în orice țară, inclusiv Moldova, este necesar ca orice copil să cunoască limba de stat, româna și apoi să poată să-și depună CV-ul în câmpul muncii. Chiar aici, la noi, în teritoriu, au început să vină foarte multe companii, chiar și magazine mari, ai căror patroni și angajatori sunt vorbitori de română. Astfel, ei trebuie să treacă concursul de angajare în limba de stat”, spune doamna directoare.

De la an la an, cererile de înscriere la acest liceu sunt tot mai numeroase.

„Fenomenul a început să crească. Noi credem că am putut crea condiții mai bune decât în alte licee, atât material, cât și emoțional. Copiii se simt ca acasă. Noi le oferim servicii educaționale de calitate. Asta înseamnă că se simt ca în familie”, mai spune Svetlana Stoinov.

Directoarea precizează că aproximativ 80% dintre copiii care vin în clasa întâi nu cunosc limba româna nici măcar un pic, fiind din familii găgăuze. La grădiniță au învățat limba rusă, iar acasă se vorbește rusa.

„De exemplu, într-una dintre clase, care are 19 elevi, m-am dus și am întrebat în limba română: Ce zi este astăzi? Și doar unul mi-a răspuns, după o lună de școală deja. Ei încă nu pot a răspunde în propoziții în română. Ei vorbesc în rusă. Copiii nu au vorbit niciodată limba română”, povestește profesoara.

Profesorii Ș. Bejan și S. Stoinov

Rata de promovabilitate a fost în ultimii cinci ani de zile de 100% la examenul de Bacalaureat, iar liceul s-a clasat pe locul întâi în fața altor șapte licee din regiune.

Pentru toate aceste eforturi și sacrificii, directoarea Svetlana Stoinov a fost recompensată de către președintele Klaus Iohannis, în 2016, cu Ordinul pentru învățământ în grad de comandor.

La rândul său, Ștefan Bejan, profesor de istorie la această instituție de învățământ și fost absolvent aici la Comrat, este cel mai bun exemplu de continuitate și revenire în comunitate pentru a împărtăși experiența sa din România. A plecat la facultate la Galați și acum este pe cale să devină doctor în istorie, la 26 de ani.

El povestește că elevilor săi le este mai ușor să gândească în rusă la început, dar până la susținerea Bacalaureatului ei ajung să gândească în română. „Chiar recent i-am întrebat la ora de istorie: Ce am studiat data trecută? Mi-au răspuns: Pervii (Primul-n.r.) Război Mondial”, își amintește el amuzat.

Aproximativ 30% dintre absolvenții care termină liceul merg apoi să învețe în România, cam 30% merg la Chișinău, iar restul rămân să studieze la Universitatea din Comrat sau în Occident, conform statisticilor liceului.

„Au plecat anul acesta patru [copii] la Alba Iulia, unul la Petroșani, unul la Cluj, unul la Galați. Toți sunt cu bursă. Cei mai buni pleacă în România”, ne-a spus Ștefan Bejan.

România a ajutat logistic la dezvoltarea liceului, insistând pe lângă autoritățile de la Chișinău să trimită zece microbuze în UTA Găgăuză, dintre cele aproape 200 donate Republicii Moldova. Două au ajuns și la Liceul „Mihai Eminescu” din Comrat.

Foto: Mădălin Necșutu

ROMÂNIA TRECUTĂ PRIN MALAXORUL PROPAGANDEI RUSEȘTI

Dar saga învățării limbii române printre găgăuzi nu se oprește aici. Ca o continuare activă a studierii limbii române și la nivel de facultate, sau pentru cei maturi, România a reușit în iunie 2015 să

inaugureze Centrul de Informare al României la Universitatea de Stat din Comrat.

Iar din februarie 2016, primul lector Ovidiu Ivancu a început să predea aici limba română. A făcut-o până în vara lui 2017, suficient pentru a-și pune amprenta și a pune astfel bazele unei catedre de limbă română.

„Totul pornește de la limba de comunicare. Pe măsură ce locuitorii autonomiei vor cunoaște limba română și vor avea acces la informații și presă în limba română, vor fi mai puțin vulnerabili la propagandă. Apoi, mai este problema socială. Sărăcia creează vulnerabilitate. Cred ca acestea sunt cele două zone în care România se implică și se poate implica mai mult în viitor”, este de părere Ovidiu Ivancu.

Profesorul mai crede că imaginea României în regiune s-a consolidat drept un lucru negativ prin prisma propagandei mediilor de informare ruse active aici.

„A te gândi la România ca la un stat invadator, care colonizează, e absurd și amuzant. Această percepție se schimbă pe măsură ce România dovedește că poate contribui concret la bunăstarea Găgăuziei. România e prezentă în Găgăuzia nu cu tancuri și soldați, ci cu bani și proiecte de susținere a învățământului, infrastructurii și a zonei economice în general. Aceste lucruri se văd în viața de zi cu zi a celor din regiune și vor contribui la schimbarea percepției”, crede fostul lector de la Comrat.

Dar aceste realități se pot corecta, mai spune Ovidiu Ivancu, prin învățarea limbii române și posibilitatea informării din primă sursă despre cine este și care sunt intențiile României.

„În 1990, România și Republica Moldova erau cam în aceeași situație economică. Acum, sunt diferențe majore în favoarea României. De ce? Nu pentru că românii muncesc mai mult sau pentru că Dumnezeu i-a ajutat, ci pentru că au optat pentru calea europeană”, a completat Ivancu.

Foto: Mădălin Necșuțu

„NU-I NIMIC, O SĂ ÎNVEȚI CU MINE!”

Plecarea lui Ovidiu Ivancu, a deschis calea pentru un nou lector, Carmen Dimitriu. Dânsa ne-a relatat că lucrurile au luat o turnură și mai bună în ultimii ani și că, în prezent, cererile de înscriere la cursurile de limbă română sunt foarte multe.

„La început mi-a fost teamă, văzând că se vorbește numai rusă în jurul meu. Mi-a fost teamă că nu vom avea cursanți. Când am ajuns aici (la 1 septembrie 2018 - n.r.) am fost un pic descurajată când am văzut doar o cerere. După aceea, cu ajutorul colegilor am stabilit o strategie, apoi și cu ajutorul domnului rector Serghei Zaharia am dat un anunț pe site-ul Universității și apoi am făcut promovare și pe Facebook”, ne-a destănuit Carmen Dimitriu.

După o luna de zile, are deja peste 240 de cereri și gândește noi strategii despre cum să împartă cursanți pe grupe pentru a face față unui asemenea aflux.

„Trebuie să mergem pe două direcții: păstrarea limbii române și predarea ei ca limbă străină. De asemenea, este promovat și

românismul. Esența românismului constă în limba română. Tradițiile se mai schimbă, se mai îmbogățesc, dar esența românismului se găsește în limba română”, ne explică Carmen Dumitru ce înseamnă să predai limba română peste hotare.

Mai nou, la cursuri au început să vină și cei din administrația locală. A început cu carabinieri (aceștia sunt echivalentul jandarmilor din România - n.e.), apoi cu cei de la Situații de Urgență și chiar se pregătește să primească funcționari de la Bașcanat (președinția locală - n.e.). Cu toate acestea, studenții sunt cei mai interesați.

„Într-o zi, când așteptam autobuzul spre Universitate, doi tineri cu mașina au oprit lângă mine și m-au întrebat dacă vor să merg în centru. Am zis că da. Băiatul era moldovean și vorbea foarte stricat românește, iar soția lui vorbea numai rusă. Ea și-a deschis telefonul și mi-a arătat anunțul și m-a întrebat în rusă: „Dumneavoastră predați limba română?”. I-am răspunsul că da. Mi-a zis că nu știe nimic în română. I-am zis: „Nu-i nimic, o să înveți cu mine!”. Apoi, fiind studentă aici la Universitate, s-a înscris și la cursuri,” ne-a povestit lectorul.

Drumul de Comrat / Foto: M. Necșuțu

Carmen Dimitriu învață și ea în paralel limba rusă, tocmai pentru a demonstra toleranță și pentru a veni și ea în întâmpinarea cursanților ei. „Nu mă simt ofensată dacă nu toți vorbesc română. Și eu trebuie să mă încadrez în această comunitate care este una caldă. Important este să fim echilibrați și să facem lucrurile cu toleranță și diplomatie”, a mai spus ea.

STRATEGIE PENTRU ESTOMPAREA UNOR CLIȘEE ISTORICE ÎNVECHITE

România participă activ, alături de Chișinău, la promovarea limbii și culturii române în regiunea găgăuză. Potrivit unor statistici oferite de Ambasada României de la Chișinău, Bucureștii au participat aici cu donația a zece microbuze școlare, a reparat 42 de grădinițe (investiție în valoare de circa 500.000 de euro), a evacuat pesticide într-un program NATO și a cheltuit 635.500 de euro sau dotează Secția de Chirurgie a Spitalului din Comrat.

Dar cel mai important este că România a investit în educația generației actuale de tineri și copii. A deschis Centrul de Informare al României la Universitatea de Stat din Comrat, a operaționalizat lectoratul de limbă română, au fost create programe educaționale în parteneriat cu Universitatea „Dunărea de Jos” și se pregătește de construcția unui sediu suplimentar pentru Liceul „Mihai Eminescu” din Comrat, proiect care stă înceapă și pentru care este alocat un buget de 780.000 euro.

„În acest inventar, un rol important îl joacă programele de înfrățire a comunităților locale din România și Republica Moldova. Faptul că localități importante cum sunt Comrat și Ceadâr Lunga au semnat acorduri de înfrățire cu localități din România reprezintă cea mai bună dovadă a viabilității acestor programe, precum și o bună oportunitate de cunoaștere reciprocă și de colaborare social economică la nivel local”, ne-a spus ambasadorul României la Chișinău, Daniel Ioniță.

Diplomatul a explicat că situația se schimbă în bine și că, odată cu liberalizarea vizelor pentru cetățenii moldoveni, și etnicii găgăuzi au putut călători mai des în România sau în Europa și acele stereotipuri pe care le aveau înainte au început să se estompeze.

„Sunt tot mai puțini cei care mai cred încă în clișee istorice învechite sau se lasă pradă manipulărilor mediatiche. Cred că un rol important în acest sens l-au avut experiențele proprii, nemijlocite obținute prin deplasările tot mai dese ale locuitorilor din UTA Găgăuză în dreapta Prutului, având în vedere inclusiv proximitatea geografică față de România”, a mai spus Daniel Ioniță.

Diplomatul a mai precizat că este convins că relațiile se vor dezvolta și pe viitor „pe fondul în care România nu a făcut un secret din obiectivele pe care le promovează în Republica Moldova și care toate sunt subsumate ideii generoase de integrare europeană”.

Mădălin Necșuțu este redactor-șef al EVZ Moldova și corespondent al *Balkan Insight*. Articolul este disponibil și pe Sinopsis.info.ro

ASUMAREA TRECUTULUI

Probabil niciun alt eveniment public nu vorbește mai elocvent despre divizările ideologice și simbolice existente în societatea din Republica Moldova decât modul în care se serbează aici ziua de 9 mai.

La Chișinău, 9 mai are în primul rând, în tradiție sovietică, o semnificație legată de marcarea Zilei victoriei URSS în cel de-al doilea război mondial și mai puțin una legată de sărbătorirea Zilei Europei.

Acest lucru s-a văzut din nou anul acesta când în capitala R. Moldova, de 9 mai, au avut loc nu mai puțin de patru comemorări publice, separate. Astfel, Partidul Socialiștilor a depus flori la Complexul memorial "Eternitate", apoi a organizat un concert în Piața Marii Adunări Naționale, totul stând sub semnul triumfalismului de tip sovietic. Partidul Democrat, de guvernământ la acea dată, a marcat totodată jertfele din războiul dus de URSS (în Armata Sovietică au fost și circa 50.000 de basarabeni, mulți căzând în luptă) dar și Ziua Europei. Partidele din coaliția ACUM au ținut să se raporteze preponderent tot la dimensiunea europeană a acestei zile.

Până una, alta, la Chișinău celebrarea zilei de 9 mai e în primul rând un motiv de bucurie, mândrie și o stare de triumf pentru victoria în cel de-al doilea război mondial. Asumarea onestă și nuanțată a trecutului, renunțarea la triumfalismul de tip sovietic, reflecția asupra prețului plătit pentru victorie de către URSS sau asupra greșelilor făcute de un stat totalitar rămâne încă o abordare secundară în spațiul public.

Același lucru se poate spune și despre raportarea la trecutul comunist. Pentru cei mai mulți oameni din R. Moldova, arată sondajele de opinie, perioada sovietică e una intens idealizată. Cam jumătate

dintre moldoveni regretă destrămarea Uniunii Sovietice, patru din 10 spun că ar dori reconstituirea Uniunii Sovietice și a sistemului socialist, iar aproape 40% ar opta pentru ca Moldova să redevină parte a URSS.

Înainte de a vă invita să citiți un reportaj despre modul în care este păstrată în Republica Moldova memoria represiunilor regimului sovietic comunist să consemnăm niște date. Într-un răstimp de zece ani sub Stalin (1940-1941, 1944-1953) Basarabia va cunoaște trei deportări în masă (mijlocul lui iunie 1941, iulie 1949 și aprilie 1951) precum și o foamete în masă și alte numeroase campanii la scară redusă. În total, în perioada menționată au murit circa 150 de mii de persoane (aproape 5 la sută din populație), iar cel puțin 56 de mii au fost deportate în Siberia sau Kazahstan. Aceștia li se mai adaugă circa 85 de mii de persoane mobilizate forțat la muncă în anii 1940-1941.

FOFOCIKA DIN ȚEPILOVA

ILIE GULCA ȘI MĂDĂLIN NECȘUȚU

Pentru modul în care a documentat – prin cuvinte și desene – propria experiență a Gulagului sovietic a fost supranumită „Soljenitiîn al Basarabiei”. Azi, despre Eufrosinia Kersnovskaia nu își mai aduce aminte aproape nimeni în satele din Basarabia unde și-a petrecut o parte a tinereții, înainte de a fi deportată în Siberia.

Desen Eufrosinia Kersnovskaia

Tepilova este un cătun așezat în coasta de apus a Sorociei, în care drumurile de moloz contrastează cu cenușii delăsării. Preț de zece minute umblăm prin sat fără să vedem țipenie de om.

Pășind pe una dintre ulițe, prin părăgini și parcă printre case abandonate, observăm o bătrână înfocolită în haine groase, cu o basma neagră strânsă pe cap, ce iese

anevoios dintr-o ogradă, de parcă ar fi apăsată de povara acestei lumi. A ieșit să cumpere cartofi de la doi băieți care au strigat-o în liniștea de mormânt a cătunului.

„Mătușă, matale știi ceva despre Kersnovskaia?”, intervenim noi. „Nu știi, măi băieți. Eu nici carte nu știu, sunt *bezgramotnaia*”.

Ocolina, centru de comună situat peste deal de Țepilova

Părăsind cătunul, o apucăm spre Ocolina, centru de comună situat la vreo doi-trei kilometri, peste deal de Țepilova. Ocolina este la fel de pustie, dar cu case țărănești pitorești, parcă ar fi rupte din caietele desenate ale Eufrosiniei Kersnovskaia. Intrăm încet în sat pe ulița centrală și abia după vreun kilometru dăm de primul om – o bătrână îngrijită care smulge buruienile din poartă. Încercăm să aflăm ceva de la ea, măcar pe unde s-ar afla primăria. Ne dăm seama că nu aude și nu poate să spună o vorbă deslușită, dar are bunăvoința omului de la țară.

Aceste două așezări, cunoscute aproape în toată lumea, au fost moșia Eufrosiniei Antonovna Kersnovskaia (1907–1994), autoare a celor mai cutremurătoare *memorii*, „fotografiate”, despre crimele regimului sovietic. Evocările sale despre Gulagul stalinist sunt însoțite de niște desene menite să prezinte ororile comuniste așa cum au fost ele, „pentru a nu fi falsificate”, după cum subliniază chiar ea, știind foarte bine ce spune.

Născută la Odesa, în Imperiul Rus, într-o familie de nobili, Eufrosinia Antonovna, alături de familia sa, a reușit să se refugieze în 1920, în perioada Războiului civil din Rusia, în Basarabia aflată în componența Regatului României. Familia Kersnovski a fugit din Odesa după ce a reușit să scape cu zile de crimele bolșevicilor.

„EI, CE NOBILI MAI ERAU ȘI EI?!”

Amintirile despre Eufrosinia Kersnovskaia sunt tot mai estompate astăzi în regiunea din Basarabia unde și-a petrecut o bună parte din viață.

„Fofa, așa i se spunea la noi în sat, avea aici jumătate de Țepilova, în partea din deal a satului Ocolina. Foarte mulți oameni din Țepilova au primit pământ aici, de aceea partea asta din deal era numită pol-Țepilova, jumătate de Țepilova”, ne explică Olga Moraru, fostă profesoară de istorie la școala din Ocolina și bună prietenă de-a mătușii Frăsâna, Eufrosinia Pușcaș, vecina și prietena de copilărie a Eufrosiniei Kersnovskaia.

„Ei, ce nobili mai erau și ei?!», se întreba mătușa Frăsâna. «Eu nu înțeleg ce casă aveau ei. Nu aveau covoare nici pe jos și nici pe perete, aveau numai niște tablouri», judeca bătrâna bogăția după mintea ei.

Pe urmă, am auzit că un tablou era la o persoană care l-a dăruit sau, mai curând, l-a vândut cuiva de la Chișinău și i s-a pierdut urma”, afirmă profesoara cu o îndoială nimerită.

Își mai amintește despre cum îi povestea mătușa Frăsâna de Kersnovskaia venind la gard și strigând: „Ai borș umplut, Frăsână?”.

Familia Kersnovski: fratele Anton, Eufrosinia, mama Alexandra și tatăl Anton

Cu toate aceste amintiri frumoase, moșia de la pol-Țepilova urma să îi fie Eufrosiniei unul dintre capetele de acuzare în momentul deportării sale în Siberia, la 13 iunie 1941: „Formula de acuzare aplicată în cazul Kersnovskaia a fost următoarea: «provine din familie de moșieri» și «a trăit între 1920 și 1941 în Basarabia, în orașul Soroca, unde avea împreună cu părinții săi o moșie de peste 40 de hectare», arată istoricul Valeriu Pasat în prefața volumului „Prețul unei vieți”, care cuprinde cele 12 caiete-jurnale ale celebrei memorialiste.

Născută la Odesa, rusoaică sufletește, Eufrosinia considera că autoritățile române au vrut să românizeze forțat Basarabia, comportându-se

aici „prostește și fără tact” / **глупо и нетактично**, ceea ce a dus la o aver-siune din partea localnicilor și la alimentarea mișcării subversive. „Iată de ce trupele sovietice au fost întâmpinate de preoți, în dangătele clopotelor, cu pâine și sare”, își dădea ea cu părerea.

După cum recunoaște în memoriile sale, ea însăși a participat, împreună cu alți trei adolescenți, la o „aventură”. Mai exact, în 1925, la inaugurarea Statuiei Lupoaiței la Chișinău, a scris inscripții antiromânești prin oraș și a vandalizat monumentul cu pricina.

„OARE SUFLETUL MEU NU SE RUPEA ÎN ÎNTÂMPINAREA LOR?”

Dar toate aceste crezuri ale sale aveau să ia o altă întorsătură. Peste ani, în 1940, după venirea sovieticilor, avea să își dea seama: „Oare sufletul meu nu se rupea în întâmpinarea lor [sovieticilor]? Dar de ce să subliniez că greșelile sunt proprii tuturor oamenilor? De ce să repetăm de atâtea ori că este mai ușor să îl minți pe cel care vrea să fie mințit?”.

Tatăl ei nu avea nicio pasiune pentru agricultură, era ca „monarhul britanic, care domnește, dar nu guvernează”, astfel încât tânăra Eufrosinia s-a apucat să lucreze cele 40 de hectare de pământ.

Avea o alură androgină și apucături mai degrabă haiducești. „În momentul în care a fost arestat tatăl ei la Odesa, Eufrosinia și mama ei s-au ascuns într-un subsol. În iarna ceea a fost un frig cumplit și, din cauza gerului pe care l-a tras, i-au înghețat maxilarele și i-au căzut dinții.

A purtat proteze și vorbea cam fonfănit. Mama ei o dezmierda «fofocika». Cu toate acestea, a avut cavaleri, dar i-a refuzat poate din cauza acestei probleme fizice”, bănuiește Olga Moraru.

E. Kersnovskaia. "Avea o alură androgină și apucături mai degrabă haiducești"

Lucrând cele 40 de hectare, Kersnovskaia se considera mai mult fermier decât nobil: „Boieri, așa cum am fost numiți, nu erau în Basarabia. În 1918, majoritatea proprietarilor funciari au primit 100 de hectare la 3-4, chiar 7 sau mai multe familii. Majoritatea lor covârșitoare și-au vândut pământul”, precizează memorialista. [/big]

„Lucra împreună cu oamenii pe care îi năimea. Umbla la cosit fân și grâu. Dacă un țăran avea o problemă din domeniul zootehnic, mergea numaidecât la ea. A botezat mulți copii din sat, chiar am vorbit cu fini de botez de-ai ei, cu Anton și Vasile Rotari. Era o femeie care trăia cu problemele satului”, spune Olga Moraru.

Numai că cei care o simpatizau, subliniază profesoara, erau în minoritate: „Cea mai mare parte dintre localnici o considerau prea dură. Se temeau de ea, de aceea i-au zugrăvit un chip negativ. Umbla cu arma și, dacă dădea de cineva în pădure că taie copaci sau dacă intra în porumb, nu îl neteza pe cap. Așa își proteja ea proprietățile”.

În 1939, i-a decedat tatăl despre care spune că îl diviniza, dar nu îi era să plângă: „Trebuia să o salvez pe mama, care era să moară de tristețe. Trebuia să îi salvez nu numai viața, dar și discernământul, pe care era să îl piardă. Așa de mare era necazul...”

„CONTACTUL CU SOVIETICII ELIBERATORI”

Eufrosinia i-a întâmpinat pe sovietici, „cu optimism”, asta până la primele dezamăgiri, respectiv interogatoriile cu ofițerul enkavedist, în actuala școală din Ocolina. După asta, a fost fugărită împreună cu maică-sa din casă „desculță și cu capul gol”.

„Când i-a fost luată casa, [sătenii] i-au devastat conacul. Imediat. Veneau ăștia târâie-oghială [terchea-berchea] și se uitau cu ce au să se pricopsească. Eufrosinia, mergând prin sat, a întâlnit pe una de pe acolo care apare și în desene și a întrebat-o: „Bună ziua, Ileană. Ți-a prins bine oala mea de noapte?”, spune Nicolae Bulat, director al Muzeului de Istorie și Etnografie din Soroca.

Astfel de amintiri se regăseasc acum și în alte multe cazuri.

leri și azi

.Consătenii i-au luat totul bunicului meu, după ce a fost deportat. Dar când a trecut Armata română Prutul, în iunie 1941, vecinii i-au spus mamei mele: «Du-te, Mașă, pe malul Răutului, căci acolo este mașina ta de cusut, covoarele... Tot ce ți-au luat». Țștia care au furat cărau totul înapoi”, își amintește Olga Moraru.

Făcându-și griji pentru mamă-sa, Eufrosinia a decis să o trimită în România, în august 1940, la doar o lună de la instaurarea administrației sovietice, în timp ce ea s-a încăpățânat să rămână, ceea ce a costat-o 11 ani din viață: „Eram convinsă că nu voi avea nevoie de

multă vreme pentru a obține buna reputație, apoi respectul și, în cele din urmă, recunoașterea deplină. Eram convinsă că voi fi cetățeanul cu drepturi depline, cetățeanul util țării mele”.

„VAGONUL NOSTRU A FOST FERICIT!”

Dar fidelitatea față de noul regim nu a salvat-o. La 13 iunie 1941, a fost deportată în Siberia pentru că făcea parte din clasa „moșierească”. În noaptea din 12-13 iunie 1941, au fost deportați din RSS Moldovenească 26.173 de oameni și alți 6.250 au fost arestați.

Kersnosvskaia a fost transportată la Gara Florești împreună cu niște fete luate în mașină chiar în rochiile de prințese purtate la balul de absolvire a unui liceu din Soroca.

„Vagonul nostru a fost fericit! Aveam doar șase copii, iar cel mai mic avea deja șase ani. Și nu aveam bolnavi, cu excepția a două bătrâne. În vagonul vecin însă era un coșmar. Acolo erau 18 copii! În acest colț al iadului s-a născut o fată. Cel de-al treisprezecelea copil al unei femei înspăimântate! Soțul ei, un jandarm, a fugit în România, iar familiile unor astfel de dezertori au fost supuse expulzării”, descrie Kersnosvskaia condițiile în care au fost deportați basarabenii.

Acel moment e rememorat acum și de către Olga Moraru.

„Bunicul meu, Ion Cobâlaș, a fost deportat în același tren cu Kersnosvskaia. Au fost transportați la Gara Florești și acolo urcați în tren. Bunicul Vanea a fost membru al Partidului Național Țărănesc și primar al comunei Prajila, Florești. După ce s-a întors din Siberia, tot satul îi spunea nășelul Vanea. Așa era primit atunci”, spune fosta profesoară de istorie.

În momentul deportării, primarul de Prajila a luat cu el în buzunar o medalie de la încoronarea regelui Ferdinand, din 15 octombrie 1922. „A luat-o cu el, nu știu cum a ascuns-o. Știu doar că, atunci când îi dezbrăcau, o vâra în gură. Așa a adus-o înapoi acasă, iat-o”, ne întinde profesoara medalia cu regele Ferdinand și împăratul Traian.

„SĂ CER DREPTATE, NU POT, SĂ CERȘESC ÎNDURARE, NU VREAU”

Deportații din RSS Moldovenească, arată Valeriu Pasat, au fost transpotați în Kazahstan, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Komi, regiunile Krasnoiarsk, Novosibirsk și Omsk. Kersnosvskaia a fost deportată în regiunea Novosibirsk. Aici au fost deportați cei din republicile de vest ale URSS – 19.000 de oameni, majoritatea dintre ei femei și copii.

În primăvara lui 1942, a fugit din surghiun, ca să nu moară în fața călăului său. „M-am gândit să fug chiar în prima seară de sclavie, în Gara Florești... Apoi am renunțat la acest idee... După aceea, același gând mi-a venit când trenul trecea prin Urali. Noaptea. În pădure... Dar, din nou, am renunțat, deoarece pentru evadarea unuia aveau toți ceilalți probleme.”

„A treia oară mi-a venit ideea să fug în regiunea muntoasă Shoria [sudul regiunii Kemerovo]... dar și de acolo ne-au ridicat și ne-au dus. În cele din urmă, când ne aflam deja în Nord, am luat în piept taigaua. Ca să merg mai cu spor, m-am îndreptat spre Vest, de-a lungul albiilor înghețate ale râurilor. Dar să nu credeți că era ușor...”

Jumătate de an a rătăcit prin taiga.

A fost arestată în august 1942, în regiunea Altai, și condamnată „la cel mai înalt grad de protecție socială – împușcare”. „O zi mai târziu, mi-au adus în cameră o foaie și un creion. «Termenul de apel este 72 de ore, mâine expiră!». Am ridicat din umeri. Și am scris pe foaie: «Să cer dreptate, nu pot, să cerșesc îndurare, nu vreau». Și am semnat.”

A fost condamnată la zece ani de lagăr.

„ȘTIAM CĂ NU MĂ VOI MAI ÎNTOARCE AICI”

Și-a executat pedeapsa în unul dintre lagărele Administrației lagărelor de muncă și colonii din Novosibirsk. „În asemenea lagăre ca punctul nr. 4, stația Mejaninovka, erau încarcerați cei care nu mai puteau să lucreze și încă nu reușiseră să moară”, notează Kersnovskaia despre acest loc de detenție. Ea a supraviețuit, a ieșit în libertate în 1952.

A revenit la Soroca în 1957, s-a întâlnit cu oamenii din Țepilova, cu finii săi de botez, cu Vasile Rotari, dar a fost apăsată de povara peisajului pe care l-a văzut: „Doamne, cât de trist este să vezi în ce s-a transformat acea bucată de paradis...”.

„Și ce am văzut?... Mai bine să spun ce nu am văzut. Mai întâi de toate – stejarii. Acești doi stejari uriași... care se vedeau ca un far de pretutindeni... Grădina – două hectare... Nimic nu poate să amintească de pomii din cele mai bune soiuri...”

„În locul casei, o grămadă de lampaci în care crește lobodă și urzici... După ce am văzut totul, m-am întors la mormântul tatălui meu. De ce a supraviețuit această cruce? Nu pot să îmi explic. Cât timp am stat la cruce, strângându-mi capul cu mâinile, nu știu...”

„M-am sculat, am luat o mână de pământ de pe mormântul tatălui meu, am rupt o mână de cimbru aromat, am înfășurat totul într-o batistă, am sărutat crucea și, spunând la revedere, am plecat... Știam că nu mă voi mai întoarce aici...”

La Soroca a aflat că mama sa trăiește în România și a început să îi trimită scrisori ca să obțină o invitație pentru ea și să stabilească împreună în sudul URSS, la Esentuki.

„După ce s-a stabilit acolo, finii săi de botez, Anton și Vasile Rotari, mergeau la ea. Au ținut mult timp relații”, spune Olga Moraru.

Unii localnici din Ocolina continuă și acum să facă bani cu lucrurile furate din casa familiei Kersnovski.

„Recent, unul de la Ocolina ne-a adus lustra, lustra din casa Eufrosiniei Kersnovskaia. A spus că vrea să ne-o vândă. Iaca-șă lustra este acum la muzeu, face cât jumătate din colecția noastră. A fost greu să justificăm cumpărarea ei. Nimeni nu știa valoarea ei reală”, a spus apăsător Nicolae Bulat.

NOTE EXPLICATIVE:

La Esentuki, stațiune din Caucazul de care începuse să se îndrăgostească, la sugestia mamei sale, Eufrosina Kersnovskaia și-a scris și a ilustrat amintirile, între 1964 și 1968, în cele 12 caiete-jurnale conținând aproape 700 de desene.

Se spune că nimeni nu a descris realitățile ocupației sovietice din 1940-1941 cum a făcut-o Kersnovskaia. De teama că ar putea fi confiscate, le-a copiat în *cinci exemplare* și le-a păstrat pe la prieteni, unul dintre aceștia fiind cunoscutul actor Zinovi Gerdt.

Știa că așa ceva nu avea cum să fie publicat în timpul regimului sovietic, dar a ținut cu tot dinadinsul să mărturisească despre ce a văzut și ce a trăit. Visul ei s-a împlinit în 1990, când revistele „Ogonyok” și „Znamea” i-au publicat primele fragmente din memorii.

COMUNITATEA EVREIASCĂ

*"Du te în orașul măcelului și intră în curțile sale,
Să vezi sângele cu proprii tăi ochi și să l pipăi pe garduri
cu mâinile tale,
Să l pipăi pe copaci și pe pietre și pe tencuiala zidurilor,
Este sângele închegat, unit cu creierii zburăți ai martirilor.
Și de acolo ai ajuns la ruine și ai sărit peste gropi și pietre
Și ai trecut pe lângă ziduri dărîmate și pe lângă sfărîmate
vetre,
În locul cel mai distrus, cu gropile lărgite,
Întunericul pietrei negre și goliciunea cărămizii arse,
murdărite,
Care arată ca cicatrici deschise peste răni grave, înnegrite,
Ce nu mai pot fi vindecate, lecuite.
Iar picioarele tale s au scufundat între pene risipite și
s au lovit de metal făcut bucăți,
De cioburi sfărîmături aruncate, rupturi de cărți.
Vezi chin și suferințe, distrugere totală, lume sfărîmată
Și nu vei putea să suporti, vei pleca de acolo deîndată.
Și au înflorit salcîmii și mirosul florilor lor
Îl simți ca un miros de sânge, îngrozitor."*

Fragmentul de mai sus este din poemul "Chișinău - Orașul măcelului", de Haim Nahman Bialik, în traducerea lui Lucian Zeev Herșcovici. Poemul a fost scris după un eveniment care nu e cunoscut de foarte multă lume: pogromul de la Chișinău, din 6-8 aprilie 1903. Era în plin Paște creștin. Au fost asasinați atunci 47 de evrei (49, după alte surse), peste 500 au fost răniți, circa 2000 de familii evreiești au rămas fără adăpost, iar pagubele materiale au fost enorme.

Pogromul a avut un ecou internațional extraordinar și au reacționat nu doar mediile intelectuale evreiești. Din păcate, au urmat evenimente similare în 1905 și - mult, mult mai grave - în anul 1941.

Istoria existenței comunităților evreiești pe actualul teritoriu al Republicii Moldova este lungă, iar prezența sa aici a constituit mai întotdeauna un important factor de progres social, economic sau cultural. Însă, din nou din păcate, istoria comunităților evreiești este marcată de pogromuri, de ororile Holocaustului și de deportările staliniste.

Acum, în Republica Moldova a mai rămas o mică comunitate evreiască, care se confruntă adesea cu manifestări anti-semite, dar care încearcă să păstreze memoria acelor tragedii și să educe tânăra generație în spiritul toleranței.

DREPTUL LA MEMORIE

EUGENIA CREȚU

E mijloc de decembrie 2018, deloc zăpadă, iar o mână de oameni trebăluiesc de zor, taie ierburi și copaci, îndreaptă pietre tombale. În cimitirul evreiesc din Chișinău - aflat într-o accentuată stare de degradare - a început curățenia și un proces de reabilitare.

Cu nici două luni înainte, guvernul moldovean anunța *intenția înființării unui muzeu al istoriei evreilor*, care să fie dedicat cultivării memoriei Holocaustului, combaterii antisemitismului, promovării culturii, toleranței și păcii și care va include expoziții tematice, un centru educațional și o bibliotecă.

Tot atunci premierul Pavel Filip spunea că se va elabora un plan de acțiuni pentru refacerea cimitirului evreiesc, cel mai mare și unul dintre cele mai vechi din țară, care adăpostește peste 25 de mii de morminte (alte surse spun chiar 40 de mii) și o sinagogă funebră, unica din Moldova, acum ruinată.

În plus, pe locul cimitirului s-ar dori edificarea unui centru cultural istoric evreiesc. „Luând în considerare că două treimi din cimitir sunt practic distruse, aici ar putea fi un centru cultural istoric evreiesc, un fel de Yad Vashem. Cimitirul care poate fi restabilit, îl restabilim, inclusiv capela, dar, în rest, aici mai poate fi un muzeu, un memorial. Și, atunci va fi un loc prin care vom comemora victimele Holocaustului, dar și un punct de atracție pentru turiști”, a declarat Pavel Filip, în timpul unei vizite de documentare.

Cercetătoarea Irina Șihova în cimitirul evreiesc din satul Râșcov / Foto: Jewish Heritage Moldova

Comunitatea evreiască nu a comentat încă această inițiativă, dar au apărut voci îngrijorate. „Mă tem că, deși cu intenții bune, dar fără o expertiză profundă și cu o atitudine incorectă față de patrimoniu străin, o parte a cimitirului va fi distrusă, din motiv că e în paragină și ar fi mai simplu s-o facă una cu pământul în loc s-o reabiliteze. Ar fi o mare greșeală atât din punct de vedere istoric, cât și din punct de vedere religios.

În cultura evreiască, mormintele sunt intangibile, trupul trebuie să rămână neatins în locul în care a fost înmormântat, de aceea reînhumările se fac doar cu rare excepții”, spune Irina Șihova, cercetătoare la Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei.

Pe de altă parte, surse din administrația Comunității evreiești din Moldova susțin că declarația premierului a fost una pripită, cimitirul urmând să fie recondiționat și inclus în traseele turistice dedicate moștenirii evreiești, asupra cărora se lucrează acum.

Irina Șihova este adesea ghid pentru evrei veniți din diferite colțuri ale lumii pentru a-și căuta rădăcinile în Basarabia.

Cimitirele constituie, pentru astfel de oameni, un prețios izvor genealogic. „Din păcate, cimitirele evreiești continuă să fie vandalizate.

Apar noi svastici pe morminte, pietrele funerare sunt distruse sau, pur și simplu, se ruinează odată cu trecerea timpului. În special, cimitirul din Chișinău este într-o stare deplorabilă, observă cercetătoarea.

Adevărate arhive în aer liber, cele circa 50 de cimitire evreiești din Republica Moldova, mai mari sau mai mici, abandonate sau îngrijite, stau mărturie faptului că pe aceste meleaguri a existat o comunitate evreiască puternică, însă foarte mică acum.

ISTORIE LUNGĂ, DUREROASĂ

Nu se știe cu exactitate când au apărut evreii pe teritoriul Moldovei de azi. Oricum, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare aici existau deja comunități evreiești bine închegate, care s-au dezvoltat și au prosperat și în secolele următoare.

Catagrafia Moldovei din 1803 consemnează că aici locuiau circa 4 mii de evrei, plătitori de taxe. În 1812, Basarabia intră în componența Imperiului Rus, iar șase ani mai târziu devine parte a regiunii de colonizare, adică aici sunt strămutați numeroși evrei din alte regiuni ale imperiului țarist.

De acum înainte, deși aveau drepturi limitate evreii joacă un rol economic și cultural tot mai mare în dezvoltarea regiunii, în calitatea lor de, preponderent, comercianți, prăvăliași, negustori, cămătari, muzicieni, scriitori etc.

Vine însă anul 1903. Atunci evreii constituiau aproape jumătate din locuitorii Chișinăului. Sunt vremuri tulburi, nu doar în acest colț de lume, de la marginea Imperiului țarist. La Dubăsari, la nici 40 km de capitala Chișinău, este ucis în condiții nu tocmai clare un copil de etnie rusă.

Deși autorul crimei este descoperit relativ repede, un jurnalist și politician – pe numele său *Pavel Crușevanu (Krușevan)* - va instiga la ură și va fi inițiatorul a ceea ce se va numi ulterior pogromul de la Chișinău. Nu mai puțin de 49 de evrei sunt uciși, iar alte câteva sute sunt răniți, au loc violuri, numeroase case și prăvălii sunt incendiate.

Fotografie ce documentează pogromul din 1903

Pogrom – cuvânt de origine rusă care înseamnă "precum tunetul" – va intra de acum înainte în limbajul universal și va desemna un atac violent neprovocat asupra unui grup etnic.

Iar cele întâmplate la Chișinău în 1903 vor fi un preambul trist a ceea ce avea să sufere comunitatea evreiască din Europa, nici 40 de ani mai târziu.

În ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial, populația evreiască din Basarabia număra circa 275.000 de persoane. În 1941, când România a preluat controlul asupra acestui teritoriu, între 45 și 60 de mii de evrei din Basarabia și Bucovina au fost împușcați în masă și alte 100-120 de mii au murit în urma expulzărilor în ghetourile și lagărele de concentrare din Transnistria, operate de Armata Română, Jandarmeria și de subdiviziunile germane și române de „curățare”.

În anii '70-'80, în timpul regimului sovietic, a avut loc un val de emigrare a evreilor sovietici în Israel și așa circa 30 de mii de oameni au părăsit Moldova. La cel mai recent recensământ al populației, care a avut loc

În anul 2014, doar 1.6 mii de respondenți s-au declarat evrei, dar se presupune că numărul lor real este mai mare. Cei mai mulți dintre ei locuiesc în Chișinău dar și în alte orașe mari: Tiraspol, Bălți, Tighina.

„Moldova a pierdut cea mai mare parte din populația evreiască în secolul trecut. Este vorba și de Holocaust, și de represiunile comuniste, și de emigrarea în Israel. Ca urmare, în țara în care, cândva, o treime din populație erau evrei, acum sunt mai puțin de un procent. Se creează impresia că evreii n-au trăit aici niciodată, dar aceasta este o parte importantă a istoriei, pe care trebuie s-o cunoaștem ca să ne putem mișca spre viitor”, susține Shimshon Daniel Izakson, rabinul Comunității Evreiești din Moldova.

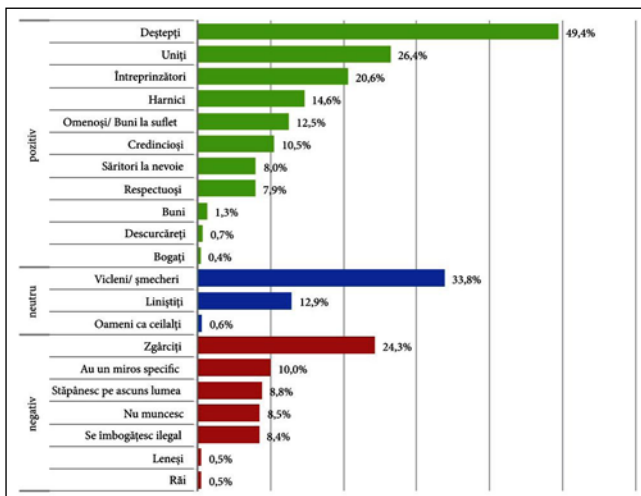
„ANTISEMITISMUL NU A DISPĂRUT”

Potrivit unui *studiu realizat de Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității*, evreii nu sunt printre cele mai respinse grupuri sociale din Moldova. Totuși, există o serie de stereotipuri care îi vizează, atât pozitive, cât și negative, cum ar fi că toți evreii sunt deștepți, uniți, întreprinzători și harnici sau, la polul opus, că sunt zgârciți, că stăpânesc lumea, nu muncesc și se îmbogățesc ilegal.

„Aud mereu aceleași lucruri: «Evreii conduc lumea!». «Da, există miliardari evrei, dar sunt și miliardari chinezi sau arabi», răspund. Că toți evreii sunt deștepți, că se țin uniți, că sunt bogați. «Unde-s banii mei?», întreb atunci, în glumă. Desigur, nu este adevărat. Chiar și stereotipurile pozitive sunt nedrepte și periculoase, pentru că nu ești perceput așa cum ești, individual, ca personalitate, dar ești aliniat, într-un mod artificial, la o comunitate din care faci parte doar prin naștere”, afirmă Irina Șihova.

Unul dintre cei mai bogați oameni de afaceri din Moldova este Ilan Șor, primarul orașului Orhei și liderul unui partid care-i poartă numele, bătut într-un dosar de devalizare a mai multor bănci din țară.

După ce vara trecută Șor – care este de origine evreiască - a amenințat public cu răfuiala fizică pe jurnaliștii și oponenții săi politici, în presă și pe rețelele de socializare au apărut comentarii cu referire

Stereotipuri despre evrei / Sursa: Studiul privind percepțiile și atitudine față de egalitate în R. Moldova

la etnia sa, iar Comunitatea evreiască din Moldova a venit cu o declarație prin care a condamnat discursurile antisemite și xenofobe.

„Considerăm astfel de referințe – discursuri care instigă la ură, care provoacă stigmatizare, promovare a unor stereotipuri negative și creează o atmosferă de învrăjbire și ostilitate față de toți membrii comunității. În opinia noastră, orice declarații și comentarii care accentuează, în lipsa unui context clar și justificat, apartenența la comunitatea evreiască a uneia sau alteia persoane publice, creează în societate o atmosferă ostilă, distructivă, ofensatoare și jignitoare, rezultatul fiind umilirea demnității umane”, se arată în declarație.

Membrii comunității evreiești consideră că antisemitismul este încă actual.

„[Acesta] nu a dispărut nicăieri, doar și-a schimbat forma. Microbii care au dus la Holocaust încă plutesc în aer. Simt asta pe propria piele. Nu trece o zi să nu aud în stradă un strigăt umilitor. Poate fi umilitor indirect, dar subtextul este, oricum, agresivitatea. Iar atunci

când subtextul este agresivitatea, avem de-a face doar cu o formă de antisemitism preschimbată care, într-o altă situație, pe o stradă întunecată, poate să se transforme în ceva cu adevărat periculos”, atenționează și rabinul Shimshon Daniel Izakson.

Rabinul Izakson explică elevilor însemnătatea sărbătorii Sucot / Foto: Comunitatea Evreiască din Moldova

Confundat pe stradă, de exemplu, cu un musulman, el crede că unele reacții vin din necunoaștere, de aceea educația are un rol extrem de important în clădirea unei societăți tolerante.

„În ultimul timp, se vorbește mai mult despre pogromuri și despre Holocaust, apar mai mult informații, există mai multă înțelegere. Acum 20 de ani, despre pogromul evreiesc din Chișinău

știau doar evreii și istoricii. În prezent, aceasta este o parte a istoriei noastre comune, însă și asta provoacă, pe alocuri, reacții antisemite. Aud tot mai des: «Evreii înșiși au fost de vină, pentru că au acaparat atunci toate afacerile în mâinile lor», constată Irina Șihova.

Și dacă despre pogromurile antisemite din perioada țaristă și genocidul evreilor de către naziști se vorbește mai mult, puțini știu despre suferințele evreilor din timpul comunismului, când aceștia erau trimiși în Gulag sub acuzația de a fi fost comercianți, exploataatori sau sioniști.

Străbunicul Irinei Șihova, de pildă, cizmar și cojocar de meserie, a fost deportat în 1941 într-un lagăr din Siberia, unde a murit peste doi ani, iar în 1949 a fost deportată și familia lui.

„Crimele sunt crime și ele trebuie condamnate, indiferent de simpatia noastră pentru un regim sau altul. Vrem să privim trecutul nostru istoric cu o doză mai mare de maturitate și să eliminăm elementele care, de fapt, au creat contextul potrivit pentru astfel de crime. Nu puteau să se întâmple crimele respective, în condițiile în care ar fi fost

mai multă toleranță, mai multă empatie și mai multă dorință de a face bine și frumos”, afirmă Victor Popovici, manager de proiecte la Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor.

În această vară, Popovici a adus în Moldova două proiecte comemorative internaționale. Primul, inițiat în Germania, prevede montarea în trotuar a unor „pietre de poticnire” („Stolpersteine” – în germană) în fața caselor în care au locuit victime ale nazismului, iar cel de-al doilea, numit sugestiv „Ultima adresă”, apărut în Rusia, presupune instalarea unor plăci pe fațadele caselor în care au trăit victime ale presiunilor staliniste.

CE SE ÎNVAȚĂ ÎN ȘCOALĂ?

În programa școlară, Holocaustului îi este dedicată doar o oră, în clasa a XII-a, la tema „Al Doilea Război Mondial. Crime împotriva umanității” din manualul „Istoria românilor și universală”.

Abordarea acestui subiect în școală depinde însă, de multe ori, de interesul și implicarea profesorilor de istorie. Svetlana Vaniutchin predă la Liceul Teoretic „Mihail Sadoveanu” din Călărași (zona centrală a R. Moldova), un oraș în care, până la cel de-Al Doilea Război Mondial, evreii constituiau circa 80 la sută din numărul total de locuitori.

La disciplina opțională „Istoria și cultura localității”, ea le vorbește elevilor săi despre trecutul evreiesc al orașului. Ghidați de profesora lor, liceenii vizitează locurile unde au avut loc masacre, înregistrează interviuri cu martori oculari ai acelor evenimente, scriu eseuri și fac filme documentare.

„Copilul este copil, cum îi prezinți, așa înțelege. Prezinți cu interes, cu compătimire față de jertfe, așa primește și copilul informația. Le spun și colegilor mei că elevii se schimbă după aceste excursii. Iată, noi venim la monumentul evreilor împușcați în pădurea Vătămăneasa și un copil pe care îl vezi în școală cu un comportament deviant, să spunem așa, când ajunge acolo, se oprește, se uită, gândește, se apleacă și începe să rupă iarbă. Înseamnă că pe el l-a atins această vizită”, povestește Svetlana Vaniutchin.

De asemenea, acum un an, la Chișinău a fost lansat un program educațional numit Likrat Moldova, menit să combată antisemitismul și să dezvolte toleranța în rândul tinerilor. Elevi din cele două licee evreiești din Chișinău merg la colegii lor din alte școli pentru a le povesti atât despre ei înșiși, cât și despre istoria, cultura și tradițiile poporului evreu.

Voluntari Likrat învață despre religie, tradiții și politică
/ Foto: Likrat Moldova

În traducere din ebraică, Likrat înseamnă „a veni în întâmpinare” și este, de fapt, conceptul de bază al acestui program intercultural, lansat în anul 2003, în Elveția, care s-a răspândit apoi în Germania și Austria.

Likrat este un program de dialog intercultural pentru tineri. “Când ai acest dialog, nu contează dacă e despre religie sau nu, el crează

o energie frumoasă. Oamenii se deschid și doar discuți, la nivelul ochilor, de la tânăr la tânăr. Poți umple golul dintre români și ruși, găgăuzi, evrei, ortodocși, creștini. Este un mod de a crea o societate frumoasă, mai tolerantă, unde tinerii vor învăța cum să se accepte unii pe alții și să trăiască în pace”, spune fondatoarea acestui proiect, Yvette Merzbacher, o evreică născută în Peru și stabilită în Elveția, ai cărei bunici au emigrat în America Latină din Basarabia, acum aproape un secol.

Tot ea a creat o asociație care are drept scop protejarea patrimoniului cultural evreiesc din Moldova, numită „Living Stones”, un prim pas fiind curățarea și îngrijirea, în august 2017, a cimitirului abandonat din satul Briceva, din nordul țării.

Lucrările au fost realizate de Inițiativa Cimitirelor Evreiești din Europa, o organizație fondată în 2015, grație unui grant de un milion de euro din partea Guvernului Germaniei, care a cercetat și a reabilitat deja peste 100 de cimitire din Ucraina, Polonia, Cehia, Serbia și Belarus.

RETROCEDAREA IMPOSIBILĂ

Patrimoniul pierdut este un alt subiect dureros pentru comunitatea evreiască. Potrivit legislației, bunurile naționalizate în timpul regimului comunist pot fi retrocedate sau compensate doar persoanelor fizice (cetățeni ai Republicii Moldova sau moștenitorii acestora), nu însă și celor juridice, cum ar fi comunitățile sau cultele religioase. Numai în Chișinău, până la război au existat 77 de sinagogi și case de rugăciuni.

Pentru a-și recupera unele proprietăți, comunitatea evreiască a decis să meargă pe o altă cale: să le răscumpere de la stat. Astfel, în 2013 comunitatea a cumpărat cu 5 milioane de lei moldovenești (circa 1.2 milioane RON) ruinele Sinagogii cu azil din strada Rabbi Țirilson, cea mai mare din oraș, unde în perioada sovietică a funcționat o întreprindere poligrafică, angajându-se să restabilească imobilul.

Proiectul investițional presupunea anumiți termeni, care însă nu au fost respectați, motiv pentru care Agenția Proprietății Publice a cerut în instanță rezilierea contractului, comunitatea riscând să piardă pentru a doua oară această clădire istorică. După intervenția câtorva ambasade și organizații internaționale, anul trecut părțile au semnat un acord de soluționare amiabilă, iar comunitatea a inițiat o campanie de colectare de fonduri. Pentru restaurarea complexului de clădiri, din care au rămas doar câțiva pereți, ar fi nevoie de 4 milioane USD.

Aflat într-o vizită de trei zile în Moldova, în luna iulie, reprezentantul președintelui în exercițiu al OSCE, din partea Italiei, privind combaterea antisemitismului, rabinul Andrew Baker, și-a exprimat speranța că acordul va fi aplicat pe deplin, pentru început prin eliberarea autorizațiilor de construcție.

Totodată, rabinul a îndemnat Guvernul să treacă la o discuție mai largă cu privire la restituirea proprietăților comunitare evreiești.

„Având în vedere că, de exemplu, conform recensământului din anul 1920, în Basarabia locuiau în jur de 267.000 de evrei, este clar că volumul bunurilor restituite ar fi colosal, dar ar trebui să fie retrocedate măcar proprietățile comunității. Este o chestiune de responsabilitate

și de onoare a statului”, spune Alexandr Bilinkis, președintele Comunității evreiești din Moldova.

HOLOCAUSTUL, CONDMNAT OFICIAL

În ultimii ani, Republica Moldova a făcut mai multe eforturi la nivel instituțional pentru condamnarea Holocaustului și combaterea antisemitismului.

În 2014, Republica Moldova a aderat cu statut de observator la Alianța Internațională pentru Memoria Holocaustului (International Holocaust Remembrance Alliance - IHRA) și, începând cu 2016, marchează anual, pe 27 ianuarie, Ziua internațională de comemorare a victimelor Holocaustului.

Monumentul victimelor ghetoului din Chișinău / Foto: Europa Liberă

Acum doi ani, mai precis în iulie 2016, *Parlamentul de la Chișinău a adoptat o declarație* prin care a acceptat raportul final al Comisiei internaționale pentru studierea Holocaustului, prezidată de Elie Wiesel, iar în ianuarie 2017 Guvernul a aprobat un plan de acțiuni pentru implementarea acesteia.

Autoritățile își propun, printre altele, să revadă conținutul manualelor de istorie și să elaboreze programa școlară pentru o disciplină opțională cu privire la Holocaust; să identifice locurile unde au fost deportați sau exterminați în masă evrei și romi în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, să ridice acolo monumente și să instaleze plăci comemorative.

Totodată, se dorește să publice documente de arhivă și să lanseze o platformă web dedicată cercetării Holocaustului în Moldova; să analizeze legislația națională și s-o adapteze la normele internaționale privind combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului, extremismului și intoleranței.

„Declarația în cauză este și mai actuală astăzi, când fenomenele etnocentrismului și al xenofobiei suferă mutații și capătă noi forme în Europa și în toată lumea. Or, condamnarea, recunoașterea Holocaustului nu este doar un act politic, ci și unul social, care exprimă clar că, prin memorie și istorie, nu vom admite niciodată niciun fel de acțiuni sau poziții care să pună în pericol valoarea umană. Este o dovadă că societatea noastră este una matură, tolerantă, europeană, deschisă, care știe să aprecieze corect trecutul și care își va proteja viitorul de intoleranță și de manipulare”, se arată în declarația Parlamentului.

Cimitirul evreiesc din Chișinău / Foto: Jewish Heritage Moldova

Eugenia Crețu este jurnalistă la *Europa Liberă*, redacția din Republica Moldova.

CINE SUNT GĂGĂUZII?

A Cu această întrebare în minte, am stat de vorbă cu Mihail Sirkeli, jurnalist și președinte al centrului „Piligrim - Demo” din Comrat, o asociație obștească ce-și propune promovarea valorilor democratice și a drepturilor omului în Găgăuzia, într-o *ediție a podcastului "Zoom cu Sinopsis"*.

„Găgăuzii care există acum în Republica Moldova și în Ucraina au venit din Bulgaria după războiul ruso-turc din 1812, când Imperiul Țarist Rus a avut nevoie să colonizeze stepele Bugeacului ca să continue războaiele care se numeau în Imperiul Rus de atunci „războaiele de eliberare a popoarelor frățești din România și Balcani”. Și iată au invitat creștinii din Imperiul Otoman și atunci a început o colonizare masivă a acestui teritoriu de către etnicii găgăuzi și bulgari. Deci, găgăuzii sunt de etnie turcă, dar creștini ortodocși și au fugit din Imperiul Otoman pentru că au fost sub presiune financiară, achitau mai multe taxe și, evident, au optat pentru o viață mai bună și au venit aici. Dar s-a întâmplat așa că nu au primit o viață bună, pentru că au găsit o stepă și a fost nevoie s-o colonizeze de la zero. Nu au avut nici case, au trăit mult timp în bordeie, nici fântâni nu aveau, se așezau lângă râuri mici, cum ar fi Ialpuș – cel mai important râu în Bugeac, și iată acum avem 27 de comunități găgăuze în UTA Găgăuzia”, spune Mihai Sirkeli.

În contextul revoluționar al Imperiului Țarist, găgăuzii și-au dobândit independența totală doar pentru o perioadă de cinci zile, cândva în iarna anului 1906. Altfel, în rest, au aparținut de Rusia Țaristă (1812-1917), de Regatul României (1918-1940 și 1941-1944), de Uniunea Sovietică (1940-1941 și 1941-1991) și, mai apoi, de Republica Moldova, din 1991 și până în prezent.

Perioada de sub regimul sovietic, dar mai ales educația în spiritul materialismului dialectic și științific au făcut ca în Găgăuzia să predomine un puternic sentiment pro-rusesc, completat de apariția – în anii 1980 – a unei mișcări de renaștere culturală și lingvistică națională. După destrămarea URSS și crearea Moldovei independente, găgăuzii au încercat să-și declare independența, dorind separarea politică și administrativă de Chișinău. Pentru a evita apariția unei noi Transnistrii, în decembrie 1994 Parlamentul moldovenesc a votat așa-numita Gagavuz Yeri, Legea pentru Statutul Special al Găgăuziei. Așa că de atunci funcționează Unitatea Teritorială Autonomă (UTA) Găgăuzia, o regiune cu autonomă compusă din trei orașe și 23 de comune. Datele ultimului recensământ arată că la nivelul anului 2011 Găgăuzia avea o populație de 160.700 suflete, dintre care 82% erau etnici găgăuzi, restul fiind români, bulgari, ruși și ucrainieni. Există trei limbi oficiale: româna, găgăuza și rusa.

”Niciodată n-aș spune că statutul de autonomie oferit Găgăuziei a fost un model rău, fie și din simplul motiv că este unicul caz din fosta URSS care a reușit”, consideră Mihail Sirkeli. ”După prăbușirea URSS, am avut două modele pozitive de autonomie: unul, Crimeea și altul, Găgăuzia. După 2014, a rămas numai Găgăuzia și noi ar trebui să prețuim acest lucru. Dar eu nu cred că ea poate servi drept exemplu pentru Transnistria în modul în care se implementează acum. Găgăuzia încă trebuie să fie dezvoltată. Poziția mea personală este că noi, Republica Moldova, nu avem altă posibilitate decât să dezvoltăm modelul autonomiei găgăuze și acest model să fie unul acceptabil și pentru Transnistria. În caz contrar, noi dăm și mai multe șanse Transnistriei să vorbească despre federalizarea sau co-federalizarea statului.

În Găgăuzia nu există astăzi pericol de secesiune.(...) Separatismul, eu cred, este o exagerare, un mit, pentru că în Găgăuzia oamenii își dau foarte bine seama că nu au încotro. Între 1990 și 1994, a existat această republică nerecunoscută găgăuză și oamenii au înțeles că nu este posibil așa. De ce ar trebui să mai încercăm o dată, dacă avem deja o experiență nu foarte bună? Eu cred că toți își dau bine seama, pentru că găgăuzii sunt foarte bine integrați în Republica Moldova din punct de

vedere social, din punct de vedere economic, din punct de vedere financiar. Unica dezintegrare este în domeniul lingvistic. Acesta este unicul lucru care ne deosebește, dar în rest eu nu văd probleme”, explică Sirkeli.

Se duce în Găgăuzia o intensă campanie de păstrare și promovare a limbii găgăuze, iar asta se observă mai ales în rândul persoanelor educate. Astfel, pe 27 aprilie se sărbătorește Ziua Limbii Găgăuză, se publică literatură, există producții jurnalistice în această limbă. În realitate, lucrurile sunt puțin mai complexe: pe stradă, în context oficial, oamenii vorbesc numai limba rusă, la școală toate materiile se predau în limba rusă, în timp ce limba găgăuză e doar o materie de studiu, care se predă câteva ore pe săptămână. Desigur, la Universitatea de Stat din Comrat există specialitatea limba și literatura găgăuză, iar absolvenții studiilor de licență pot intra și la studiile de master la limba și literatura găgăuză. Însă, după cum am mai spus, rusa rămâne principala limbă de comunicare, în timp ce limba română începe timid să fie însușită, mai ales de tineri.

Despre această problemă, Mihail Sirkeli oferă mai multe explicații pertinente. „În primul rând, avem sarcina să fie păstrată și dezvoltată limba găgăuză, dar, în același timp, să nu fie afectată calitatea învățământului, pentru că noi, totuși, vrem ca comunitatea să fie educată și absolvenții școlii să aibă niște cunoștințe și niște perspective. În acești 25 de ani [de independență a Republicii Moldova], au fost pregătiți numai profesori de limba găgăuză. N-au fost oferite studii de predare a unor discipline ca fizica sau matematica în limba găgăuză. Nu există astfel de specialiști. Dacă noi acum transferăm aceste discipline în limba găgăuză, ce credeți că s-ar întâmpla? Eu cred că ar fi un dezastru. Copiii noștri nu vor ști nici găgăuză și nici fizica.

Limba rusă n-a dispărut. Ea rămâne și domină în Găgăuzia. Educația este accesibilă numai în limba rusă. Și, bineînțeles, prin limbă, sunt influențate și gândurile oamenilor. Mass-media rusă, care este pur propagandistică și distribuie numai minciuni, domină în Găgăuzia. Dacă întrebi astăzi în Găgăuzia care este buletinul de știri numărul unu, pentru toți va fi buletinul de știri de la Pervii Kanal, primul canal din Rusia. Este evident de ce oamenii iubesc mai mult Rusia. Când a început Republica Moldova calea de integrare europeană,

mai ales înainte de semnarea Acordului de Asociere, în mass-media din Federația Rusă a început isteria și tot felul de minciuni că homosexualii ar veni și ne-ar lua copiii, că oamenii nu vor avea posibilitatea să aibă acasă gospodăria, cum s-au obișnuit, tot felul de minciuni, de fake-news-uri și oamenii s-au prins”, încheie Mihail Sirkeli.

Dar haideți mai bine să “vedem” cam cum arată viața de zi cu zi într-una din localitățile din Găgăuzia.

UMBRA LUI MARX, LA ETULIA

TATIANA EȚCO

Pentru oamenii din Găgăuzia, una dintre cele mai sărace regiuni din Republica Moldova, trecutul stă sub semnul secerei și ciocanului, iar viitorul pare un tărîm necunoscut.

Foto: Tatiana Ețco

De cum intri în Etulia, o mică localitate din extremitatea sudică a Moldovei, nu departe de granița cu România, remarci amestecul de simboluri: chipul lui Karl Marx, apoi “îmbrățișarea” comunistă a secerei și ciocanul, toate alături de o troiță, cu un Iisus răstignit pe cruce.

Strada principală, care este ca o axă de-a lungul localității, se numește încă Lenin, ca în majoritatea satelor din autonomia găgăuză.

Drumul central, plin de gropi, nereparat din perioada sovietică, trece pe lângă un alt Karl Marx, de data aceasta o statuie, un monument impunător, aflat chiar în inima satului, în fața primăriei.

În anii 60, când monumentul a fost instalat în Etulia, viața comunității pulsa în jurul colhozului numit chiar în cinstea părintelui comunismului. Între timp, după 1991, colhozurile și o bună parte a simbolurilor comuniste au dispărut treptat în Republica Moldova, nu însă și în Găgăuzia. Aici încă mai funcționează un colhoz, numit Pobeda (Victoria) în satul Cupceac. Anul trecut, pentru că nu a existat suficientă forță de muncă pentru strângerea roadei, la colhoz au muncit și elevii. Exact ca în vremea URSS.

Revenind la Etulia... mai în glumă mai în serios, localnicii spun că, între timp, colhozul de aici s-a destrămat, oamenii au început să emigreze în număr tot mai mare, doar monumentul lui Karl Marx a rămas, fiind cel mai stabil element din viața comunei.

Foto: Tatiana Ețco

Primarul satului, Grigorii Cula, spune că statuia este o parte a istoriei locului, fie aceasta bună sau rea, și care trebuie păstrată. E adevărat că tânăra generație nu prea știe cine a fost Karl Marx și, atâta timp cât pe monumentul din centrul satului nu scrie nimic, unii cred că bărbatul bărbos, cu o ținută marțială ar fi vreun fost primar.

"NIMĂNUI NU-I PASĂ DE NOI"

La umbra lui Karl Marx am surprins-o pe poștărița Vasilisa Moldovan, care împărțea în treacăt facturi unor localnici. Femeia a ținut să precizeze că, deși numele de familie îi este Moldovan, ea este de etnie găgăuză. Vasilisa este unul din cei trei poștași care deservește circa trei mii de locuitori în Etulia. Asta oficial, căci în realitate, în sat trăiesc mai puțini oameni, admite poștărița.

"Sigur că mulți oameni pleacă pentru a câștiga bani. Acolo – și arată cu mâna înspre o clădire - a fost grădinița Topoliok, unde am lucrat 17 ani. Aici a mai rămas o grădiniță, din trei câte au fost. Înainte era interesant, cu totul altă viață", spune Vasilisa Moldovan. "Mie îmi pare că problema noastră este că locuim la marginea țării. Nimănui nu-i pasă de noi. Satul e așa cum era în perioada sovietică, doar acest teren de joacă pentru copii a fost construit în ultimii ani, în rest, nimic altceva. Cum am trăit pe timpul Uniunii Sovietice, așa trăim și acum. Nicio schimbare nu am simțit și nici nu am înțeles din această independență [a Moldovei]", adaugă femeia.

Vasilisa Moldovan este nemulțumită că s-a majorat vârsta de pensionare și e nevoită să cutreiere satul în lung și-n lat cu geanta în spate încă un an. De fapt, locuitorii din Etulia resimt acțiunile guvernării doar atunci când sunt sau nu majorate pensiile și indemnizațiile, spune poștărița.

ÎNTRE TURCIA ȘI RUSIA...

În Etulia locuiesc preponderent etnici găgăuzi. Mulți dintre ei și-au părăsit găspodăriile, definitiv sau temporar, plecând la muncă, în mare parte în Turcia și în Federația Rusă.

Acest lucru este sugerat și de casele ce par a fi abandonate și de anunțurile cu oferte de muncă peste hotare, lipite pe stâlpi. Unii

localnici revin acasă în perioada estivală, pentru scurt timp însă, și atunci, cu ei, viața satului pare mai însuflețită.

Bunăoară, Natalia Rusnac a revenit pentru scurt timp în Etulia din Rusia, acolo unde a plecat cu familia șapte ani în urmă. "Sigur că în țara natală e cel mai bine, aici sunt rudele, aici este sora mea. Întotdeauna mă trage să vin acasă, dar pentru că statul nu-mi poate oferi un viitor decent pentru copiii mei, am fost obligați să plecăm. Acolo ni s-au propus locuri de muncă conform specialității. Am ales Rusia, nu Europa, din considerentul că vorbim aceeași limbă", spune Natalia Rusnac.

Mama Nataliei, Elena Neiciu, adaugă la rândul său că urmărește cu atenție evoluțiile politice și sociale din țară, cu toate că ea vede Găgăuzia ca pe un „stat separat”.

„Înainte vreme nu era Găgăuzia. Noi locuiam în Moldova și ne consideram moldoveni veritabili. Dar acum, când avem Găgăuzia noastră, sigur că ne subordonăm mai mult Găgăuziei. Noi doar suntem o republică ce face parte din Moldova. Este important ca găgăuzii să-și cunoască limba, să se țină cont de noi, să nu dispărem ca popor”, spune Elena Neiciu.

Foto: Tatiana Ețco

... DAR SCHIMBĂRI CU BANI EUROPENI

Pe lângă faptul că și-a revăzut nepoții, marea bucurie a Elenei Neiciu este că, în ultima lună, au obținut apă la robinet. Mulți ani la rând, lipsa apei și proasta calitate a acesteia au fost marile probleme ale localității. Acum, conducta de apă a ajuns și la grădiniță, unde încă din 1971 au fost instalate lavoare și grupuri sanitare care au rămas nefolosite până în prezent.

Sărăcia a fost mereu o problemă în Găgăuzia. Această regiune autonomă, ca și tot sudul Moldovei de fapt, avea până recent o rată a sărăciei de opt ori mai mare decât cea înregistrată în Chișinău, spre exemplu.

La grădinița din Etulia am întâlnit-o pe Ecaterina, o tânără femeie venită aici să își ia copilul acasă. Stă de mai mulți ani în Etulia, dar nu poate înțelege cum copiii de aici trebuie să studieze doar în limba rusă. Și-ar dori ca odrasla ei să învețe și în română. Nu se revoltă însă, pentru că are gând de plecare.

„Eu, într-adevăr, mă gândesc că poate asta este problema statului, a fost greșeala statului că atâția ani de la proclamarea independenței au lăsat școlile din Găgăuzia să fie în limba rusă. De ce asta? Fiindcă e o limbă străină total, nici limba lor, nici limba noastră. Poate e greșeala statului că oamenii sunt așa, nu-i vina omului. Oamenii cum trăiau așa și trăiesc, lor le este indiferent. Poate că la Chișinău se simt schimbările, dar aici ele nu se simt, poate de asta și omul este indiferent”, spune Ecaterina.

Acum doi ani, constatând sărăcia și nivelul ridicat de emigrare, Uniunea Europeană a lansat un program în valoare de 6,5 milioane euro destinat să sprijine dezvoltarea rurală și agricolă a Găgăuziei.

Ca urmare a finanțării, în Etulia – până acum - a apărut un nou teren de joacă, a fost renovată grădinița, doar pe afară însă, a fost soluționată parțial problema apei.

Primarul Grigorii Cula speră ca ajutorul european să vină în continuare, dorindu-și cel puțin ca, pentru la anul, an electoral, să reușească să reabiliteze și drumul central din sat.

Altfel, întrebat despre ironicul paradox că în Găgăuzia lucrurile se schimbă cu bani europeni în timp ce marea majoritate a oamenilor se simt legați sentimental și practic de Est, de Rusia, primarul Cula a evitat să ofere un răspuns tranșant.

"Aici, la marginea de lume unde trăim noi, vrem doar să avem relații bune atât cu Uniunea Europeană, cât și cu Rusia", a spus Grigorii Cula.

Tatiana Ețco este o jurnalistă din Chișinău.

MOLDOVA IUBIBILĂ

Vă propunem acum să lăsăm puțin deoparte disputele politice, corupția, dominația oligarhilor și să încercăm puțin să descoperim o țară unde există totuși și lucruri normale, frumoase, simple. Să vedem, așadar, cu un ochi proaspăt cum trăiesc de fapt oamenii din Republica Moldova, ce mănâncă, ce beau, care sunt locurile care merită vizitate acolo. Desigur, va fi vorba de o "excursie virtuală", care nu are cum să fie exhaustivă.

Să plecăm de o realitate nu prea încurajatoare: doar puțin peste 1% dintre români au călătorit vreodată în Republica Moldova. Desigur, pare mai tentant și, din multe puncte de vedere, e chiar mai simplu să faci un city-break la Milano sau Londra, decât să mergi ore bune cu mașina sau cu trenul pentru a ajunge la Chișinău sau Orhei.

Cum să faci așadar să atragi pe cineva să meargă ca turist în R. Moldova? Ce ar interesa de acolo pe românul mediu? Care este imaginea țării în spațiul online? Pentru a afla un răspuns la toate aceste întrebări am apelat la Raluca Nicolae, o tânără jurnalistă care s-a documentat bine pe aceste subiecte și astfel a rezultat articolul "*Bun venit, dragi oaspeți...*".

De aici puteți afla că există două extreme în care este văzută Republica Moldova: pe de o parte, o imagine idilico-edulcorată, creată și susținută de discursul patriotic local, în care predomină vinurile bune, fetele frumoase, cadre naturale patriarhale și, cealaltă, a unei lumi decrepite, aparent triste, cu sate pustii, drumuri proaste și vestigii ale lumii sovietice la tot pasul. Singura constantă rămân oamenii, prezentați de toți – fie ei jurnaliști, vloggeri occidentali, turiști ocazionali – ca "buni, politicoși, blânzi".

Se spune că, în general, de o lume complexă și pe care o înțelegeți mai greu e cel mai bine să te apropie cu umor și ironie. Așa a făcut și britanicul Tony Hawks, care a scris cea mai cunoscută carte despre R. Moldova. Cartea, intitulată "Tenis cu moldoveni", apărut în tiraje de sute de mii de exemplare, fiind tradusă în mai multe limbi (inclusiv în română), ba chiar s-a făcut și un film după ea.

Subiectul pe scurt: oarecum bântuit de spleen în timp ce urmărea un meci de fotbal al Angliei contra selecționatei Moldovei, Hawks face un pariu neobișnuit cu amicii săi de bere. Își propune ca într-un interval de un an de zile să joace tenis cu toți fotbaliștii moldoveni, altfel – dacă pierde – urmează să umble gol pe străzi. Vi se pare aiurea? Sau o mostră de umor tipic britanic?

Cum, necum, Hawks reușește să câștige pariul, asta după ce are parte de o mulțime de experiențe și aventuri care mai de care mai amuzante. Diferențele sociale și culturale dintre britanic și țara pe care o vizitează – asta se întâmplă în 1998, pe când economia R. Moldova se prăbușea, salariile nu erau plătite cu lunile, oamenii nu încercau decât să supraviețuiască – generează multe situații de un haz nebun, dar unul fin și plin de înțelegere. Citită azi, cartea își păstrează farmecul, mai ales că vorbește cu empatie despre o țară care e obișnuită să sufere.

Interesant este și faptul că după aventura sa cu fotbaliștii moldoveni, Tony Hawks rămâne aproape de R. Moldova, implicându-se în construirea aici a unui centru pentru copiii cu probleme.

Așadar, ideea de bază este că dacă reușești cumva să te apropie de Republica Moldova, inevitabil te cam îndrăgostești de ea.

"OAMENI, LOCURI, BUCĂTĂRIE ȘI VIN"

Cartea cu acest titlu, scrisă de Angela Brașoveanu și cu ilustrații de Roman Rybaleov, este – credem noi - o altă bună ocazie de a descoperi și îndrăgosti de Moldova.

"Cartea o văd ca pe o încercare de portret, cu toate trăsăturile de rigoare, și de caracter și de imagine și de suflet și de trup și de toate

(...) Eu am încercat să privesc spre Moldova și cu un ochi din afară și cu un ochi dinăuntru, pentru că noi cei care locuim aici avem tot felul de nemulțumiri, nedumeriri și disperări și angoase în legătură cu țara aceasta. În același timp, noi vrem ca cei care vin aici să ne privească cu alți ochi și atunci a trebuit să privesc țara și cu un ochi proaspăt, al unui om care vede pentru prima dată, care plonjează în realitatea asta, ce uneori poate fi chiar simpatcă”, spune autoarea în cadrul unui *interviu publicat de "Zoom cu Sinopsis"*.

Volumul poate fi descris succint drept un subiectiv roman etno-gastronomico-vinicol. E o colecție de rețete noi și vechi (multe uitate), totodată o serie de reportaje din locuri mai puțin bătute, dar cu atât mai interesante, dar și o culegere de sfaturi despre cum merită să combini o mâncare bună cu un vin pe măsură. E o carte scrisă într-o limbă română foarte expresivă, cu multe arhaisme și regionalisme, e drept, dar toate acestea nu fac decât să îi accentueze farmecul. E o carte scrisă, totodată, cu ironie și o savuroasă, molipsitoare bună dispoziție.

“Ceea ce am încercat eu să reabilitez într-un fel a fost bucătăria țărănească și să o asociez cu vinuri locale și să găsec locuri care sunt demne de vizitat, inclusiv de către moldoveni. Am vrut să mai aduc la lumină tradiții care se mai păstrează în anumite sate, altele care sunt pe cale să se piardă. Am scris și pentru cei care au plecat din țară, dar care nu vor să o piardă din suflet”, mai spune Angela Brașoveanu.

Și, în încheiere, un mai lung fragment din carte, un fragment explicativ, un fragment pledoarie. Unul care, cu siguranță, vă poate ajuta și el să descoperiți și eventual să iubiți R. Moldova.

”Caldă, sentimentală, dar nemiloasă cu sine, bogată, dar fără să-și valorifice propriile bogății, pierdută mereu între termenii cotropit și eliberat, nostalgică, dar lipsită de memorie, conservatoare, dar gata oricând să îmbrățișeze ce e venit de aiurea ca fiind superior, mândră de propria istorie, dar adesea fără să-și cunoască numele propriilor străbunici, Moldova a ajuns să aibă o identitate atât de multiplo-multiplicată, încât pare că nu o mai are deloc.

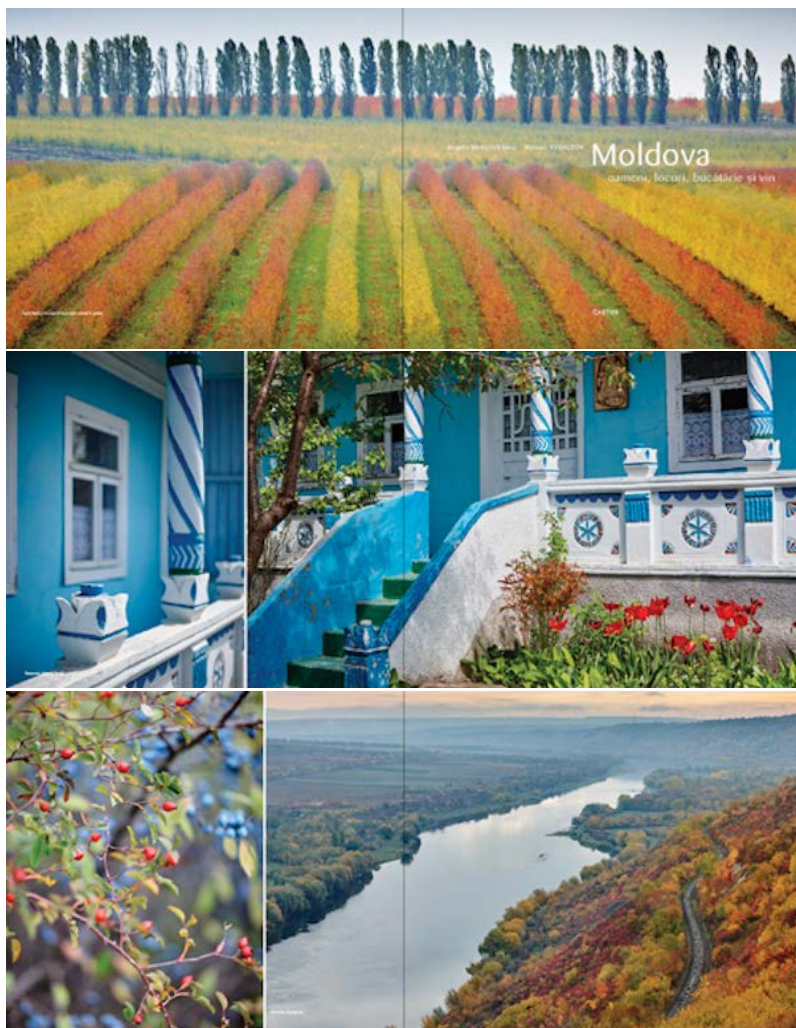

Trăiește în același timp și în secolul XXI, și în Evul Mediu, se rupe, fără să se hotărască vreodată, între Est și Vest, sărbătorește două Crăciunuri, deschide șampania de revelion la diferite ore, pune pe același piedestal de mâncare tradițională „de la mămuca” și sarmalele, și salata „olivie”. Și dacă acceptăm, într-un sfârșit, că aș-

tia suntem, chiar dacă nu ne place cum suntem, hai măcar să încercăm să ne cunoaștem, să înțelegem ce culoare și ce hram poartă acest „cum”. Acesta e simplul mesaj al cărții pe care binevoii să o țineți în mâini.

E o oglindă sentimentală în care sperăm să vă placă să priviți. Veți găsi aici locuri demne de văzut, de simțit și de redescoperit, oameni simpli, demni de a fi băgați în seamă, dar și bucătari școliti cu mult respect pentru tot ce e adevărat. Veți găsi cherdele, larzânci, oi coapte în propria piele, alivenci, plăcinte cu frunze de sfeclă, covrigei opăriți, jamboane, scordolele, iahnii, vânat, chiselite, cuțcuț, borșuri seci cu hațmațuchi și drehliță, plăcinte cu ou crud, ghiozlemele, ghevreci, cnișuri, kiur, cozonaci și babe, toate stropite generos cu vinuri de soi, brăgi, cireșate, țuici transpirate, de la caz la caz. Arome, aburi dulci, gusturi uitate, extrase din hornuri afumate de țărani, dar și din parfumatele caiete ale unor boiere refugiate prudent prin alte țări. De gătit primăvara, de gătit vara ori iarna, de post și de cășlegi. De adus aminte, de pomenit bunicii și de visat. Modeste, dar și luxuriante mâncăruri moldovenești, dar și ucrainești,

și bulgărești, și evreiești, și țigănești, și găgăuze, c-ar fi păcat să ne prefacem că nu ne fierbem de secole în unul și același ceain”.

ROMANIA-MOLDOVA UNIFICATION MOVEMENT GROWS DESPITE OBSTACLES

ANA MARIA LUCA AND MADALIN NECSUTU

Although most politicians remain wary – and Brussels remains opposed – activists in Moldova and Romania who support reunion insist that history is on their side.

George Simion was on his way from the Romanian capital, Bucharest, to Moldova's capital, Chisinau, last Friday, aiming to join a rally the next day in support of Moldova's re-unification with Romania.

But he never made it past the Moldovan border control point, where the police gave him a document informing him that he had been banned from entering the country.

The leader of Actiunea 2012, a civic movement that supports Romanian-Moldovan reunification, is a highly problematic person in the eyes of the government in Chisinau.

Last Friday was the third time he was banned from Moldova. He was first declared persona non grata in May 2015 and then again in February 2016.

Simion said that Moldova's leaders "prefer to keep its citizens in Europe's grey zone, where it can move from one dictator to another".

To mark the centenary of *Romania's unification with Bessarabia* [today's Moldova] and Transylvania after World War

I. Simion and his fellow activists organized a 1,300-kilometre march across Romania and Moldova.

It started in the “capital of the union”, Alba Iulia, in Romania, in July and was scheduled to end on September 1 in Chisinau.

But once the marchers reached the Moldovan border on August 26, only Moldovan passport-holders were allowed to enter, leaving the Romanians stranded for two days on the other side.

Reunion was a dead issue for decades while Moldova was part of the Soviet Union, from 1940 to independence in 1992.

But the topic has re-emerged since then, as Moldova’s relations with Russia fray, and since Romania joined the European Union.

The two peoples more or less share a language and a common Orthodox faith.

But while a number of Romanian and Moldovan politicians from various parties now support the unionist movement, the prospect of Moldova abandoning its independence and statehood obviously causes anxiety in Chisinau – and elsewhere.

Both Romanian and Moldovan officials are reluctant to discuss the matter seriously, fearing it will annoy Brussels and provoke Russia, which stations troops in Moldova’s breakaway region of Transnistria.

Both countries also need to solve bigger problems, such as corruption. “The re-unification idea exists more at the level of civic movements,” Chisinau-based political analyst Ion Tabarta said.

DREAM RESURFACES AFTER INDEPENDENCE:

Faced with a wave of refugees fleeing the civil war in Russia, and fearing the wider repercussions of the conflict between reds and whites in Russia, an assembly in Chisinau voted for union with Romania on March 27, 1918.

However, Bessarabia, which had been a part of the Russian Empire since 1812, did not remain part of Romania for that long. The Soviet Union annexed it in 1940.

But after Moldova declared independence in 1992, after the fall of the Soviet Union, a strong current calling for reunion with Romania emerged in Chisinau.

However, that led to an armed conflict between Moldovan and pro-Russian separatist forces in the Transnistria region.

There, according to a 1989 census, 58 per cent of the population declared themselves Russian or Ukrainian.

The conflict remains unresolved, despite years of negotiations, and the separatists still fear that Romania will unite with Moldova one day.

The unionist movement in fact started in Moldova before the break-up of the Soviet Union, in 1988, with the formation of the Democratic Movement for Restructuring Support.

Several other parties later joined the cause, such as the People's Front of Moldova, the Christian Democratic People's Front, the Christian Democratic People's Party and the National Liberal Party in Moldova, currently the main unionist faction in Chisinau.

However, while the first two movements gained the support of key intellectual figures in Moldova and Romania, the last two have been more of a disappointment to unionist voters – estimated to number between 10 and 15 per cent of the population.

When the Christian Democratic People's Party voted in April 2005 to elect the communist Vladimir Voronin as Moldova's president., it caused great dissatisfaction among unionist supporters.

Most of them turned to the Moldovan National Liberal Party. But analysts say the Liberals have in turn disappointed their voters with their corruption scandals.

Tabarta said that the failure of the unionist parties had discredited the idea, pushing it into a grey zone.

"It is obvious that in Moldova at this moment there is no unionist political project that will unite all the unionist electorate," he said.

However, he said, there are still prominent unionists who did not adhere to any political platform and have not advanced the idea of union so far but "might do so in the future".

MOVEMENT GROWS AFTER PROTESTS OF 2009:

Despite the lack of political credibility among the various unionist political factions, around 2010 the walls in both Bucharest and Chisinau started being covered with unionist graffiti.

The message first read: "Bessarabia, Romanian land". Over time, it morphed into, "Bessarabia is Romania."

Vice-president of Actiunea 2012 Iulia Modiga says this was the movement's rebranding. "We realized that it was not just about land," she explained.

Modiga says the movement started to take form after protests in Chisinau in 2009 brought down Voronin's communist government.

Pro-unionists then formed a civic group under the initial slogan "Bessarabia, Romanian land."

In 2011, they established Actiunea 2012 and start raising funds and gathering volunteers for projects that brought Moldova and Romania closer together.

They took people from Moldova, including Russian-speakers, on trips to see the country that they could not learn much about from their Russian-language television programs.

They lobbied politicians to support the cause, brought together local officials from both states to start joint projects, donated books and refurbished some Romanian-language schools in Moldova.

Modiga says all the Actiunea 2012 activists are volunteers and they all pay membership fees.

"Sometimes we even look back and we wonder at how we actually managed to gather all these funds and donations," she says.

"People simply help us when we ask for help. We received a lot of support from people with the march from Alba Iulia to Chisinau, for instance. We were touched to see how people on the street would salute us and cheer us."

BASESCU MISSED CHANCE TO UNITE UNIONISTS:

Romania's former President, Traian Basescu, also boosted the cause with his policy of giving Romanian citizenship to Moldovans who could prove they were descendants of Romanians living in Bessarabia who lost their citizenship in 1940.

The gesture made him one of the most popular Romanian politicians in Chisinau.

According to statistics released in March, about one million of the 3.5 million people in Moldova have obtained Romanian citizenship in the past decade, many of them attracted by Romania's EU membership, which allows them to work in the EU.

Some prominent politicians in Moldova also hold Romanian citizenship, including Prime Minister Pavel Filip and speaker of parliament, Andrian Candu, who is a graduate of the Babes Bolyai University in Cluj Napoca, Romania.

Romanian universities report a constant increase in the number of students from Moldova every year.

In May, Romania's Education Ministry announced that Romanian universities would give places to over 6,000 students from Moldova in the 2018-2019 academic year.

Moreover, Moldovans who already have Romanian citizenship are not included in these numbers.

Following his second mandate as Romanian president, Basescu applied for Moldovan citizenship.

However, after getting it, Moldova's pro-Russian President, Igor Dodon, who was elected in November 2016, had it revoked. Basescu sued the Moldovan President but lost the lawsuit.

Tabarta said that, despite corruption issues, Basescu was the only politician who could have gathered the unionist forces in Moldova under one banner.

"Basescu could have had a chance to unite this electorate, had he stayed above all the political projects and civic initiatives, but he did not," Tabarta said.

Basescu now supports the National Unity Party, which has little chance of making it into Moldova's parliament in elections due in 2019.

PROGRESSIVES AND REFORMISTS KEEP THEIR DISTANCE:

Romania, meanwhile, on March 27 marked the centenary of union in 1918 with a special plenary session of parliament.

That took place two days after thousands joined a rally in support of reunion in Moldova's capital, in which Romanian Liberal MPs took part.

Romania's parliament also adopted a resolution supporting reunification with Moldova in principle.

Modiga says that her colleagues in Actiunea 2012 wrote two of the paragraphs of the resolution, because "the first draft did not say anything about the future and was only talking about the past".

However, Moldovan and Romanian politicians are far from agreeing on exactly what they want – physical union or just closer cooperation.

Parliament speaker Candu told journalists that, alongside union at some point in the future, the two sides “want stone bridges and a highway to unite Chisinau and Bucharest.

“We cannot change history, but we can build roads and businesses together,” he added.

Moreover, Romania’s President, Klaus Iohannis refused to take part in the ceremonial plenary session, saying that the right path for Moldova was not reunion but pursuit of in its own European goals.

Romanian Prime Minister Viorica Dancila said Romania and Moldova should unite – but in the “bosom of the European family.”

However, the number of Romanian politicians who support re-unification did appear to grow in 2018, especially amid the celebrations marking the 1918 unification.

Modiga says the number of Romanian MPs supporting re-unification is also bigger than it looks.

The volunteers have set up a “Friends of re-unification” group in Romania’s parliament, and she says that while some 130 Romanian MPs were in the group in the 2012-2016 legislature, the current parliament contains some 150 – out of a total of 465.

However, a problem for the unionists is that progressive parties in both Romania and Moldova are not that enthusiastic.

They say the priority is fighting corruption, even if they do not exclude the idea of union entirely.

Maia Sandu, leader of Moldova’s Action and Solidarity Platform, said that “regrettably, the unionist idea has been instrumentalised

excessively by political factors that do not advance the welfare of the citizens of Moldova”.

She says many unionists also make the mistake of thinking that reunification with Romania will solve Moldova’s problems.

In Romania, meanwhile, Save Romania Union MP Matei Dobrovie, who focuses on Romanian-Moldovan relations, agrees.

With its own poor corruption record, Romania cannot absorb a state with even worse levels of graft, he warns.

“Marches are not enough,” he said. “Moldova at the moment fosters an oasis of criminality – there was the theft of the billion [dollars from the banks] and other issues; you have Russian troops in Transnistria and the conflict there cannot be ignored.

“Imagine what it would mean, having Russian troops in a NATO country!” he points out.

POPULAR SUPPORT GROWS STEADILY IN 2018:

Despite the challenges, polls say support for the pro-union movement has grown steadily in both countries in 2018.

In Chisinau, while a poll in January by the Institute for Public Policy showed only 21 per cent of Moldovans would vote for reunion, in

April, another poll by the Chisinau-based Sociology Research Institute showed that 44 per cent would support re-union.

In Romania, growth was similar. A poll released in January by the CURS research institute showed that only 27 per cent of the respondents would vote for reunification.

But a poll from April-May showed that the percentage had jumped in only three months to 44 per cent.

Although it is a civic movement, Actiunea 2012 was involved in supporting former activist Constantin Codreanu, currently an MP in Romania, in running for the post of mayor of Chisinau in May 2018.

For this reason, Simion came under heavy criticism from pro-European forces in Moldova, who accused him of dividing the electorate and helping the ruling Democratic Party to win.

However, Simion argues that the Democratic Party was scared of the unionist potential, after about 20,000 people joined a unionist rally on March 25 in Chisinau – and after Romania's parliament backed the resolution backing re-unification with Moldova on March 27.

Modiga believes that working at the grass roots and making borders irrelevant will eventually lead to re-unification, which she sees as an opportunity, not as a risk, as many politicians in Bucharest, Chisinau and Brussels fear.

"We think that despite the initial costs, reunification would eventually lead to a stronger country and a stronger EU," she maintained.

However, beyond convincing politicians in Moldova and Romania to support the cause, pro-unification activists face a bigger challenge in Brussels, where politicians remain deeply unenthusiastic about border changes.

"The EU continues to recognise the territorial integrity and sovereignty of the Republic of Moldova in its internationally recognised borders," a European Commission spokesman said.

IN A CORNER OF MOLDOVA, MARX CASTS A LONG SHADOW

TATIANA ETCO

For the people of Gagauzia, a poor, autonomous region in Europe's poorest state, the future feels like a foreign land.

Like the central thoroughfares of most villages in the Moldovan region of Gagauzia, the main street in Etulia is named after Vladimir Lenin. And, like the others, it runs past a monument to Karl Marx, a focal point in front of the village hall.

In the 1960s, when the statue went up, Etulia lived off the local collective farm, also named after Marx. Such farms died with the collapse of the Soviet Union, when Moldova declared independence and statues of Lenin and Marx were toppled across the country. Except, that is, in the breakaway pro-Russian region of Transnistria – and in Gagauzia.

Etulia's residents like to joke, darkly, that while the collective farm may have collapsed and many of their neighbours emigrated in search of work elsewhere, Marx remains the most upstanding and dependable member of the community.

"Be it good or bad, the monument is part of our local history and it must be preserved," said Grigorii Cula, Etulia's mayor. "The younger generation doesn't know who Marx was, and as long as there's no inscription on the monument some might even think it's a former mayor."

SOVIET NOSTALGIA

Nostalgia for the Soviet Union is strong in Gagauzia, home to roughly 150,000 people of ethnic Turkish descent but who practice Orthodox Christianity.

They complain of marginalisation in Moldova, and have become a pawn in a game of geopolitical chess over whether the country of 3.5

million people integrates with the European Union or nurtures old ties with Moscow.

Residents of Gagauzia prefer the Russian route, and many speak Russian as their favoured tongue.

"It was interesting in the past, quite a different life," said Vasilisa Moldovan, a postwoman delivering utility bills in Marx's shadow.

"Now, it seems to me, our problem is that we live on the edge of the country. Nobody cares about us. The village is as it was in Soviet times; only one playground has been built in recent years, nothing else," she said. "I have felt no change or understand anything from this independence."

Indeed, in the wake of Moldova's declaration of independence in 1991, Gagauzia declared its own, but was rebuffed by Chisinau, and while Transnistria broke away in war and settled into a frozen conflict, Gagauzia made do with a degree of autonomy.

But that has not stopped many of its people from leaving for Russia and Turkey in search of jobs that are otherwise hard to come by in Moldova, Europe's poorest country.

“The state couldn’t provide a decent future for my children, so we were forced to leave,” said Natalia Rusnac, on a short summer trip home to Etulia. “We chose Russia, not Europe, on the grounds that we speak the same language,” she said.

LONG ARM OF THE KREMLIN

Unsurprisingly, in February 2014, Gagauzia voted in a referendum in favour of joining a Russian-led customs union rather than a political and trade pact with the EU that was on offer to the then pro-EU government in Chisinau. The Moldovan government dismissed the vote.

Coming as it did in the wake of Russia’s annexation of the Crimean peninsula from Ukraine, many Moldovans saw the long arm of the Kremlin fanning the flames of separatism in order to stymie any move West by Moldova. The Gagauz need little convincing of Moscow’s merits.

In Gagauzia, Moldova’s Romanian language is not widely spoken and some find it hard to understand. Many complain about official state documents that are issued only in Romanian.

Rusnac's mother, Elena Neiciu, said that despite a keen interest in Moldovan political affairs, she sees Gagauzia as a separate state.

"It is important for the Gagauz to know their own language, that we are taken into account and that we do not disappear as a people," said Neiciu.

EUROPEAN AID

For years, the Gagauzia local authorities have accused the central government of marginalising the region. In 2015, the poverty rate in Moldova's south, including Gagauzia, was eight times higher than in the capital, according to the Ministry of Economy.

Trying to address the disparity, the European Union launched a 6.5 million-euro project in 2016 in support of agriculture and rural development in Gagauzia.

In Etulia, that meant improvements to the supply and quality of drinking water, including the supply to the local kindergarten, which was also renovated with EU money.

The mother of a young girl attending the kindergarten, who gave her name as Ecaterina, said she blamed Chisinau for the plight of Gagauzia and for the fact so few in the region speak Romanian.

"Maybe it's the fault of the state that people here are like this," she said. "The people are not to blame; they continue to live as they have grown used to, they are somehow indifferent."

Cula, the mayor, is hopeful of more EU funds, and sees little irony in the fact Western aid is helping a region so set on looking East.

"I'm optimistic we will get some funds from the EU to repair the main road in the village," he said. "Here, we just want to have good relations with both the European Union and with Russia."

GLOBAL RIGHT-WING GROUP PLANS HOMESCHOOLING IN MOLDOVA

MADALIN NECSUTU

Orthodox Russian conservatives target schooling in the fight for influence in Moldova.

The head of the Russian arm of US-based Christian evangelical organisation *World Congress of Families*, WCF, says he plans to expand the body's conservative homeschooling programme to Moldova.

In an interview with Sinopsis, Alexey Komov said the 'Classical Conversation' curriculum, a Russian version of the original US WCF programme, had been rolled out two years ago and now had over 1,000 students in more than 100 cities in Russia, Ukraine and Belarus.

Moldova would be next, he said on the sidelines of the annual WCF meeting held this year in the Moldovan capital, Chisinau.

Komov is known for his ties to Konstantin Malofeyev, an ultra-orthodox Russian oligarch close to the Kremlin and who is under US and European Union sanctions on suspicion of bankrolling a pro-Russian insurgency in eastern Ukraine.

The WCF is an evangelical organisation founded in the US and vehemently opposed to gay rights. Komov is its representative for the former Soviet Union, parts of which are the focus of a fight for influence between Russia and the West, Moldova among them.

Komov said he had already discussed the homeschooling programme with Moldova's pro-Russian President Igor Dodon and Orthodox Church leaders.

"I announced on social media that I'm coming to this WCF in Moldova and if anybody is interested, we can of course meet. And there were some people, local homeschoolers in Moldova who were very interested," Komov said.

'TRANSMIT YOUR VALUES'

Komov is known as a strong critic of liberalism and a promoter of so-called traditional family values that portray Russia as 'defender of the true faith' against the corrupted values of the liberal West.

He studied in the United States and Britain, and is doing his PhD at the Faculty of Sociology of Lomonosov Moscow State University, renowned as an incubator of right-wing ideology.

Komov argued that traditional state schooling was failing students.

"They cannot speak foreign languages, they don't have a basic understanding of the main subjects and they spend 11 years at school isolated from society with only people of the same age," he said.

"There are many problems and the academic level is falling, so people graduate with good marks but they don't know the basic facts such as who where Roosevelt, Churchill, Lenin..."

"It's not the best environment to transmit your values, if you want to do so."

In contrast, Komov said, the WFC homeschooling programme offers “positive socialisation for children” through “communities” that meet every week.

He told that WCF homeschooled children were, on average, better educated “academically and morally” than most state school pupils. Children in the programme take state exams at the end of the course.

MALOFEYEV CONNECTION?

Komov, who was previously a senior director at Malofeyev’s St Basil’s Orthodox foundation, denied that the programme harboured any overtly political agenda.

“It has nothing to do with Kremlin politics,” he said. “We have more than 85 country representatives and members.. and Russia is just one of them.”

Komov denied that Malofeyev had any connection with WCF, despite his appearance as one of the main speakers at a WCF event in *Moscow* in 2014.

Unconfirmed Moldovan media reports, however, say Malofeyev met Dodon – who hosted the WCF event in Chisinau in September – during a pilgrimage by the Moldovan president to the Orthodox monasteries of Mount Athos in August last year, and that they discussed the WCF being brought to Moldova prior to the country's parliamentary election that had been due by end-November 2018 but was later postponed for February 2019. *Dodon* reportedly hoped his Socialists would capitalise on the event in the polls.

Dodon has neither confirmed nor denied whether the Mount Athos meeting took place. Asked about it, Komov appeared caught off guard.

“Yes, probably,” he replied, when asked if the meeting occurred. Then he added: “But I think that was long time ago, if it was. I am not aware of this meeting. I don't know. Or it may be. Konstantin Malofeyev is an Orthodox businessman. He has an active position in his life so he is meeting people. It could happen, I don't know.”

MOLDOVA IGNORES MILITARY REFORM DESPITE SECURITY THREATS

MADALIN NECSUTU

Having done nothing to implement its new defence strategy, Moldova seems bent on turning a blind eye to growing threats to its security.

Moldova is still failing to reform and strengthen its defence system, experts say, despite a growing security risk from separatists controlling the Transnistrian region as well as from Russian forces stationed there.

Some 1,500 Russian soldiers and about 13,000 active military forces loyal to the secessionist regime in Tiraspol, on the left bank of Dniester River, represent the most immediate threat to the country's security, Moldova's latest National Defence Strategy, adopted in July this year, warned.

Security expert Dumitru Minzarari says separatist and Russian forces significantly outnumber Moldova's own capacities on the opposite bank of the Dniester – and are “sufficient to launch a hybrid aggression, similar to what Russia used to take over the Donbas [in eastern Ukraine].

“Unless Moldova takes measure to discourage and prepare to repel such an aggression, Russia will use this threat in closed talks to blackmail Chisinau into submission,” he added.

Minzarari and other experts complain that beyond adopting a new defence strategy, and pledging a thorough reform of the defence system, Moldova's government has done little to implement it.

The government has not even taken the first important step, which is to increase defence spending, experts add.

“Moldova adopted a new National Defence Strategy in July, but we cannot see any changes in the state budget,” an expert from the IDIS Viitorul think tank in Chisinau, Rosian Vasiloï, said.

“We want to see the increased budget that was promised in order to make a real reform,” he added.

He argues that one problem is the political class in Moldova, which leaves security and defence “to be the Cinderella of the country, while the Transnistrian region makes numerous efforts for its own army.

“The Transnistrian regime has already approved a budget and has granted 1.4 per cent of its GDP for the Defence Ministry, but the entire security sector gets about 6.4 per cent,” he explained.

“This includes the militia, the security services, the KGB and so on,” Vasiloï added. He notes that Transnistria has steadily increased the budget allocation for defence for several years.

LONG HISTORY OF NEGLECTING DEFENCE:

Since the fall of Soviet Union and Moldova’s independence in 1991, all governments have neglected the defence and security sectors.

Although the Russian presence in breakaway Transnistria after the short conflict of 1992 created a major security risk for Chisinau, which

grew after the Georgian war in 2008 and after Russia's annexation of Crimea in 2014, Moldova has continued providing low budget allocations for defence and showing little interest in reforming and modernizing the defence sector.

"It is alarming that both cases revealed great similarities to Moldova – an indirect territorial claim and the presence of Russian military on the territory of the target country," Minzarari told Sinopsis.

He added that, together with Russia's refusal to withdraw troops from Moldovan territory, in defiance of international and Moldovan law, and against a backdrop of international hesitancy to confront Moscow, a repetition of armed aggression in Moldova was likely.

The situation became even more complicated after November 2016, when a pro-Russian President, Igor Dodon, took power.

He did everything he could to block or delay the adoption of the new security and defence strategy and the appointment of a new Defence Minister.

Chisinau remains caught between Moscow and pro-Russian political propaganda, and making efficient reforms to its army with the help of NATO, its Western partners and neighbouring Ukraine.

Despite mounting concern, Moldova allocates less than 0.4 per cent of its GDP per year to defence, a tiny amount that barely covers the salaries of its 6,500 soldiers and their minimal logistical needs.

In recent years, however, Moldova has participated in many international military exercises together with NATO member state armies and Ukraine.

Since October 2017, the pro-Western views of the new Defence Minister, Eugen Sturza, have shifted Moldova's defence policies.

The new strategy pledges to reform the whole system, end the conscript era by 2020 and develop strategic partnerships, especially with the US and Romania.

These partnerships have enabled Moldova to have hundreds of its officers and soldiers trained in line with NATO standards, build up its expertise and develop new tactics and strategies.

On the political front, meanwhile, Prime Minister Pavel Filip has sought to bolster the relationship with Ukraine, a strategic partner against Russian military ambitions in the region.

FINE PLAN – BUT NOT IMPLEMENTED AS YET:

Moldova finally adopted a new national defence strategy in July his year.

This pledged to strengthen security and defence capacities through an increase in the budget, modernize and professionalize the army and build up a strategic partnership with NATO and Romania.

But many experts complain that the government has done almost nothing to implement the strategy.

Minzarari argues that the intention to professionalize the army and adopt NATO standards "are doomed to fail, unless the government provides the minimum necessary funding for the military.

"Any claims of reform are not sustainable without increasing the current 0.4 per cent of GDP to at least 1.5 per cent for several years, at current purchasing power, which is critical for an authentic military reform," he said.

He also stressed that the significant increase in military exercises and other related activities by the Russians in Transnistria, which has been noticed recently, sends "another strong signal" about the growing security risks to Moldova.

Russians and Transnistrian forces held over 200 military manoeuvres in the breakaway region in 2017 alone.

Experts say Moldova should develop strategic partnerships with neighbouring countries like Ukraine and Romania when it comes to the military industry, which barely exists any longer in Moldova.

Besides joint military exercises in both countries, Moldova aims to modernize its military equipment and vehicles with Ukrainian help.

Two days after NATO's Deputy Assistant Secretary for Defence and Planning, James Appathuray, visited Chisinau on October 10 and talked to Defence Minister Sturza, Moldova signed a Memorandum of Intention on military technical cooperation with the Ukraine state company Ukroboronprom.

Experts say Moldova needs to be careful on how it presents its collaboration with Western allies and Ukraine.

"The [Russian-language] Moldovan press has written that the Ukrainians will repair Moldova's jet fighters and tanks, creating the impression that Moldova will spend money on these old Russian TABs," said Rosian Vasiloï.

Minzarari also argues that modernizing Moldovan military hardware should be pursued with caution.

“Ukraine’s military industry is under tremendous strain to deliver for the Ukrainian military, fighting in Donbas,” he noted.

“It is also in need of reform and modernization itself, as it has struggled to deliver high-quality products to the Ukrainian military amid frequent allegations of corruption,” he said.

The expert said Moldova also has to receive firm guarantees from Kiev that it will sell only standard quality equipment, as Moldova’s defence industry has to function on a tight budget.

EU VOICES “SUSPICIONS” OVER MOLDOVAN BANK HEIST CASE

MADALIN NECSUTU

Brussels says it suspects Moldova does not want to punish those behind an audacious \$1 billion bank heist. Experts say that, for the ruling party, politics come first.

The European Union is stepping up pressure on Moldova to punish those behind a \$1 billion bank heist in 2014 and recover the money, amid suspicions the government is buying time for possible political gain.

Ilan Shor, the convicted mastermind of the theft – that almost bankrupted Europe’s poorest country – remains free pending the result of an appeal; critics say the wheels of justice are moving too slowly and wonder whether the main ruling party is waiting to see if Shor’s own party may be needed to secure a majority after a parliamentary election in February.

Only a handful of other individuals have been sent to jail for involvement in what was a complex scheme to defraud the *National Bank of Moldova* of 13 billion Moldovan lei, then worth almost \$1 billion or roughly 15 per cent of Moldova’s economic output.

In two reports for the central bank, International due diligence investigators Kroll say evidence suggests dozens of companies were involved in a “large, coordinated fraud” that took place over three years. But with the exception of Shor, the Moldovan authorities have kept the names of those identified in the reports under wraps.

“There are suspicions that there is no desire to investigate, recover the money, or punish those guilty,” the EU’s ambassador to Moldova, Peter Michalko, told a political TV show in Moldova last week.

“Not only are international partners waiting to hear about the recovery, but also the citizens of Moldova because they want their money,” Michalko said.

"Huge damage was done to the country. This is definitely one of the expectations," he added, in reference to a number of issues that have soured relations between Chisinau and Brussels in recent years.

POLITICAL CALCULATIONS

EU patience with Chisinau is wearing thin, four years after they signed an association deal designed to spur economic and political reform in a country torn between integration with the West and old ties with Russia.

Shor was convicted in the first instance and sentenced in June last year to seven and a half years in prison. His appeal is ongoing. Despite being banned from travelling, he managed to get court permission for medical care abroad, popping up in a luxury Israeli hotel in August.

His Shor Party is campaigning hard for Moldova's upcoming parliamentary election on February 24, 2019; a parliamentary seat would confer immunity on Shor, and a strong showing by his party may prove useful for the Democratic Party, the lead party in the current ruling coalition, when it comes to building a new governing alliance, say some analysts.

If, on the other hand, the party fails to cross the 6-per cent threshold to enter the assembly, Shor “can be sacrificed at the altar of the fight against corruption,” said Ion Tabarta, a political analyst in Chisinau.

In the meantime, Shor’s attacks on the opposition and his potential to draw some voters away from the Socialists play into the hands of the Democratic Party.

“Ilan Shor has a dual purpose: to harass the opposition and to take away (voters) from the Socialist Party,” Tabarta said.

‘ABSOLUTELY HONEST PEOPLE’

When the Democratic Party took the lead in the ruling coalition, soon after the arrest of former Prime Minister Vlad Filat in October 2015, they promised to mount a digital display of how much of the money stolen in Moldova’s ‘grand theft’ had been recovered. But to this day, only around 10 per cent has been recouped after the sale of some of the assets owned by three bankrupt banks involved in the heist.

"The stolen billion is on its way to Moldova," Democratic Party deputy leader Vladimir Cebotari declared late last month on a television show.

Cebotari said that 90 per cent of those involved in the heist had been identified and that criminal case had been launched with regards 90 per cent of the money. In contrast, his party ally, Prime Minister Pavel Filip, said late last year that in 90 per cent of cases identified by Kroll "the suspects are absolutely honest people."

Appearing on the same show as Cebotari, political analyst Igor Munteanu said Shor's travels and his continued business dealings suggest he is "under the apparent protection of PDM (the Democratic Party)."

Michalko, the EU envoy, suggested authorities should take a closer look at Shor's dealings as mayor of the city of Orhei, north of the capital.

He also stressed again the EU's concern over a *controversial fiscal reform* that provides for people to legalise money and assets that were not declared for tax purposes, for a 3-per cent fee. Critics say the law effectively legalises theft.

In a *study* released on November 1 by the Chisinau-based NGO Expert-Group, analyst Sergiu Gaibu argued that in Moldova and elsewhere in Eastern Europe, there is a growing risk that "state institutions can become key players in money laundering."

Tabarta, the political analyst, said the Democratic Party, for now, would shrug off the EU pressure.

"Now, for the ruling party, the major goal is to remain in power," he said, "and after the elections, then probably by resetting some state institutions and by appointing new people, they will probably try to glue back together the pots that were broken over the past few years with Brussels."

RISING FEMALE MIGRATION ADDS TO MOLDOVA'S ECONOMIC WOES

ANGELICA BARBAIANI

As more women emigrate to escape poverty and joblessness at home, Moldova's shrinking workforce is taking its toll on the economy.

Twenty years ago, when she was only 15, Aliona left her small village in southern Moldova in the hope of finding a job and a new life in Russia. Once there, she started out by selling various dairy products at the market, as she was accustomed to at home.

"I was facing many difficulties in the beginning, including the risk of not being paid for my work or being jailed for not having proper documents [...] but I knew I wanted a better life, so I decided to stay," Aliona says.

While she now has Russian citizenship and a reasonably well-paid job in a cafeteria, she comes back as often as possible to Moldova to see the family she left behind, including her five-year-old daughter, who is now cared for by her sister.

"I don't like being away from my family but in Moldova I can't make the money I make in Moscow. I would love to return home, but here [in Moldova] the salaries are extremely low," she says.

Female migration is not new in Moldova, Europe's poorest country. The first wave started around 1997, six years after the former Soviet state became independent. Around that time, thousands of women just like Aliona headed abroad, mainly to Russia – driven away by poverty.

Today, Moldova has one of the highest emigration rates in Europe and last year was listed among those countries where women constitute more than half of all migrants, *according to a UN report*.

From 2014 onward, when the country signed an association

agreement with the EU, emigration increased significantly as Moldovans gained the right to travel to Western Europe without a visa.

This was the case for Mariana, 43, who left for Spain in 2014 intending to work there for just three months in order to earn some “real money”. However, impressed by the “beauty and cleanliness of Europe compared to grey life in Moldova”, she decided to settle there.

“My only problem is that I miss my two children and my parents, who are in Moldova. I miss the place where I was born and speaking my native language. This is the harshest part of my life, otherwise I am happy,” says Mariana.

A 2016 *report published by Moldova’s National Statistics Bureau, BNS*, found that around 48 per cent of Moldovan women who leave to work abroad go to Russia, while 31 per cent head for Italy. Israel is the next favourite destination for Moldovan female migrants.

Young women generally prefer to work in Western Europe, as they can easily learn a foreign language, while the over 40s prefer Russia as they already speak the language.

AGEING POPULATION

While the government does not have concrete data on the number of Moldovans working abroad, the most recent statistics from the BNS estimate there are around 764,000 Moldovans working abroad, out of which 409,700 are women.

However, *a report published by newspaper Ziarul de Garda in May 2018* that compiled data from other countries, mainly Russia, Italy and Portugal, puts the figure at more than one million people.

The current population of Moldova is about 3.5 million, but that figure includes roughly half a million people living in the breakaway region of Transnistria, which is de facto Russian-controlled.

The fact that more women than men are migrating for work worries some economists.

“Female emigration... is forced emigration as women are pushed to leave in order to find a solution to the dire conditions they face at home,” says Valeriu Sainsus, a demography professor at the Academy of Economic Studies of Moldova.

“The lack of clear economic policies and political instability are also reasons for emigration.”

The 2016 BNS report also says that around two thirds of women who leave Moldova to work abroad are aged between 15 and 44. This, say the experts, is exacerbating issues connected to Moldova’s already ageing population.

“As too many young and active people are leaving the country, the problem is that the skilled workforce is too small in Moldova and, as a result, there are not enough contributions to public pension or health funds,” says Sergiu Gaibu, an analyst at Expert-Group, an economics think tank in Moldova.

“This is a problem which will become more serious in the years to come.”

World Bank research found the local labour force shrank from 1.45 million people in 2004 to 1.27 million in 2017. In addition, the birth rate has fallen in recent years with the average number of live births per 1,000 women having dropped by six per cent during the last decade, *according to official data from Moldova.*

In addition to a shrinking workforce and falling birth rate, Sainsus says female emigration has led to a “significant increase” in the divorce rate with “many children being left at home without a proper education”. Moldova remains a conservative country where most household tasks, including taking care of children’s education, are seen as a woman’s responsibility.

VALUE OF REMITTANCES

However, there is one positive result of so many Moldovans working abroad: the money they send back home.

Analysts say Moldova’s economy has “survived” in recent years in large part due to remittances (money migrants send home). Last year alone, remittances to Moldova by migrant workers totalled 971.4 million euros, up 11 per cent compared to 2016, *according to data from the central bank, BNM.*

Money transfers from Moldovan workers in EU countries accounted for 34 per cent of the total value of remittances, while the share of remittances from Russia was almost the same at 33 per cent.

Though the flow has plateaued since last year, Moldova's economy remains dependent on remittances, as this money is the biggest net source of foreign currency exchange in the country.

Despite the value of remittances, Moldova continues to face many problems at home where economic reforms are needed to revitalise the economy, end corruption and depoliticise key institutions including the judiciary and police.

"The migration phenomenon in Moldova will continue due to the lack of proper economic and social policies," says economy professor Ion Tabarta from the Chisinau-based University of Political Studies.

He added that the lack of employment opportunities and low salaries at home will force many, especially women and young people, to go abroad for a decent life.

A recent public opinion poll suggests that around 56 per cent of Moldovans living in their home country would leave if they had the opportunity to do so.

Mariana in Spain can't see any other option for the time being as she wants to save for her children to have a "normal future". At least, she says, she is planning to retire back home.

"I am planning to return home but only after I retire (...) I am so sad that so many of us, people from Moldova, are not able to earn a living at home, to live in their houses or to speak their mother tongue regularly."

ROMANIAN LANGUAGE TAKES ROOT IN MOLDOVA'S GAGAUZIA

MADALIN NECSUTU

A Romanian-language school in Moldova's autonomous Gagauzia region says enrollment is rising, helping to break down barriers.

It is no surprise that in the central park of Comrat, the main town in the autonomous Moldovan region of Gagauzia, a statue of Romania's most famous poet, Mihai Eminescu, stands near monuments to Russia's Alexander Pushkin and Kazakh strongman Nursultan Nazarbayev.

Gagauzia is a fascinating mix of cultures and traditions, home to roughly 150,000 people of ethnic Turkic descent who practice Orthodox Christianity but speak mainly Russian.

Gagauzia has had a sometimes uncomfortable relationship with the Chisinau authorities since Moldova became independent with the disintegration of the Soviet Union in the early 1990s.

The official language of Moldova is Romanian, but when the Mihai Eminescu High School opened in Gagauzia in 2002 offering courses in Romanian, only some 100 students enrolled.

Today, however, the high school has 401 mainly Gagauz students split into 19 classes, and the number of applications grows each year, in what supporters of the initiative say is recognition among many in Gagauzia that their children are at a disadvantage if they do not know the predominant language of the state they live in.

„As in any other country, each child should know the state language, i.e. Romanian,” said Svetlana Stoinov, the Chisinau-born principal of the school. „Moreover, many companies have come here, even supermarkets, and the owners and employers are Romanian speakers. So they [applicants] have to pass the employment contest in the state language.”

Neighbouring Romania, which unlike Moldova is a member of the European Union, has helped fund the school since 2005, including repairing its roof.

About one third of the school's graduates continue their education in Romania, while most of the rest go either to Chisinau, or to Comrat University, according to school records.

„In general, the best students continue their studies in Romania with a grant from the Romanian state,” said history teacher Stefan Bejan, who also attended the school before continuing studies in the Romanian capital Bucharest.

Romania's education funding is part of a growing outreach by Bucharest and the European Union to Gagauzia and Moldova itself, with the country torn between Western integration and the lure of old ties to Russia.

ATATURK AND LENIN

Moscow has been accused of trying to foment division between Chisinau and Gagauzia, which feels poorly treated by the central gov-

ernment but resisted the temptation to break away like the pro-Russian Moldovan region of Transnistria when the Soviet Union collapsed.

Many Gagauz distrust Romania, which ruled Moldova between the two world wars and which is widely seen in Gagauzia as harbouring ambitions of reuniting with Moldova. Many also have family working in Russia and are sceptical of the EU's call for Moldova to integrate with the West. Nostalgia for the Soviet Union is strong in the region; while the main library in Comrat is named after Mustafa Kemal Atatürk, the founder of modern Turkey, the town's main street still bears the name 'Lenin'.

Bucharest is undeterred, however; according to statistics from the Romanian Embassy in Chisinau, Romania has donated 10 school minivans to Gagauzia, funded renovation work on 42 kindergartens, supported a NATO project to remove pesticides and invested 635,000 euros in surgical equipment for the hospital in Comrat.

The EU has focussed its own funds on *agriculture and rural development*.

Language is a sensitive topic in Moldova, Europe's poorest country. Moldovan and Romanian are one and the same language, but while Moldova's 1991 declaration of independence said the named the official language Romanian, the country's constitution says it is Moldovan.

A 2003 law confirmed that they are the same language, and a constitutional court decision in 2013 ruled that Moldova's official language must be called Romanian. But efforts to change the constitution to reflect the ruling have failed to muster the two-thirds majority required in parliament.

HISTORICAL CLICHES

The dispute has little significance for the Gagauz, however, as they prefer to speak Russian as an officially recognised „language of inter-ethnic communication.”

But now, besides the Mihai Eminescu school, people in Gagauzia can also learn Romanian at Romania's Information Centre within the Comrat State University. Opened in 2005, lecturers say the Centre has more applications than it can accommodate.

"At the moment there are 204 applications and we need to see how we can accept all of them," said lecturer Carmen Dimitriu, a Romanian now based in Comrat. "We teach Romanian as a foreign language, but we are also trying to preserve it among the local population."

Dimitriu said that most of the applicants were young students, but there were also a growing number of public sector employees.

To reciprocate, Dimitriu said she had begun learning Russian. "I need to feel part of this warm community," she said. "It's important to be balanced, tolerant and diplomatic."

Romania's ambassador to Moldova, Daniel Ionita, said Bucharest made no secret of trying to aid Moldova's efforts to integrate with

the EU, aided by a visa waiver introduced in 2014 that has seen more Gagauz travel to Romania and the EU.

„Most importantly, Romania is investing in the education of children and young people,” he said. „Fewer ethnic Gagauz believe in the old historical clichés and fewer are manipulated by the media.”

POLITICS AND CHURCH JOIN HANDS IN MOLDOVAN ELECTIONS

MADALIN NECSUTU

Ahead of important legislative elections due in February, Moscow's friends among the politicians can count on the influential Orthodox Church playing a high-profile role.

In Moldova, as in some other states in Eastern Europe, religious matters remain of great importance to politics. Some 97 per cent of the population declared themselves Orthodox Christians.

The special relationship between the two spheres is often characterized as a win-win situation for both of them.

The Church receives money and prestige from the state and the politicians – while populist politicians receive the blessing of the senior bishops and clergy in their hunt for votes.

The affairs of the Church in Moldova also draw in the powerful head of the Russian Orthodox Church, Patriarch Kirill. This is because the Metropolitan Church of Moldova is canonically subordinated to Moscow, and is a loyal junior ally to Russia and the Russian Church.

As in politics, where the pro-Russian Socialist Party PSRM, allies with the ruling self-styled pro-European Democratic Party, PD, on some important decisions – like *changing* the voting system – experts see the Church as taking the same attitude – allying with a variety of politicians and parties whose interests match its own.

“The bishops, who are ‘masters’ of certain regions, will be in the front line of the political battle,” Victor Gotisan, an expert on political and religious affairs, told Sinopsis, about this February's elections.

He says the Socialists will seek support in the north of the country with the help of the region's powerful pro-Russian *Bishop Marchel*

of Balti. Likewise, the Democrats will focus on the centre of the country, where Bishop Siluan of Orhei will play an important role.

Bishop Siluan is a reliable voice on behalf of the Democratic Party, PD. On January 7, which is Christmas Day by the old rite Orthodox calendar, he used this holy occasion to praise PD president Vladimir Plahotniuc for his activities.

"Thank you, Mr President [Plahotniuc] Congratulations on this bright holiday!" the bishop said, reminding the faithful that Plahotniuc had donated money in 2006 for an important monastery in Orhei County.

Bishop Siluan also has good ties with Shor Party, led by the man seen widely as the likely mastermind of the so-called "grand theft" of one billion US dollars from the Moldovan banking system, *Ilan Shor*. He is seen frequently in public with the vice-president of the Shor Party, Marina Tauber.

However, Gotisana says the Moldovan Church is sometimes left in a sensitive dilemma, caught between Moscow's vision for Moldova and that of local politicians.

“The Russian Patriarchate imposes a certain pro-Eastern vision that they have to promote – and it does not like the party that holds the reins of this country, the Democrats,” he noted.

KEY CHANNEL FOR RUSSIAN INFLUENCE:

Experts say the Church is one of the most effective channels for Russia to promote its interests in Moldova, a “swing” state, balancing between East and West.

The fight for hearts and minds in Moldova in terms of political choice is often made using emotional tools that clergy obedient to Moscow handle skillfully.

“The Church, the mass media and the pro-Russian parties, are in fact the three major factors of Russia’s influence in the internal affairs of Moldova. The Moldovan Orthodox Church is a very useful tool,” Gotisan said.

Clerical influence can be seen clearly in electoral campaigns, when bishops like Marchel of Balti change into de-facto election agents for pro-Russian and nationalistic candidates.

In 2016, Bishop Marchel openly supported the pro-Russian presidential candidate, Igor Dodon, who went on to win the race.

He dismissed Dodon's pro-European rival candidate, *Maia Sandu*, as an "infertile woman" and who was trying to "do the Devil's work".

Once Dodon became President, he returned the favour, allocating money to rebuild the Balti bishopric's headquarters, using presidency funds and cash from private funds owned by people close to the Socialist Party.

Political analyst Mihai Isac says that both Moldovan and Russian clerics routinely intervened in Moldovan politics.

"The intervention of the Russian Patriarchate in elections in Moldova is already a tradition – and was reconfirmed in the last presidential elections in 2016, when Dodon benefited from the direct support of Russian Patriarch Kirill," the expert said.

The Moldovan media meanwhile in 2017 reported about a meeting on August 1 that year between Dodon and a Russian oligarch Konstantin Malofeyev on the Orthodox holy mountain of Mt *Athos* in Greece.

There, the President reportedly asked him to help host the latest annual *World Congress of Families*, an ultra-socially conservative event allegedly sponsored by Malofeyev and others loyal to him.

Isac noted that Dodon made "annual election pilgrimages" to what he called Vladimir Putin's "favourite monastery on Mount Athos, St Panteleimon".

Soon after, in September 2018, Malofeyev's business ally, Aleksei Komov, came to Chisinau to organize the World Congress – and to lobby to implement a homeschooling system of education in Moldova, which is already ongoing in Russia, Ukraine and Belarus.

Experts described the whole event as a big political support action for Dodon and the Socialists, who were very active during the Congress with their speeches and their presence.

On the other hand, a smaller rival Orthodox Church in Moldova, the *Metropolitan Church of Bessarabia*, which is canonically subordinated to the Romanian Patriarchate, does not have the same resources and influence.

"I have not noticed the same scenario in the case of the Metropolitan Church of Bessarabia. Perhaps this is because it learned a lesson from the PPCD affair in this regard," Gotisan said.

In the 2000s, the Bessarabian Church openly supported a pro-Romanian party, the Christian-Democratic People's Party, PPCD, which advocated reunification with Romania – to which Moldova belonged between the two world wars.

However, it turned out that the head of the PPCD, Iurie Rosca, was a Russian plant. Now is in charge of Russia's Sputnik news agency in Moldova, and accused of spreading Russian propaganda in Moldova and Romania.

CAUGHT UP IN UKRAINE CHURCH ROW:

The Church has also become caught up in the fierce dispute over the Church in Ukraine, which erupted after the Patriarch of Constantinople, the head of global Orthodoxy, granted the Orthodox Church in Ukraine ecclesiastical independence, or autocephaly, from Moscow.

Russia has reacted with fury, and the leaders of the Moldovan Church, loyal to Russia, have dutifully condemned what they called a *schismatic move*.

"The Church forgives all men, but in this case, those who have made this schism in the Church cannot be forgiven," Metropolitan Vladimir of Chisinau and All Moldova, said in November. Dodon has also criticized the Ukrainian Church move.

Gotisan says the Church in Moldova has no intention of repeating the Ukrainian scenario, but might draw some benefits from the continuing row.

"If it plays it wisely [the Ukraine church issue], the Moldovan Church could try to get some dividends from the Russian Patriarchate, such as more autonomy," he suggested.

Isac concluded that in Ukraine, as in Moldova, the Church will continue to play an important role in politics. Ukraine Church independence was "a victory for President Petro Poroshenko", he noted.

Poroshenko has, indeed, already announced that he will launch a national tour together with the new Metropolitan of Ukraine, Epiphany – in time for the upcoming presidential election in March.

MOLDOVA'S REMAINING JEWS FIGHT TO REMEMBER THOSE LOST

EUGENIA CRETU

A number of initiatives are trying to help preserve the memory of Moldova's once thriving Jewish population, decimated during the 20th century.

One day last month, in the main Jewish cemetery in the Moldovan capital Chisinau, a few volunteers busied themselves mowing grass, trimming trees and resetting dilapidated headstones.

The work was the initiative of the capital's dwindling Jewish community, a preservation effort to protect the memory of its ancestors who once numbered many, many more.

The Moldovan government of Prime Minister Pavel Filip has announced a number of projects to highlight the past and present of Moldova's Jewish community, including a museum of Jewish History that was announced in October and will be dedicated to Holocaust remembrance, and the restoration of the Chisinau cemetery.

Filip has also said the state will restore a ruined funeral synagogue, the only one of its kind in Europe's poorest country. And authorities say they plan to erect a Jewish cultural and historical centre on the site of the Chisinau cemetery, though no clear schedule has been announced.

On the eve of World War Two, the Jewish population of Moldova numbered some 275,000. By 2014, just 1,600 Moldovan citizens declared themselves as Jewish out of a population of 3.5 million.

But the government's efforts to remember them has been met with some criticism.

VANDALISM

Moldova's Jewish Community says it has already started work on restoring the cemetery and including it on a map of tourist sites dedicated to Jewish memory, raising questions about Filip's own announced restoration work.

Some experts have questioned the government's capacity to conduct such a sensitive project.

"I am afraid that, despite the good intentions, without real expertise and the right attitude towards historical heritage, a part of the cemetery will be destroyed for the simple reason that since it is already ruined, it would be easier to destroy than rehabilitate it," said Irina Sihova, a researcher with the Cultural Heritage Institute of the Moldovan Academy of Science.

"It would be a huge mistake both historically and religiously."

Sihova, who is also Jewish, often acts as a guide for Jews coming from all over the world to trace their roots in Moldova.

For such people, she said, cemeteries are an important genealogical resource.

“Unfortunately, Jewish cemeteries continue to be vandalised. Swastikas appear on graves, tombstones are destroyed or simply ruined over time. The cemetery in Chisinau is in a terrible state.”

The almost 50 Jewish cemeteries in Moldova, big and small, abandoned and preserved, speak to a once strong Jewish community in the country.

A LONG AND COMPLICATED HISTORY

The Jewish presence in Moldova dates back centuries. Their number grew after 1812 when what is now the Republic of Moldova was annexed by the Russian Empire and many Jews were relocated there.

But in 1903, Jews in Moldova received a foretaste of the horror to come when a pogrom in Chisinau saw the murder of 49 Jews and the rape and wounding of hundreds more.

According to historical estimates, in 1941, when Romania took control of the region during World War Two, between 45,000 and 60,000 Jews were executed and another 100,000 to 200,000 died in the ghettos and concentration camps of Transnistria, operated at the time by the Romanian and German armies.

Later, under the Soviet Union, 30,000 Jews left Moldova in the 1970s and 1980s, as part of a wave of Jewish migration from the Soviet Union to Israel. In the most recent Moldovan census, in 2014, just 1,600 people declared themselves as Jews.

"Moldova lost most of its Jewish population in the previous century, due to the Holocaust, the Communist repression and the emigration to Israel," said Shomshon Daniel Izkson, Rabbi of the Jewish Community in Moldova.

"That is why, in a country where they represented one third of the population, Jews now account for less than one per cent of the population. One might think that Jews never lived here, but it is an important part of our history we should be aware of so that we can move forward," he told Sinopsis.

LIMITED TEACHING

Moldova has officially condemned the Holocaust and taken steps to counter antisemitism.

In July 2016, the Moldovan *parliament adopted a declaration* acknowledging the Final Report of the Wiesel International Commission for the Study of Holocaust and in January 2017 the government approved the implementing norms.

The authorities also say they plan to review the content of school history textbooks to prepare the curriculum for an optional subject on the Holocaust, as well as identify the places where Jews and Roma were deported from or exterminated during World War Two and mark them with monuments and memorial plaques.

Currently, however, the education curriculum dedicates only one hour of learning to the Holocaust, in the 12th grade. More often than not, learning about the Holocaust comes down to the dedication of individual history teachers.

Likrat – an educational programme aimed to countering antisemitisms and fostering tolerance among young people – was launched in Chisinau last year. Students of the two Jewish high-schools in Chisinau talk both about themselves and about Jewish history, culture and traditions to students from other schools.

Meaning “to come forward” in Hebrew, Likrat was launched by Yvette Merzbacher, a Jew born in Peru and now living in Switzerland, whose grandparents emigrated from Moldova almost a century ago.

“Dialogue – whether about religion or not – creates a beautiful energy. People open up and youth talk face to face,” Merzbacher said. „One can get together Romanians, Gagauz, Jews, Orthodox Christians and create a more tolerant society in which youth learn how to accept one another and live together peacefully.”

EASTERN PARTNERSHIP'S FIRST DECADE BRINGS MOLDOVA MIXED BENEFITS

MADALIN NECSUTU

The last ten years have seen the former Soviet republic make a major economic shift towards the EU – but the hoped-for Europeanization of the political class has stubbornly failed to materialize.

Moldova has passed through major transformations since the official launch of the Eastern Partnership, PaE on May 7, 2009, at the Prague Eastern Partnership Summit – but much more must be done before this post-Soviet republic becomes a true Western-type democracy, experts say.

After the so-called Twitter Revolution of April 7, 2009, overthrew the Communist former president Vladimir Voronin, Moldova shifted its orientation more fully towards the European path.

But following this path has never been easy in Moldova, where pro-European and pro-Russian forces are almost evenly split.

The Eastern Partnership forms part of the EU's European Neighbourhood Policy, and aims to bring six countries – Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine – closer to the EU.

Moldova initially made a good start, and Brussels praised the authorities in Chisinau for pushing reforms and changes needed to bring the country closer to European values and principles.

This progress brought fame to Moldova, which European officials dubbed their "top student".

But the honeymoon only lasted until the end of 2012, when domestic political rivalries erupted, in particular a battle for power between former prime minister Vlad Filat and his main rival, the tycoon Vlad Plahotniuc.

"It then became clear that not all institutions worked in Moldova and that we had relations based on kinship and nepotism," the political expert Ion Tabarta said.

He said that malfunctions, especially in the judiciary, now came to the surface, revealing how the system was politically controlled from behind a curtain, and how judges, prosecutors and politicians were all working together.

In spite of these internal political fights, the EU continued to help Moldova.

In June 2014, it signed an Association Agreement – a major step towards eventual membership. It now granted a visa-free regime to Moldovans who have since made good use of their right to travel freely inside the European Union's Schengen area.

Five years on, more than 2 million Moldovans have travelled to the EU while data from the Moldovan Interior Ministry note over 6 million crossings of the state border.

Daniela Morari, State Secretary at the Foreign Affairs and European Integration Ministry, said on April 24 that Moldova had learned to appreciate the benefits of the PaE.

"In the beginning, Moldova was sceptical about the PaE, but in the course of time, Chisinau has understood the added value of this policy," she said.

"There is still a lot of homework to do and a lot of effort to be made to achieve all the benchmarks of the Association Agreement," she added.

IMPORTANT ECONOMIC SHIFT TO THE WEST:

From an economic point of view, Moldova has only gained from its closer relations to the European Union.

Just before the third PaE summit in Vilnius, Lithuania, in November 2013, Russia placed an embargo on one of Moldova's top exports, its wines.

It was punishment for Moldova having announced its wish to sign the Association Agreement with EU. More Russian embargos on meat, fruits and vegetable exports followed in 2014.

Russia hoped the embargoes would force the former Soviet republic to abandon the European path and return to its own sphere.

This did not happen. The EU decided to help Moldova even more, and signed the Association Agreement in June 2014.

This boosted Moldovan exports to European markets and encouraged Moldovan producers to raise the standards of their produce and modernize their businesses with European funds.

Results have been striking. In 2013, Moldovan statistics showed it exported 46.83 per cent of its goods to EU countries and 38.02 per cent to the Russian-led Commonwealth of Independent States, CIS, mostly to Russia.

According to the National Bureau of Statistics, Moldova in 2018 exported about 69 per cent of its goods to the EU and only 15 per cent to CIS markets.

In addition, the EU has started hundreds of development projects in Moldova.

Siegfried Muresan, a Romanian centre-right MEP and general rapporteur for the budget of the European Union for 2018, told Sinopsis: "For the period 2014 to 2020, we allocated no less than 726 million euros in European funds for Moldova, and we have managed to supplement the money allocated from year to year."

He stressed that the money had done a lot of good, tangible things for the country.

"Water facilities were brought to 15,700 households, biomass heating installations were introduced in 225 schools and kindergartens, 700 kilometres of roads were rehabilitated and 1,000 Moldovan students were able to study in other EU countries [under the Erasmus program]," the MEP noted.

The EU also granted 10 million euros towards the expansion of the Iasi-Ungheni gas pipeline that will link Moldova to the European energetic system via Romania.

The European Investment Bank, EIB, loaned another 40 million euros for this vital project, which will boost the energy security of Moldova – now wholly dependent on gas from Russia's Gazprom.

Muresan said the EU still "sees people in Moldova who want to take a pro-European path, people who want good governance and European values. That is why the EU has been actively involved with this support".

But he added: "There is also a government that has unfortunately broken its commitments to Brussels over the last few years."

POLITICAL ELITE WAS NOT READY FOR REFORM:

After the Democratic Party, DP, took sole power following the arrest in October 2015 of ex-prime minister Vlad Filat, the Democrats' leader, Plahotniuc, started a new game with Brussels.

This portrayed the pro-Russian President, Igor Dodon, and his opposition Socialist Party as agents of a "Russian scenario" for Moldova, and sought more EU political and economic support to fight this supposed threat.

In real terms, the experts say Plahotniuc empowered an oligarchic system, taking down his political adversaries one by one, while also supporting Dodon from the shadows, and even openly in November 2016, in the second round of the presidential election.

"In recent years, all the successes have been eclipsed by the exponential growth of corruption and by the oligarch-ization of Moldova, which the Plahotniuc regime has perfected," a political expert, Mihai Isac, told Sinopsis.

Brussels caught on to the opportunistic game played by the PD in July 2017, when the ostensibly pro-European Democrats and the pro-Russian Socialists voted together to change the electoral system against the express recommendation of the Venice Commission.

A year later, in June 2018, courts shockingly cancelled the results of the mayoral election in the Chisinau – after Plahotniuc’s main opponent, the leader of the Dignity and Truth Platform Party, PPDA, Andrei Nastase, won the race.

Ahead of parliamentary elections on February 24, the PD no longer even called itself a pro-European party and took on a more nationalistic stance, coming closer to the Socialists and their Soviet-era themes on the matter of identity issues.

In this context, some analysts think the PD and Socialists could may a coalition in parliament and so formalise their discrete collaboration, which both sides kept in the dark in past years.

Political analyst Tabarta says the Moldovan political elite has shown that it was not ready for real reform.

“In essence, judging by their behavior and practices, they are more of a post-Soviet type than a European type,” he said.

He argues that if everything worked well in the early years on profound reforms, group interests later prevailed; the Moldovan political class did not want to go deeper into the process of modernization.

“Moldova has missed an extraordinary opportunity in the last ten years when there was a major opening to support Moldova and there was great popular support for the EU. This failure is due to the domestic politicians,” the leader of the Action and Solidarity Party PAS, Maia Sandu.

Editor e-book: Marian CHIRIAC, BIRN Romania

Realizare grafică: Alexandru SPINEANU

Ilustrație copertă: Valeriu Curtu

La realizarea materialelor jurnalistice au contribuit (în ordine alfabetică):

Angelica BARBAIANI (R. Moldova), Bogdan BĂTRÎN (Belgia/România), Eugenia CREȚU (R. Moldova), Marian CHIRIAC (România), Tatiana EȚCO (R. Moldova), Ilie GULCA (R. Moldova), Iulian MAREȘ (România), Mădălin NECȘUȚU (R. Moldova), Raluca NICOLAE (România), Cristian PANTAZI (România), Dana PĂTRĂNOIU (România), Marius TEJA (România)

Toate materialele jurnalistice se găsesc într-o formă extinsă și pe site-ul SINOPSIS

Materialele audio din podcastul Zoom cu Sinopsis pot fi ascultate aici. Montajul a fost realizat de către Mihai ȚUȚU (Uzina de Pixeli).

Proiect derulat de Asociația de Investigații Media în Balcani – BIRN Romania, cu sprijin financiar de la The Black Sea Trust for Regional Cooperation – A project of the German Marshall Fund